

LAPSIASIAVALTUUTETUN VUOSIKIRJA 2017

ONKO LAPSELLA OIKEUSTURVAA?

Lapsen oikeusturvan toteutuminen on oikeusvaltion ydintehtäviä.

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila

Sisällys

4	Lapsiasiavaltuutetun esipuhe
7	Barnombudsmannens förord
9	Foreword by the Ombudsman for Children in Finland

ARVIOI JA SEURAA

13	Mitä lapsen oikeusturvalla tarkoitetaan?
19	Sisäilmaongelmista kärsivien lasten oikeusturva heikko
22	Koulukiusaamiseen puuttumisen keinot riittämättömiä
25	Lapsi huoltoriidassa
28	Lastensuojelussa useita oikeusturvaongelmia
33	Nuoren rikoksen uhrin asema
35	Eriyistarkastelua
35	Lapset turvapaikanhakijoina
38	Vammaiset lapset
40	Saamelaislapset
41	Viittomakieliset lapset

EDISTÄÄ JA KEHITTÄÄ

43	Vuosikirja
43	Aloitteet
44	Lausunnot
46	Kannanotot
47	Pyöreän Pöydän keskustelut
49	Yleiskommenttien käännökset
49	Koulutusta lapsen oikeuksista
49	Lapsibarometri
50	Kansalaisilta tulleet viestit
50	Kansainvälinen toiminta
51	Viranomais- ja järjestöyhteistyö

VERKOSTOI JA VIESTII

53	Lapsiasianeuvottelukunta
53	Nuoret neuvonantajat
55	Lasten sivut
55	Lapsiasiavaltuutettu näkyvillä, kuuluvilla

TOIMISTO

58	Hallinto ja talous
----	--------------------

LIITTEET

Lapsiasiavaltuutetun esipuhe

Lapsiasiavaltuutettu antaa vuosittain toimintakertomuksen valtioneuvostolle lain lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004) 3 §:n mukaisesti. Toimintakertomusta kutsutaan Vuosikirjaksi.

Lapsiasiavaltuutetun toimistolla on kunakin toimintavuonna erityinen teema, jota kyseistä vuotta seuraava Vuosikirja käsittelee. Vuonna 2016 vuositeemana oli lapsen oikeusturva. Tämän Vuosikirjan näkökulmana onkin lapsen oikeusturvan toteutuminen. Vuosikirja nostaa esille keskeisiä ongelmia sekä lapsen ennakkolisessa että jälkikäteisessä oikeusturvassa.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti alan toimijoille lausuntopyynnön, jossa pyydettiin arviota lasten ennakkolisesta ja jälkikäteisen oikeusturvan toteutumisesta (LAPS 30/2016). Lausuntoja saatiin yhteensä 52 taholta (liite 1).

Vuosikirja avaa oikeusturvan sisältöä lapsen oikeuksien näkökulmasta. YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991, jatkossa ”lapsen oikeuksien sopimus”) keskeistä on lapsen oikeus saada ymmärrettävää tietoa omista oikeuksistaan ja oikeus tulla kuulluksi lasta koskeissa asioissa. Lapsen oikeusturvan toteutuminen on yhteiskunnan monen eri toimijan vastuulla. Lapsen näkökulmasta merkitystä on niin huoltajilla, ammattikasvattajilla kuin hallinnollakin. Valtion on viimesijaisesti taattava oikeusturva ottaen todesta ja vakavasti huomioon lapsen näkemykset.

Nostan tässä vuosikirjassa esille keskeisinä oikeusturvaongelmina koulujen sisäilmaongelmat, koulukiusaamisen, pitkittyneet huoltoriidat, lastensuojelussa tehtävät päätökset ja lastensuojelun järjestämisen sekä nuoren rikoksen uhrin aseman. Lisäksi erillistarkastelussa nostetaan esille yksin maahan tulleet lapset, vammaiset lapset, saamelaislapset ja viittomakieliset lapset. Aiheet ovat valikoituneet tekemieni havaintojen, kansalaisilta saatujen yhteydenottojen ja tähän vuosikirjaan saadun lausuntoaineiston perusteella.

Kuhunkin käsiteltyyn aiheeseen sisältyvät toimenpide-esitykset on osoitettu asiasta vastaavalle hallinnonalalle, yleisimmin tietyille tai tietyille ministeriöille. Lapsiasiavaltuutetun toimistossa seurataan ehdotusten etenemistä hallinnon valmistelussa. Luottamukseni on vahva, että eteenpäin näissä asioissa päästään. Parhaillaan on jo käynnissä valmistelua muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriössä kouluissa tehtävään kiusaamisen ehkäisytyöhön, oikeusministeriössä huoltoriitojen ratkaisemiseen ja ehkäisyyn sekä koko valtioneuvoston tasolla lapsi- ja perhepalveluiden muutokseen erillisessä kärkihankkeessa. Tässä Vuosikirjassa tekemäni havainnot las-

tensuojelun kehitystarpeista tuovat edelleen ilmi niitä ongelmia, joita on pyritty ratkaisemaan viime vuosina tehtyinä muutoksina lastensuojelun ja sosiaalihuollon lainsäädäntöön. Näiden muutosten vaikutuksia ei ole vielä mahdollista arvioida, mutta luottamusta paremmasta suunnasta on hiljalleen syntymässä.

Lapsen oikeusturvan toteutuminen on oikeusvaltion ydintehtäviä. Se tarkoittaa, että jokaisen lapsen on saatava käsitys, mihin asioihin yhteiskunta on lasta koskien sitoutunut. Siksi on varmistettava mahdollisimman tehokkaasti, että jokaiselle lapselle syntyy tiedollinen käsitys oikeusturvasta, mutta myös tunne oikeusturvan todellisesta toteutumisesta.

Oleellinen rakennuspuu, jonka en tunnista olevan vielä esillä lapsen oikeusturvasta puhuttaessa, on lapsen minäkäsitys ja minäpystyvyys. Ajattelen, että minäkäsitys on ymmärrystä omasta tärkeydestä (olen arvokas), kun taas minäpystyvyys on kykyä ja mahdollisuutta tuoda esille, kun tätä arvoa rikotaan yhteisön tai toisen yksilön suunnalta.

Oikeusturvan toteutumisen keskeinen tekijä on, että lapsi kokee itsensä arvokkaaksi ja merkitykselliseksi. Lapsi, jota esimerkiksi kiusataan koulussa, ei välttämättä koe tilannetta kiusaamisena ja hänen oikeuksiensa loukkaamisena. Yhteiskunnan on syytä olla erittäin huolestunut, mikäli lapsi ei tunnista huonoa kohteluaan kodissa, ammattikasvatuksessa tai vapaa-ajalla.

Toisaalta lapsiasiavaltuutettuna tunnistan, miten paljon lapsen vakavat viestit oikeusturvaongelmista jäävät tavoittamatta yhteiskunnassa ja lipuvat aikuisten ohi. Tässä Vuosikirjassa aiheeseen viitataan muun muassa sisäilmaongelmien ja koulukiusaamisen yhteydessä. Kouluterveyskyselyn vakavia viestejä muun muassa kiusaamiseen puuttumattomuudesta ei riittävästi käsitellä osana yhteisöllistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Me aikuiset suljemme helposti silmämmme.

Lapsen oikeusturvan kannalta on tärkeää tunnistaa haavoittuvassa asemassa olevat lapset. Kun omat huoltajat eivät pysty kannattelemaan lapsen oikeuksia ja lapsen edun toteutumista, yhteiskunnan suojaava merkitys kasvaa. Lapsiasiavaltuutettuna joudun kuitenkin toteamaan, että oikeusturvan kannalta huonoimmassa asemassa ovat erityisesti ne lapset, jotka tukea eniten tarvitsisivat. Esitän lukuisia toimenpiteitä lastensuojelua koskien. On kuvaavaa, että haavoittuvimmat ryhmät jäävät helpoiten ilman omaa ääntään. Tämä ilmiö näkyy myös pitkittyneissä huoltoriidoissa, joissa lapsesta on tullut helposti väline ja sivuseikka aikuisten taistelussa ja välien selvittämisessä.

Lapsen oikeusturva vaatii siis toteutuakseen koko yhteiskunnan lapsilähtöisyyttä ja oikeusturvan rakentamisen hienosyistä ymmärtämistä. Lainsäädäntö luo perustan, mutta mikään ei auta, jos oikeusturvaa ei ole arjessa.

Keskiössä on oltava lapsi ja lapsen tarpeet. Kasvatuksen tavoitteena on oltava ihminen, joka tietää ja tunnistaa oikeutensa ja kokee itsensä niin arvokkaana, että näkee tarpeellisena kertoa oikeusturvan vajeista yhteiskunnassa. Lapsen minäkäsitys ja tunne oikeuksien todellisesta olemassaolosta luovat oikeusturvan ytimen.

Lapsen lähikasvuyhteisössä huoltajien merkitys lapsen oikeuksien kannattelijoina on aina tärkeä. Vanhempien on tiedettävä lapsen oikeusturvasta myös siksi, että lapsen oikeudet luovat velvoitteita huoltajia kohtaan. Lapsi on omien oikeuksiensa subjekti, ei vain osa perheyksikköä.

Monet lapsen oikeuksista tulevat silti testatuiksi yhteiskunnan rakenteissa. Mahdollisuus saada tietoa sekä perus- ja ihmisoikeuskasvatusta liittyy tiiviisti varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen tavoitteisiin. Yhteiskunnan päätöksissä lapsen edun mukaisuuden saavuttaminen vaatii selkeästi vahvempaa lainsäädäntöä lapsivaikutusten arvioinnista, joka on arvioni mukaan edelleen satunnaista ja sisällöllisesti hajanaista.

Yhteiskunnan rakenteissa varsinainen hallintotoiminta vaatii lapsilähtöisyyttä. Esimerkiksi lastensuojeluprosessissa lapsi on usein heikoilla ja ilman tukea. Ylipäänsä lastensuojelussa olevien lasten kokemustietoa ei kerätä systemaattisesti. Sama il-

miö toistuu niin yksin maahan tulleiden lasten kuin saamelaislastenkin kohdalla. Toisaalta tietoa myös on. Kouluterveyskysely antaa vahvan perustan lasten äänen kuulemiselle, mutta tätä tietoa hyödynnetään hämmäntävän vähän kouluyhteisön kehittämisessä ja sitä kautta lapsen oikeusturvan vahvistamisessa. Kouluissa lapset kokevat, ettei opettajaa kiinnosta arkiset kuulumiset.

Tarvitsemme hiljentymistä lapsen kokemusten äärelle. Eivätkä tähän riitä yksittäiset projektit tai sinänsä tärkeät kokemusasiantuntijat, vaan tarvitaan laajoja aineistoja ja pitkiä sarjoja.

Lopuksi ehdotan, että jatkossa oikeushallinto järjestää kerran vuodessa lapsen oikeusturvapäivän, jossa esitellään muun muassa vuosittaiset huoltoasioiden ja lastensuojelun käsittelyaikojen tilastot tuomioistuimista.

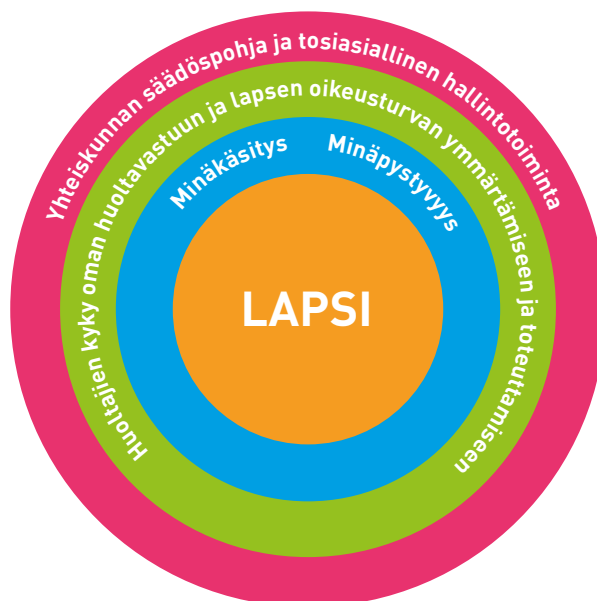
Kiitän kaikkia lapsiasiavaltuutetun toimiston työtä edistäneitä ja tätä työtä tukeneita tahoja. Vuosikirjan osiot, joissa muusta viime vuonna tehdystä valmistelusta kerrotaan, on paljon yhteistä työtä.

Jyväskylässä 31.3.2017,

Tuomas Kurttila

Lapsiasiavaltuutettu

Kuva 1

Lapsen oikeusturvan rakentaminen

Barnombudsmannens förord

Barnombudsmannen lämnar årligen en berättelse om sitt verksamhetsområde till statsrådet i enlighet med 3 § i lagen om barnombudsmannen (1221/2004). Denna berättelse kallas för Årsboken.

Barnombudsmannen har ett separat tema för varje verksamhetsår, och detta tema presenteras i Årsboken för det aktuella året. Temat för år 2016 var barnets rättsskydd. Denna Årsbok diskuterar därför hur barnets rättsskydd omsätts i praktiken. Årsboken tar upp centrala problem såväl i barnets preventiva rättsskydd som i rättsskyddet i efterhand.

Barnombudsmannens byrå skickade en begäran om utlåtande till aktörer i branschen. I begäran bads om en bedömning av hur barnets rättsskydd har förverkligats preventivt och i efterhand (LAPS 30/2016). Sammanlagt 52 instanser skickade in utlåtanden (bilaga 2).

Årsboken diskuterar rättsskyddets innehåll med perspektiv på barnets rättigheter. En viktig punkt i FN:s konvention om barnets rättigheter (FördrS 59 och 60/1991, nedan "FN:s barnkonvention") är barnets rätt att få sådan information om sina rättigheter som barnet kan förstå och barnets rätt att bli hört i ärenden som gäller honom eller henne. Många olika aktörer bär ansvar för att barnets rättsskydd genomförs. För barnet har såväl vårdnadshavarna som yrkesföstrarna och förvaltningen betydelse i detta avseende. I sista hand är det dock staten som ska trygga rättsskyddet genom att lyssna på barnets egna åsikter och ta dem på allvar.

Som centrala rättsskyddsproblem lyfter jag den i här årsboken fram bland annat problem med inomhusluften i skolor, mobbning, utdragna vårdnadstvister, beslut som fattas inom barnskyddet och organisationen av barnskyddet. Vidare tar jag upp barn som kommer ensamma till landet, barn med funktionshinder, samiska barn och barn som använder teckenspråk för separat behandling. Jag har valt ut dessa ämnen utifrån mina egna observationer, kontakter med medborgare och de utlåtanden som erhöles till denna årsbok.

De åtgärdsförslag som ingår i varje ämne som behandlas har riktats till det förvaltningsområde som ansvarar för området, vanligen till ett eller flera bestämda ministerier. Barnombudsmannens byrå följer upp hur förslagen förs vidare i beredningen inom förvaltningen. Jag har ett starkt förtroende för att vi kommer att se framsteg i dessa ärenden. För närvarande pågår redan beredning vid undervisnings- och kulturministeriet för antimobbningsarbete i skolorna, vid justitieministeriet för avgörande och förebyggande av vårdnadstvister samt på hela statsrådets nivå i ett särskilt spetsprojekt för en reform av barn- och familjetjänsterna. De observationer om behoven av utveckling inom barnskyddet som jag presenterar i denna årsbok belyser de problem som man försökt lösa genom de ändringar i lagstiftningen om barnskyddet och socialvården som gjorts alldeles nyligen. Det är ännu inte möjligt att bedöma effekterna av dessa reformer, men ett visst förtroende för en bättre riktning håller långsamt på att växa fram.

Att genomföra barnets rättsskydd är en av rättsstatens viktigaste uppgifter. Det innebär att varje barn måste få en uppfattning om vilka ärenden samhället har förbundit sig vid i fråga om barnet. Därför är det nödvändigt att så effektivt som möjligt försäkra att varje barn får en kunskapsmässig uppfattning om rättsskyddet, men också en känsla om att rättsskyddet verkligen genomförs.

Viktiga element, som enligt min uppfattning ännu inte har aktualiserats när man talar om barnets rättssäkerhet, är barnets jagföreställning och självförmåga. Jag tänker mig att jagföreställning ("minäkäsitys") innebär att barnet förstår sin egen betydelse (jag är värdefull), medan självförmåga ("minäpystyvyy") handlar om förmågan och möjligheten att tala om när en gemenskap eller en annan individ kränker detta värde.

En viktig bidragande faktor till genomförandet av rättsskyddet är att barnet upplever sig som värdefullt och betydelsefullt. Barn som till exempel blir mobba-

de i skolan upplever inte alltid situationen som mobbning och som en kränkning av hans eller hennes rättigheter. Samhället har anledning att vara mycket oroat om ett barn inte känner igen dåligt bemötande i skolan, inom yrkesutbildningen eller på fritiden.

Å andra sidan ser jag i egenskap av barnombudsman hur ofta barnets allvarliga signaler om problem med rättsskyddet blir osedda i samhället och går förbi oss vuxna. I den här årsboken hänvisas till detta ämne i anslutning till behandlingen av inomhusluftproblem och mobbning. De allvarliga signalerna från Hälsa i skolan-undersökningen om att man låter bli att ingripa i mobbning behandlas inte i tillräcklig omfattning som en del av den gemenskapsinriktade elev- och studerandevården. Vi vuxna sluter lätt våra ögon.

Det är viktigt för barnets rättsskydd att identifiera utsatta barn. När barnets vårdnadshavare inte klarar av att slå vakt om barnets rättigheter och om genomförandet av barnets bästa, ökar samhällets skyddande betydelse. Som barnombudsman är jag emellertid tvungen att konstatera att de sämst lottade barnen i fråga om rättsskyddet ofta är just de barn som har det största behovet av detta stöd. Jag lägger fram många förslag som gäller barnskyddet. Det är karaktäristiskt att de mest utsatta grupperna blir lättast ohörda. Detta fenomen syns också i utdragna vårdnadstvister, där barnet lätt blir ett redskap och en bisak i de vuxnas kamp och uppgörelse.

För att barnets rättsskydd ska kunna genomföras behöver hela samhället vara barnorienterat samtidigt som vi måste ha ingående kunskaper om hur rättsskyddet byggs upp. Lagstiftningen skapar grunden, men om det inte finns rättsskydd i vardagen, hjälper inget.

Barnet och barnens behov ska stå i fokus. Fostran måste ha som mål en människa som känner och identifierar sina rättigheter och upplever sig själv som så värdefull att han eller hon anser att det är nödvändigt att tala ut om rättsskyddsbrister i samhället. Barnets jagföreställning och känsla av att rättigheterna existerar i verkligheten skapar rättsskyddets kärna. (Se bild 1 i bilagan)

I barnets närmaste uppväxtmiljö har vårdnadshavarna alltid en viktig roll som upprätthållare och stöd för barnets rättigheter. Föräldrarna ska vara förtrogna med barnets rättsskydd eftersom att barnets rättigheter också medför skyldigheter för vårdnadshavarna. Barnet är subjektet för sina egna rättigheter, inte enbart en del av familjeenheten.

Många av barnets rättigheter blir ändå utsatta för prövning i samhällets strukturer. Möjligheten att få

information både om de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har en nära koppling till målen för småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och utbildningen i andra stadiet. För att samhällsbesluten ska vara förenliga med barnets bästa behövs klart en starkare lagstiftning om bedömning av barnkonsekvenserna, som enligt min uppskattning fortfarande är sporadisk och innehållsmässigt osammanhängande.

I samhällets strukturer krävs barnorientering inom den ordinarie förvaltningsverksamheten. Till exempel i barnskyddsprocessen hamnar barnet mycket ofta i en utsatt ställning och blir utan stöd. Erfarenhetskunskap av barn som omfattas av barnskyddet samlas inte in systematiskt överlag. Detsamma gäller barn som kommer ensamma till landet och samiska barn. Å andra sidan finns det information. Enkäten Hälsa i skolan ger en stark grund som kan användas för att höra barnens röst, men denna information utnyttjas i häpnadsväckande liten omfattning för att utveckla skolgemenskapen och för att därigenom förstärka barnets rättsskydd. I skolorna upplever barnen att läraren inte är intresserad av det som händer i vardagen.

Vi behöver stanna upp inför barnets erfarenheter. För att detta ska bli verklighet är det inte nog med enskilda projekt eller med erfarenhetsexperter – som i och för sig är mycket viktiga – utan det behövs omfattande material och långa serier.

Avslutningsvis föreslår jag att rättsförvaltningen i fortsättningen ordnar en temadag om barnets rättsskydd en gång om året. På temadagen presenteras bland annat den årliga statistiken om vårdnadsärenden och om handläggningstiderna inom barnskyddet från domstolarna.

Jag tackar alla instanser som främjat och gett stöd till arbetet vid barnombudsmannens byrå. I de avsnitt i Årsboken som rapporterar om den övriga beredningen under fjolåret finns mycket material som utarbetats i samarbete med andra aktörer.

Jyväskylä 31.03.2017

Tuomas Kurttila

Barnombudsman

Foreword by the Ombudsman for Children in Finland

The Ombudsman for Children in Finland reports on an annual basis to the government (Act on the Ombudsman for Children, Article 3), by publishing the Annual Report of the Ombudsman for Children.

Every year, the Office of the Ombudsman for Children focuses on a specific theme which is discussed in the Annual Report of the following year. The annual theme for 2016 was "The legal protection of the child." This Annual Report examines the realisation of such legal protection. The Annual Report highlights key problems associated with the preventative and retrospective legal protection of children.

The Office of the Ombudsman for Children sent actors in the sector a request for a statement, asking them to appraise the fulfilment of the preventative and retrospective legal protection of children (LAPS 30/2016). Statements were received from a total of 52 respondents (Annex 2).

This Annual Report will explore the content of legal protection from the perspective of children's rights. A key issue in the UN Convention on the Rights of the Child (Treaty Series 59 and 60/1991, hereinafter "the UN Convention on the Rights of the Child") is the child's right to obtain comprehensible information regarding his or her own rights, and the right to be heard on matters relating to children. A range of societal actors are responsible for the legal protection of children. Guardians, professional educators and child carers, and the public administration are all important from the child's perspective. However, in the final instance the state is responsible for

ensuring legal protection, while taking genuine and serious account of the child's perspective.

In this Annual Report, I highlight key legal protection issues, such as indoor air problems in schools, school bullying, protracted custody disputes, as well as decisions on and the arrangement of child welfare. In addition, unaccompanied children entering Finland, children with disabilities, Sámi children and children who use sign language are considered separately. These topics were selected on the basis of my own observations, contacts from citizens and the statements we received for the formulation of this Annual Report.

The measures proposed for each theme are intended for the administrative branch responsible for the issue in question, usually a certain ministry or ministries. We will follow the progress of the proposals as the relevant preparations are made within the public administration. I am highly confident that progress will be made on them. Preparations are currently under way for initiatives such as the prevention of bullying in schools (Ministry of Education and Culture); the resolution and prevention of custody disputes (Ministry of Justice); and the reform of child and family services as part of various key projects at Government level. My observations of development needs in child welfare once again highlight problems for which solutions have been sought in recent amendments to legislation on child and social welfare. It has not yet been possible to assess the impact of these amendments, but confidence is slowly emerging that we are moving in a better direction.

Securing the legal protection of children is a core duty of the state. This implies that every child should have an understanding of society's commitments with respect to children. We must therefore ensure, as effectively as possible, that every child is not only well informed about his or her legal protection, but also feels that such protection is being provided in practice.

A fundamental framework for this, which I have yet to see enter discussions of children's legal protection, lies in the self-belief and feeling of empowerment of children. I view self-belief as an understanding of one's own importance (I matter), whereas empowerment is the ability and opportunity to point out when this value is being undermined by the community or another individual.

A child's feeling valued and meaningful is a key factor in the fulfilment of legal protection. A child subjected to bullying at school may not necessarily view this

as bullying or a violation of his or her rights. Society should be very concerned if a child is unable to identify bad treatment at home, school or during leisure time.

On the other hand, as the Ombudsman for Children, I am aware of the extent to which serious messages from children on problems with legal protection are left unaddressed by society and adults. This theme is discussed in the Annual Report with respect to issues such as internal air problems and school bullying. Serious messages from the School Health Promotion Study, such as failure to intervene in school bullying, are not being adequately addressed as part of the community's nurturing of pupils and students. We adults find it too easy to look the other way.

In securing the legal protection of the child, we need to identify vulnerable children. The importance of protection by society grows when guardians are unable to uphold the rights, or protect the interests, of their children. However, as the Ombudsman for Children, I have to state that the children who most need legal protection are the most disadvantaged in this regard. I present a number of measures regarding child welfare. It is illustrative that the most vulnerable groups are most easily left without a voice. This can be seen in protracted custody disputes in which the child easily becomes a tool and side issue as the adults argue and settle matters with each other.

This implies that, to secure children's legal protection, the whole of society must put children first and develop a nuanced appreciation of how to foster legal protection. Legislation forms a basis for this, but all efforts will be in vain if legal protection does not form part of everyday life.

The child and his or her needs must take centre stage. The objective of child-rearing must be a person who understands and recognises his or her rights, and views him or herself as valuable enough to feel compelled to inform society about any shortcomings in legal protection. The core of legal protection lies in the child's self-belief and the feeling that one's rights are genuinely put into practice. (See image 1 in the annex)

The role of guardians in upholding the rights of the child are always of importance in the child's immediate growth environment. Adults must understand that, in relation to legal protection, children's rights also place obligations on the guardians. The child is a subject with his or her own rights, not just part of a family unit.

Despite this, many children's rights are pushed to the limit by the structures of society. Access to information, basic education and knowledge of human rights are firmly entwined with the objectives of kindergarten, basic and upper secondary and vocational education. Ensuring that decisions taken by society are in the interests of children will require much stronger assessment of the impact of legislation on children; I believe that such provisions remain sporadic and fragmented in terms of their content.

A child-centred approach is needed in administrative activities that have an impact on societal structures. For example, children are often vulnerable and bereft of support in child welfare processes; in general, there is no systematic gathering of knowledge based on the child's experiences. The same occurs in the case of unaccompanied children who arrive in Finland and Sámi children. On the other hand, such knowledge exists. The School Health Promotion Study provides a strong basis for consulting children, but astonishingly little use is made of such knowledge when developing the school community and thereby strengthening the legal protection of children. In schools, children feel that their teachers are uninterested in their everyday affairs.

We need to stop to listen to the child's experiences. In this, individual projects, or experts in children's experiences – who are important in themselves – are not enough. We need extensive data and long series of activities.

I would like to finish by suggesting that, in the future, the Department of Judicial Administration arrange a children's legal protection day, when issues in need of annual attention and statistics on the time taken by courts to process child welfare cases are presented.

I would like to thank all those who have promoted and supported the work of the Office of the Ombudsman for Children. A great deal of joint work was done for the sections of the Annual Report which describe the other preparatory work done last year.

In Jyväskylä on 31 March 2017,

Tuomas Kurttila

Ombudsman for Children

Arvioi ja seuraa

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §):

arvioida lapsen edun ja oikeuksien toteutumista ja

seurata lasten ja nuorten elinolosuhteita

seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa

sekä arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin

MITÄ LAPSEN OIKEUSTURVALLA TARKOITETAAN?

Oikeusturvalla tarkoitetaan kaikkia niitä tehokkaita toimia, joilla varmistetaan oikeuksien toteutuminen käytännössä. Usein oikeusturvasta puhuttaessa tarkoitetaan jälkikäteistä oikeusturvaa. Jälkikäteinen oikeusturva koostuu lainsäädännöstä ja menettelyistä, joiden avulla henkilö voi saada jo tapahtuneen virheen korjatuksi tai saada hyvityksen. Tähän tarvitaan muutoksenhakukeinoja, jotka johtavat tehdyn päätöksen lainmukaisuuden uudelleen arviointiin, viimekädessä tuomioistuimessa (Mäenpää 2003; Viljanen 2001). Jälkikäteinen oikeusturvakeino on usein hidas menettely, eikä jälkikäteen muutettu päätös tai rahallinenkaan hyvitys välttämättä enää korjaa vahinkoa, joka on voinut aiheutua lapsen hyvinvoinnille. Lapsen näkökulmasta ennakollisen oikeusturvan toteutuminen on erityisen tärkeää. Ennakolliseen oikeusturvaan kuuluvat oikeudellinen sääntely, menettelyt ja muut toimenpiteet, joiden tavoitteena on ennaltaehkäistä oikeudenloukkauksia (Mäenpää 2003).

Oikeusturva on taattu perusoikeutena perustuslain (731/1999) 21 §:ssä. Säännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Perustuslain 6 § 3 momentti edellyttää, että lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Oikeusturva kuuluu siten yhtälailla lapsille kuin aikuisillekin.

Lapsi on yksilö, joka on omien oikeuksiensa haltija ja jolla on oikeus vaatia oikeuksiensa toteutumista. Toisaalta lapsen aikuisia haavoittuvampi asema asettaa vanhemmille, huoltajille ja viranomaisille erityisen velvoitteen huolehtia osaltaan lapsen oikeuksien toteutumisesta. Lapsen kasvu ja kehitys vaativat suojelua, jotta kasvaminen aikuisuuteen tapahtuisi turvallisissa ja terveellisissä olosuhteissa. Lapsi ei myöskään ikänsä vuoksi ole täysin oikeustoimikykynen. Lapsi tarvitsee siten aikuisten apua ja tukea hyvinvointiaan varmistavien oikeuksiensa toteutumiseksi.

Oikeusturvajärjestelmän on tuettava kaikin keinoin lapsen ja hänen huoltajiensa mahdollisuuksia vaatia

lapsen oikeuksien toteutumista. Lapsella ja huoltajilla tulee olla tietoa oikeuksistaan ja käytettävissä olevista muutoksenhakukeinoista. Lapsiystävällinen oikeusturvajärjestelmä huomioi lapsen omien oikeuksiensa haltijana. Oikeusturvajärjestelmän lapsiystävällisyys on edellytys sille, että lapsen oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti (Hakala-Lehto-Wainio 2013).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus lapsen oikeusturvan varmistajana

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on erityinen lapsia koskeva ihmisoikeussopimus, joka on voimassa Suomessa lainsäätönsä. Myös muut Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, mukaan lukien niiden oikeusturvaan liittyvät säännökset, koskevat yhtälailla lapsia. Lapsen oikeuksien sopimus vahvistaa lapsen asemaa omien oikeuksiensa subjektina. Toisaalta sopimus takaa lapselle erityisen suojelun, jota hän tarvitsee monin tavoin aikuista haavoittuvaisemman asemansa vuoksi.¹ Sopimuksessa taatut lapsen oikeudet muodostavat kokonaisuuden, lapsen edun. Lapsen etu toteutuu, kun kaikki sopimuksessa taatut oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti (CRC/C/GC/14).² Aikuisten, ensisijaisesti lapsen vanhempien, on huolehdittava lapsen edun lapsen oikeuksien ja oikeusturvan – toteutumisesta. Viimesijainen vastuu on viranomaisilla ja valtiolla.

Lapsen oikeuksien yleissopimus on tärkeä elementti lapsen oikeusturvan toteuttamisessa. Keskeinen säännös tässä tehtävässä on sopimuksen 4 artikla, jolla sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.³ Lapsen oikeuksien sopimuksen läpileikkaavat yleisperiaatteet, syrjimättömyys (2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3(1) artikla), oikeus elämään ja täysimääräisen kasvuun ja kehitykseen (6 artikla) sekä oikeus osallisuuteen (12 artikla), on otettava huomioon aina sopimuksessa taattuja oikeuksia täytäntöönpannassa, myös kaikissa lapsen oikeusturvakysymyksissä (CRC/GC/2003/5).

Lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa ohjaava ja valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on oikeusturvakysymysten yhteydessä kiinnittänyt erityistä huomioita lapsen oikeuteen tulla kuulluksi. Komitea

¹ LOS 3(2) artikla: "Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkimässään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin."

² CRC/C/GC/14, kohta 4, jossa todetaan: "Komitea palauttaa mieleen, että yleissopimuksen mukaisten oikeuksien välillä ei ole minkäänlaista hierarkiaa, vaan "lapsen etu" muodostuu kaikista siinä määritellyistä oikeuksista eikä mitään oikeutta voida vaarantaa tulkitsemalla lapsen etua kielteisesti".

³ Jälkikäteisiin oikeusturvakeinoihin viitataan sopimuksen artikloissa 9, 19 ja 40.

edellyttää, että lailla säädetään valitusmenettelyistä ja muutoksenhakukeinosta, joiden perusteella lapsi voi vaatia oikeuttaan tulla kuulluksi sekä saadaakseen näkemyksensä otetuksi asianmukaisesti huomioon, jos näitä oikeuksia on loukattu tai ne on sivuutettu. Komitea painottaa, että lasten pitäisi tietää, kenelle he voivat valittaa oikeudenloukkauksista ja miten se käytännössä tapahtuu. Tämä koskee lasten arkielämää esimerkiksi päiväkodissa ja koulussa. Myös oikeudellisissa ja hallinnollisissa toiminnoissa on oltava lasten käytettävissä lapsiystävällisiä valitus- ja kantelumenettelyitä (CRC/C/GC/12).

Lapsen oikeuksien sopimukseen liittyy valinnainen pöytäkirja valitusoikeudesta, joka astui kansallisesti voimaan 12.2.2016 (SopS 4 ja 5/2016). Pöytäkirjan mukaan sopimusvaltion lainkäyttövaltaan kuuluvilla lapsilla ja lapsiryhmillä on oikeus tehdä valituksia, jos nämä katsovat sopimusvaltion loukanneen heidän yleissopimuksella tai sen valinnaisilla pöytäkirjoilla tunnustettuja oikeuksiaan. Valituksen voi tehdä myös henkilö, jolla on siihen lapsen suostumus tai hän voi perustella, miksi hän toimii lapsen puolesta. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi lapsen vanhempaa. Lapsen oikeuksien komitea antaa kannanottonsa ja tarvittaessa suosituksia tutkittavaksi ottamiensa valitusten perusteella.⁴

Valitusmenettely, siihen liittyvä ohjeistus sekä lomake, jolla valitus tehdään, ovat kuitenkin hyvin aikuislähtöisiä.⁵ Vaikka lapsella tai nuorella on mahdollisuus tehdä valitus itsenäisesti, on hyvin todennäköistä, että hän tarvitsee siihen aikuisen apua, useassa tapauksessa lainoppineen apua. Valitusmenettelystä tulisi välittää tietoa lapsiystävällisessä muodossa suoraan lapsille ja valitusmenettelyä tulisi kehittää entistä enemmän lapsiystävälliseen suuntaan. Tietoa menettelystä ja valituskanavasta tulisi olla lasten ja nuorten helposti saatavilla heidän luonnollisissa toimintaympäristöissään, kuten kouluissa ja sosiaalisessa mediassa.

Lapsen oikeuksien komitean valitusmenettely on varsin uusi instrumentti, jonka toimivuudesta ja merkityksestä lapsen oikeusturvan kannalta käytännössä ei ole vielä saatavilla tietoa.⁶ Kyse on jälkikäteisestä oikeusturvakeinosta, jossa valitusten käsittelytahti ei todennäköisesti tule olemaan kovinkaan nopea. Siksi sen vaikutus oikeusturvan parantajana yksittäisen lapsen tilanteessa voi jäädä heikoksi. Komitean kannanotot ja suositukset tulevat toivottavasti parantamaan lapsen oikeuksien ja oikeusturvan tilaa muun muassa lainsäädäntötasolla ja viranomaisohjeistuksissa pidemmällä tähtäimellä.

Lapsen oikeusturva perustuu lapsiystävälliseen oikeudenkäyttöön

Euroopan neuvoston ministerikomitea on hyväksynyt lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat (2010), joihin Suomi on sitoutunut. Suuntaviivoissa käsitellään lasten asemaa ja roolia, näkemyksiä, oikeuksia ja tarpeita oikeudenkäyntimenettelyissä ja vaihtoehtoisissa menettelyissä (kohta I.1.). Ne koskevat kaikkia rikos-, siviili- ja hallinto-oikeuden täytäntöönpanoon osallistuvia toimivaltaisia elimiä ja yksiköitä (kohta I.2.).

Lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat koskevat sekä oikeuslaitoksen että muiden toimivaltaisten viranomaisten, kuten poliisin, opetus-, sosiaali- ja terveydenhuoltoviranomaisten toimintaa. Suuntaviivoissa määritellään, että lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä toteuttavien viranomaisten tulee kunnioittaa lapsen ihmisarvoa ja kohdella lasta huomaavaisesti, huolellisesti ja oikeudenmukaisesti. Erityisesti suuntaviivoissa korostetaan menettelyn alusta alkaen ja koko menettelyn ajan annettavaa riittävää tietoa lapsen oikeuksista, lapsen erityisasemasta, menettelyistä ja sen kulusta. Lapsen yksityisyyttä ja henkilötietoja on suojeltava (EN2012).

Suuntaviivoja noudattava oikeuslaitos kuuntelee lasta, suhtautuu lapsen näkemyksiin vakavasti ja suojellee niiden etua, jotka eivät pysty itseään ilmaisemaan oikeusprosessissa. Lapsiystävällinen oikeuslaitos sopeuttaa käsittelytään lapsen tarpeiden mukaan ja toimii mahdollisimman nopeasti. Lapset asetetaan aina etusijalle riippumatta heidän asemastaan prosessissa. Lapsiystävällisessä oikeudenkäytössä vältetään ylisuojelemista eikä säilytetä päätöksiä lapsen vastuulle. Lapsi saa tarvitsemansa ammattihenkilöiden avun ja oikeuslaitos pitää lapsen puolta (EN 2012).

Lapsen oikeudet huomioiva lainsäädäntö on ennakkollista oikeusturvaa

Ennakollinen oikeusturva tähtää siihen, että kaikki lapsiin suoraan tai välillisesti liittyvä lainsäädäntö ja siihen perustuva toiminta varmistavat lapsen oikeuksien toteutumisen ja että oikeudenloukkauksia ei tapahdu. Lapsen kohdalla ennakollisen oikeusturvan merkitys korostuu. Lapsen haavoittuva asema edellyttää, että lapsen oikeudet toteutuvat kaikessa arjen toiminnassa mahdollisimman täysimääräisesti. Lapsen kasvulle ja kehitykselle voidaan aiheuttaa vakavaa vahinkoa, jos lapsi esimerkiksi joutuu kiusatuksi koulussa ja siihen ei ajoissa puututa tai lapsi virheellisen viranomaispäätöksen vuoksi joutuu perusteettomasti huostaanotetuksi ja eroon

⁴ Lisäksi pöytäkirjassa määrätään muun muassa valtiovalituksista, joissa sopimusvaltio väittää, ettei toinen sopimusvaltio täytä yleissopimuksen tai edellä mainittujen pöytäkirjojen mukaisia velvoitteitaan.

⁵ Ohjeistus ja lomake löytyvät YK:n lapsen oikeuksien komitean verkkosivuilta <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁶ OHCHR.org Jurisprudence -tietokannassa on vain yksi lapsen oikeuksien sopimuksen valitusmekanismin perusteella käsitelty valitus, joka sekin on jätetty hyväksymättä (inadmissibility decision), tilanne 21.2.2017.

vanhemmistaan. Lapsella ei ole aikaa odottaa, että tuomioistuin ratkaisee asian tai purkaa päätöksen tai, että eduskunnan oikeusasiamies käsittelee kante-luasan. Tuomioistuimen tai oikeudenvälvojan lapsel-le myönteinen päätöskään ei välttämättä enää korjaa lapsen kasvulle ja kehitykselle aiheutunutta haittaa.

Lapsen oikeudet huomioiva lainsäädäntö on tärkeä ennakkollisen oikeusturvan varmistaja. Toisaalta riit-tävän tarkka lainsäädäntö on edellytys tehokkaan jälkikäteisen oikeusturvan toteutumiselle. YK:n lap-sen oikeuksien komitea (CRC/GC/2003/5, kohta 25) korostaa, että ”on olennaista, että oikeudet määri-tellään kansallisessa lainsäädännössä riittävän yk-sityiskohtaisesti, jotta oikeussuojakeinot sopimuksen noudattamatta jättämistä koskevissa tilanteissa oli-sivat tehokkaita.”

Lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut Suo-melle muun muassa siitä, että lainsäädännössä ei lapsen edun periaatetta ole huomioitu riittävästi ja että lapsen kuulemiselle on asetettu ikärajoja, jotka johtavat siihen, että osaa lapsista ei kuulla lainkaan heitä koskevissa asioissa. Komitea suositteli tuolloin Suomelle (2011), että valtio toteuttaa kaikki tarvitta-vat toimet varmistaakseen, että lainsäädäntö ja hal-linnolliset määräykset vastaavat yleissopimuksen ja valinnaisten pöytäkirjojen periaatteita ja määräyksiä sekä harkitsisi sellaisen yhtenäistetyn lainsäädännön laatimista, jossa säädetään kaikista yleissopimuksen mukaisista oikeuksista (CRC/C/FIN/C0/4*).⁷

Vaikka vuosien varrella lainsäädäntöä on pyritty kehittämään ja ottamaan entistä paremmin lapsen oikeuksien sopimus huomioon, on edelleen paljon parannettavaa. Ei riitä, että lainsäädännön kehittä-misessä keskitytään nimenomaisiin lasten oikeuksia koskeviin lakeihin, kuten esimerkiksi lastensuojelula-kiin ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lakiin. Lainsäädännön on kokonaisuudessaan vastat-tava lapsen oikeuksien sopimusta, myös silloin, kun sääntely kohdistuu välillisesti lapsiin. Lainvalmiste-lun yhteydessä säännönmukaisesti tehtävä lapsivai-kutusten arviointi on yksi keino, joka auttaa tunnis-tamaan sääntelystä kohtia, joissa yhdenmukaisuus lapsen oikeuksien sopimukseen on varmistettava.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että lapsivaikutusten ar-viointin tekemisestä säädetään lailla. Tätä peruste-lee valtion erityinen velvoite taata lapsen edun toteu-tuminen kaikessa sen toiminnassa. Lapsivaikutusten arvioinnin säätämistä kansalliseen lainsäädäntöön esitti muun muassa Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman asettama työryhmä. Sen mukaan lapsivaikutusten arvioinnin tekemisestä säädettäisiin tilanteissa, joissa

- valmistellaan lainsäädäntöä, jolla on vaikutuksia lasten hyvinvointiin tai kasvu- ja elinoloihin;
- valmistellaan valtion, maakunnan tai kunnan talousarviota;
- kunnassa valmistellaan lasten palvelujen jär-jestämistä tai palveluverkkoa koskevia päätöksiä sekä
- laaditaan maakäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaista maakuntakaavaa, yleiskaavaa, kuntien yhteistä yleiskaavaa, asemakaavaa tai raken-nusjärjestystä. (Opetusministeriö 2010.)

Hyvän hallinnon periaatteiden noudattaminen on osa oikeusturvaa viranomais-toiminnassa

Hyvän hallinnon periaatteiden tulee ohjata kaikkea viranomaisen toimintaa. Tämä koskee yhtälailla lapsen oikeuksien ja oikeusturvan toteuttamista. Vi-ranomaisen tulee toimia puolueettomasti ja yhden-vertaisesti kaikkien kansalaisten kohdalla (Mäenpää 2016).⁸ Yhdenvertaisuuden todellinen toteutuminen voi edellyttää toiminnan sopeuttamista kansalaisen kykyyn toimia hallinnossa ja viranomaispalveluissa (esim. HE 19/2014 vp). Kun viranomainen toimii lap-sen kanssa, tämä tarkoittaa sitä, että viranomaisen on toimittava lapsiystävällisesti. Viranomaisen on kerrottava toiminnastaan ja päätöksistään lapsille hyödyntämällä niitä kanavia, joiden kautta lapset tavoitetaan ja tavalla, että lapset ymmärtävät asian. Viranomaisen on kuultava lasta, selvittävä hänen mielipiteensä ja otettava se asianmukaisesti huo-mioon. Lapsen edun ensisijaisuuden tulee olla joh-tava periaate kaikessa lapsia suoraan tai välillisesti koskevassa viranomais-toiminnassa.

Hyvä hallinto vaatii toimiakseen laadukkaan sää-dösperustan. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että vallitseva poliittinen suuntaus normipurkuun ei saa vaarantaa lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin toteu-tumista. Erityisesti viimesijaisen suojan takaaminen lapsille on oikeusvaltion keskeisiä tehtäviä. Siksi muun muassa sijaishuollon valvonnassa on toteu-tettava vahvaa sääntelyä.

Oikeusturvan toteutuminen edellyttää tietoa lapsen oikeuksista ja oikeusturvakeinoista

Oikeusturvan varmistamiseksi on tärkeää lisätä las-ten tietämystä oikeuksistaan ja siitä, miten he voivat vaatia oikeuksiaan toteutettavaksi. Koska lapsi ei voi läheskään kaikissa tilanteissa itsenäisesti vaatia oikeuksiaan toteutettavaksi, on välttämätöntä, että myös lapsen huoltajat tuntevat lapsen oikeudet sekä käytettävissä olevat oikeusturvakeinot. Mitä pienem-

⁷ Vuonna 2011, jolloin lapsen oikeuksien komitea antoi viimeisimmät suosituksensa Suomelle määräaikaisraportoinnin perusteella, Suomi oli voimaansaattanut vasta aseellisiin selkkauksiin osallistumista koskevan valinnaisen pöytäkirjan (SopS 30 ja 31/2002). Suositus (kohta 9) sanamuodon mukaisesti koski vain tätä pöytäkirjaa. Sen jälkeen Suomi on ratifioinut myös lapsen myyntiä, lapsiprostitutiota ja lapsipornografiaa koskevan valinnaisen pöytäkirjan (SopS 40 ja 41/2012) sekä valitusmenettelyä koskevan valinnaisen pöytäkirjan (SopS 4 ja 5/2016).

⁸ Viranomainen voi käyttää harkintavaltaansa ainoastaan lainmukaisiin tarkoituksiin ja asiat on ratkaistava lainmukaisesti. Viranomaisen toimien on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Lisäksi ihmisten on voitava luottaa siihen, että viranomaisen ratkaisut ovat oikeita, lainmukaisia ja pysyviä. (Mäenpää 2016.)

mästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämmässä asemassa lapsen oikeusturvan takaamiseksi ovat vanhemmat tai muut lapsen lailliset huoltajat. Jos lapsen ja vanhemman tai huoltajan edut ovat vastakkaiset, on huolehdittava siitä, että lapselle määrätään edustaja, joka puolueettomasti voi valvoa lapsen etua oikeusturvaprosessissa.

Lapsille tulee kertoa heidän oikeuksistaan kotona, varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Lapsen huoltajat huolehtivat ihmisoikeuskasvatuksesta kotona. Kyse on vanhempien vastuusta ohjata ja neuvoa lasta hänen kehittyvien valmiuksien mukaisesti lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi [5 artikla]. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään varhaiskasvatuksen perustuvan elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen ja varhaiskasvatussuunnitelmien arvoperustana olevan lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteisiin (Opetushallitus 2016). Lapsen oikeudet ovat siten osa esimerkiksi päiväkodin arkea taustalla vaikuttavina arvoina, mutta niitä tulisi myös käsitellä lasten kanssa heidän kehitystasonsa mukaisella tavalla. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin on sisällytetty ihmisoikeuskasvatusta monissa kohdin. Perusteissa todetaan, että YK:n lapsen oikeuksien sopimus antaa perusopetukselle oikeudellisen perustan. Perusteet edellyttävät ihmisoikeuskasvatuksen antamista kaikilla vuosiluokilla (Opetushallitus 2014).⁹

Perusopetuksen opetussuunnitelman uudistaminen ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden luominen ovat tärkeitä edistysaskkeita, joilla voidaan vahvistaa lasten tietoa ja ymmärrystä lapsen oikeuksista ja oikeusturvasta. Toisaalta koulujen ja luokkien väliset erot ovat suuria siinä, miten ihmisoikeuskasvatus käytännössä toteutuu. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu korostaa esiopetuksen ja alkuopetuksen erityistä merkitystä ihmisoikeuskasvatuksessa ja lasten kiinnittymisessä ihmisoikeuslähtöiseen koulukulttuuriin.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) arvioisi varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen ihmisoikeuskasvatuksen toteutumisen uusien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tultua voimaan.

Lapsen oikeuksien toteuttamisesta ovat vastuussa kaikki viranomaiset ja muut lasten kanssa toimivat tahot. Sen vuoksi on tärkeää, että näillä toimijoilla, joista osa myös vastaa lasten ihmisoikeuskasvatuksesta, on riittävät tiedot lapsen oikeuksista ja lap-

sen oikeusturvamenettelyistä. Keskeisessä roolissa lasten oikeuksien varmistamisessa ovat varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, terveydenhuollon ja sosiaalihuollon henkilöstö. Lapsen oikeuksien osamista vaaditaan myös lasten vapaa-ajan toimijoilta ja harrastustoiminnan järjestäjiltä.

Tehokkaiden oikeusturvakeinojen tulee olla jokaisen lapsen saatavilla

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan vaatimus tehokkaiden oikeusturvakeinojen saavutettavuudesta sisältyy epäsuorasti lapsen oikeuksien sopimukseen. Lapsen oikeuksien komitea korostaa, että ”oikeuksien loukkausten hyvittämiseksi tulee olla tehokkaita oikeussuojakeinoja, jotta oikeuksilla olisi merkitystä.” Komitea muistuttaa lisäksi, että sopimusvaltioiden on kiinnitettävä erityishuomiota sen varmistamiseen, että lapsilla ja heidän edustajillaan on käytettävissä lapsilähtöisiä oikeussuojamenettelyitä. ”Lasten erityinen ja muista riippuvainen asema luo heille todellisia vaikeuksia käyttää oikeussuojakeinoja, jos heidän oikeuksiaan on loukattu.” (CRC/GC/2003/5, kohta 24). Oikeusturvakeinojen saavutettavuudessa on huomioitava myös erityisryhmät, kuten esimerkiksi vammaiset lapset, maahanmuuttajalapset tai saamenkieliset lapset.

Käytettävissä on useita oikeusturvakeinoja. Esimerkiksi potilas tai sosiaalihuollon asiakas voi tehdä muistutuksen toimintayksikön vastuuhenkilölle tai kantelun valvovalle viranomaiselle epäoikeudenmukaiseksi kokemastaan kohtelusta tai huonosta hoidosta tai palvelusta. Viranomaisen päätökseen voi hakea muutosta joko oikaisupyynnöllä tai valittamalla. Rikos- ja riita-asioissa asiaa käsitellään tuomioistuimessa. Useimmat näistä menettelyistä ovat periaatteessa lasten käytettävissä, mutta lähtökohtana lainsäädännössä on yleensä, että lapsen huoltaja ajaa asiaa lapsen puolesta, lapsen parhaaksi. Lainsäädäntö kaipaasi kehittämistä lapsiystävällisempään muotoon ja lapsen osallisuuden parantamiseksi (Hakalehto-Wainio 2012; de Godzinsky 2015).

Sen lisäksi, että lainsäädäntö ei tue lapsen omaa toimijuutta riittävästi, oikeusturvamenettelyt eivät käytännössä täytä lapsiystävällisen oikeudenkäytön vaatimuksia. Lapsilla ei ylipäätään ole riittävästi tietoa omista oikeuksistaan, jotta he tunnistaisivat oikeusturvaongelmia ja osaisivat kertoa niistä vanhemmalleen tai muulle aikuiselle. He eivät tiedä kehen olla yhteydessä, jos kokee tulleen väärinkohdeksi tai tarvitsevat tietoa käytettävissä olevista muistutus- ja kantelukanavista. Viranomaistoimintaa

⁹ Esimerkiksi 3.-6. luokan uskonnon ja elämäntutkimuksen opetuksen tavoitteena on ohjata oppilasta ymmärtämään ihmisoikeuksiin ja erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyviä arvoja ja etiikkaa sekä yksilön ja yhteisön näkökulmasta.

on harvoin sopeutettu lapsiystävälliseen muotoon.¹⁰ Lasten ja perheiden palveluissa tulisi aktiivisesti ohjata ja neuvoa lasta ja hänen huoltajiaan lapsen oikeuksien käyttämisessä. Tämä koskee lapsen kanssa työskentelevää toimijaa, mutta myös esimerkiksi sosiaaliasiamiestä ja potilasasiamiestä.

Lapsiasiavaltuutettu esittää käynnistettäväksi osana valtiovarainministeriön avoimen hallinnon kehittämistä viranomaisviestinnän lapsiystävällisyyden vahvistamisen. Tästä tuoreena hyvänä esimerkkinä on eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian avaama kantelukanava¹¹ lapsille. Lapsiasiavaltuutettu tunnistaa, että muun muassa lastensuojelussa oleville lapsille ei anneta riittävästi tietoa lastensuojeluprosessista ja siihen liittyvistä lapsen oikeuksista. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että Lastensuojelun käsikirjaan valmistellaan lapsen oikeuksien infopaketti lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että myös varhaiskasvatusta, perusopetusta ja toisen asteen koulutusta koskien valmistellaan lapsen oikeuksien infopaketti varhaiskasvatusikäisille, koululaisille ja opiskelijoille. Infopaketissa on tärkeää antaa tietoa muun muassa oppilasarvioinnista.

Tehokkaat oikeusturvakeinot edellyttävät, että lapset ja heidän huoltajansa tuntevat lapsen oikeudet sekä käytettävissä oleva menettelyt, joilla oikeuksiin voi vedota ja saada ne toteutetuksi kaikissa niissä ympäristöissä ja tilanteissa, joissa lapset elävät ja toimivat. Viranomaisten ja muiden lasten kanssa toimivien on sopeutettava toimintaansa entistä lapsiystävällisempään suuntaan. Lasten oikeusturvakeinojen tulee olla kaikkien lasten saatavilla ja tosiasiallisesti käytettävissä lapsen ja hänen perheensä sosioekonomisesta asemasta riippumatta.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan tämä vaatii myös eri viranomaisten välisen yhteistyön ja hallinnollisen organisoinnin tiivistämistä. Lapsiasiavaltuutettu esimerkiksi tunnistaa, että eduskunnan oikeusasiamiehen, yhdenvertaisuusvaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun toiminnassa olisi saatavissa selkeitä synergia etuja yhteistyön ja hallinnollisen organisoinnin tiivistämisellä. Lapsiasiavaltuutettu korostaa tämän tarpeen kasvavan uuden maakuntahallinnon aloittaessa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden laajempaan omavalvontaan siirryttäessä.¹²

¹⁰ Positiivisena esimerkkinä on vuoden 2016 lopussa julkaistut eduskunnan oikeusasiamiehen lapsille ja nuorille suunnatut sivut (<http://www.oikeusasiamies.fi/lapset>), joilla on tietoa kantelusta ja lomake kantelun tekemiseksi. Kantelukanavasta tulisi tiedottaa aktiivisesti lasten seuraamisessa medioissa.

¹¹ Ks. <http://www.oikeusasiamies.fi/lapset>.

¹² Monet järjestöt ovat tehneet esityksiä lapsen oikeusturvakeinojen kehittämiseksi muun muassa maakuntahallinnon käynnistyessä. Ks. Lastensuojelun Keskusliitto ry:n ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n aloite valtioneuvostolle 16.3.2017: <https://www.lskl.fi/teemat/lapsen-oikeudet/aloite-maakunnalliset-lapsiasiavaltuutetut-edistaisivat-lapsen-oikeuksien-toteutumista-alueellisesti/>

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

1. Valmistellaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen valitusmenettelystä lapsiystävällistä tietoa ja kehitetään valitusmenettelyä entistä enemmän lapsiystävälliseen suuntaan. OM, UM
2. Säädetään lapsivaikutusten arvioinnin tekemisestä lailla. Valtion, maakunnan ja kunnan on arvioitava päätösten vaikutukset lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Velvoite lapsivaikutusten arviointiin koskisi tilanteita, joissa valmistellaan lainsäädäntöä, jolla on vaikutuksia lasten hyvinvointiin tai kasvu- ja elinoloihin; valmistellaan valtion, maakunnan tai kunnan talousarviota; maakunnassa tai kunnassa valmistellaan lasten palvelujen järjestämistä tai palveluverkkoa koskevia päätöksiä sekä laaditaan maakäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaista maakuntakaavaa, yleiskaavaa, kuntien yhteistä yleiskaavaa, asema-kaavaa tai rakennusjärjestystä. OM, STM
3. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) tulisi arvioida varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen ihmisoikeuskasvatuksen toteutumista ottaen huomioon uusien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteiden voimaantulo. Karvi
4. Käynnistetään osana valtiovarainministeriön avoimen hallinnon kehittämistä viranomaisviestinnän lapsiystävällisyyden vahvistaminen. VM
5. Valmistellaan Lastensuojelun käsikirjaan sosiaali- ja terveysministeriön sekä oikeusministeriön johdolla yhteistyössä kokemusasiantuntijoiden ja järjestöjen kanssa lastensuojeluprosessia ja lapsen oikeuksia koskeva infopaketti lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille.
6. Valmistellaan infopaketti varhaiskasvatuskäisille, koululaisille ja opiskelijoille lapsen oikeuksista varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla. STM, OM, OKM
7. Lapsiasiavaltuutettu esittää eri viranomaisten välisen yhteistyön ja hallinnollisen organisoinnin tiivistämistä. Lapsiasiavaltuutettu esimerkiksi tunnistaa, että eduskunnan oikeusasiamiehen, yhdenvertaisuusvaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun toiminnassa olisi saatavissa selkeitä synergia-etuja yhteistyön ja hallinnollisen organisoinnin tiivistämisellä. Lapsiasiavaltuutettu korostaa tämän tarpeen kasvavan uuden maakuntahallinnon aloittaessa sekä siirryttäessä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden laajempaan omavalvontaan. OM

LOS 24 art.

"Sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta."

SISÄILMAONGELMISTA KÄRSIVIEN LASTEN OIKEUSTURVA HEIKKO

Kouluterveyskysely selvittää opiskelua haittaavia tekijöitä, kuten tilojen riittävyttä, melua, valaistusta, ilmanvaihtoa, lämpötilaa, epäpuhtautta, huonoja sosiaali-tiloja tai tapaturmavaaraa. Perusopetuksen 8.- ja 9. luokan oppilaista 54 prosenttia koki vuonna 2015 useiden edellä mainittujen seikkojen heikentävän työskentelyolosuhteita koulussa (THL 2015). Eduskunnan tarkastusvaliokunta kiinnitti viime eduskuntakaudella huomiota rakennusten kosteus- ja homeongelmiin ja antoi asiasta mietinnön, jonka mukaan noin 100 000 peruskoululaista ja lukiolaista altistuu päivittäin kosteus- ja homevaurioille (Tarkastusvaliokunnan mietintö 2013). Eduskunnan oikeusasiamies (2015) on kertomuksessaan vuodelta 2014 nostanut koulun turvallisuuden yhdeksi kymmenestä keskeisestä suomalaisesta perus- ja ihmisoikeusongelmasta. Yhtenä turvallisuusongelmana mainitaan juuri sisäilmaongelmat.

Lapsen kannalta koulujen sisäilmaongelmat ovat uhka niin terveyden, koulutuksen kuin sosiaalisten suhteidenkin kannalta. Sisäilmaongelmat sairastuttavat lapsia ja voivat aiheuttaa pahimmillaan elinikäisen sairauden ja toimintakyvyn alenemisen. Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja koulunkäyntiin vaarantuu, mikäli hän ei pysty osallistumaan päiväkodissa ja koulussa annettavaan toimintaan ja opetukseen.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin kuuluu terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaisesti oppilaitosympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin seuranta kolmen vuoden välein. Koulu- ja opiskelu ympäristön terveellisyys ja turvallisuus on tarkastettava yhteistyössä oppilaitoksen ja sen oppilaiden tai opiskelijoiden, koulu- tai opiskeluterveydenhuollon, terveystarkastajan, hen-

kilöstön työterveyshuollon, työsuojeluhenkilöstön ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kesken. Tarkastuksessa todettujen puutteiden korjaamista on seurattava vuosittain. Vuonna 2013 peruskouluista 66 prosenttia oli tarkastettu lain edellyttämällä tavalla (Hietanen-Peltola & Korpilahti 2015). Varhaiskasvatustilain (36/1973) mukaisesti myös varhaiskasvatustilaympäristön on oltava terveellinen ja turvallinen.

Lapsiasiavaltuutettu pitää varhaiskasvatustilapalveluihin osallistuvien lasten, perusopetuksen oppilaiden sekä toisen asteen opiskelijoiden oikeusturvaa hyvin heikkona, kun sisäilmaongelmia ilmenee kiinteistöissä, joissa varhaiskasvatusta tai opetusta järjestetään. Useissa tilanteissa on vaikeuksia saada viranomaisen vakuuttuneeksi siitä, että lapsen oireilu johtuu esimerkiksi koulukiinteistön kunnosta. Ongelmaksi myös muodostuu, ettei valvontaviranomainen pysty tehokkaasti velvoittamaan kuntaa korjaamaan havaittuja ongelmia kiinteistöissä. Lapsiasiavaltuutetun saamien kansalaisyhteydenottojen mukaan ohjeena monissa kunnissa on ollut koulun vaihtaminen, kun lapsella on ilmennyt ongelmia, jotka johtuvat huonosta sisäilmasta. Lapsen kannalta koulun vaihtamiseen liittyy monia haasteita. Toisaalta korjaamattomat sisäilmaongelmat voivat sairastuttaa muita kouluun edelleen jääviä lapsia. Lapsiasiavaltuutettu edellyttää, ettei koulun vaihtamista pidettäisi oppilaskohtaisessa ohjauksessa yleisenä neuvona ja lähtökohtana. Tämän sijaan tulisi kehittää oppilaiden osallistumista opetukseen etäyhteyksien välityksellä tilanteissa, joissa osallistuminen lähiopetukseen ei ole mahdollista.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että varhaiskasvatustilaj ja koulukiinteistöjen sisäilmaongelmien ehkäisyyn

ja sisäilmaongelmin puuttumiseen ei ole riittävää kansallista toimintamallia, vaikka velvoittavaa lainsäädäntöä on olemassa. Kunnalla on sekä kuntalain (365/1995) että erityislainsäädännön – perusopetuslaki (628/1998), varhaiskasvatustaki, terveydensuojelulaki (763/1994), terveydenhuoltolaki, sosiaalihoitolaki (1301/2014), lastensuojelulaki (417/2007), maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) – perusteella yleinen vastuu päiväkotij- ja koulurakennusten terveellisydestä ja turvallisuudesta. Esimerkiksi koulut ja oppilaitokset ovat terveydensuojelulain 13 §:n mukaisia ilmoituksenvaraisia huoneistoja ja niiden terveydellisten olosuhteiden valvonta on kunnan terveydensuojeluviranomaisen tehtävä.

Lasten kasvuympäristön tulee siis lainsäädännön mukaan täyttää terveellisuuden ja turvallisuuden vaatimukset. Monissa kunnissa kiinteistöjen huollosta, ylläpidosta ja korjauksista on silti tingitty esimerkiksi sulkemalla koulukiinteistöjen ilmanvaihto viikonloppujen ajaksi. Sisäilmasto ja energiatehokkuus-selvityksen mukaan vasta noin puolella kunnista on esimerkiksi kiinteistö- tai toimitilaohjelma (Korhonen 2015).

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että varhaiskasvatuksen (päiväkodit) ja perusopetuksen sekä toisen asteen oppilaitosten kiinteistöistä perustetaan julkinen kiinteistörekisteri, johon koulutuksen järjestäjän on huolehdittava kyseisiä kiinteistöjä koskevat tiedot. Tiedot sisältäisivät myös tiedon tehdyistä lakisääteisistä terveellisuuden ja turvallisuuden tarkastuksista sekä kunnan terveydensuojeluviranomaisen valvontasuunnitelman perusteella suoritettujen tarkastusten päivämäärät ja tarkastuspöytäkirjan diaarinumeron. Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että terveydensuojelulain 1.3.2015 voimaan tullut muutos korostaa terveyshaitan aiheuttajan vastuuta.

Sisäilmaongelmien käsittely liittyy kiinteästi oppilas- ja opiskeluhuollon laatuun ja palvelujen saatavuuteen. Viimeisimpien tietojen mukaan lähes kaikilla perusopetuksen kouluilla on kouluterveydenhoitaja, mutta 13 prosenttia kouluista ilmoittaa, ettei niillä ole

lainkaan koululääkärä tai sen järjestämisestä ei ole tietoa (Wiss ym. 2016). Sisäilmatutkimusten käsittelemisen ja lasten terveydellisen oireilun ymmärtämisen kannalta olisi tärkeää, että jokaisessa koulussa olisi käytettävissä koululääkäri. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että koululääkärin roolia sisäilmaongelmien käsittelyssä ja tunnistamisessa vahvistetaan muun muassa oirekyselyjen tekemisen ja tulkinnan sekä oppilashuoltoryhmään kuulumisen osalta.

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) säädetyn yhteisöllisen oppilas- ja opiskeluhuollon järjestämiseen. Yhteisöllisessä oppilas- ja opiskelijahuollossa olisi syytä käsitellä yhdessä oppilaiden ja opiskelijoiden sekä huoltajien kanssa muun muassa Kouluterveyskyselyn ja mahdollisten sisäilmatutkimusten tuloksia. Kuitenkin koulujen oppilashuoltoryhmien toiminnan järjestämisessä on huomattavaa vaihtelevuutta. Oppilashuoltoryhmä kokoontuu lähes joka toisessa koulussa kerran kuussa tai useammin, mutta joka neljännessä koulussa vain kerran lukukaudessa. Koululääkärit kuuluvat vakituiseen kokoonpanoon neljässä prosentissa kouluista (Wiss ym. 2016).

Lapsiasiavaltuutettu korostaa sisäilmaongelmien käsittelyssä avoimuutta ja hyvän hallinnon periaatteiden noudattamista. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisuissaan¹³ korostanut, että vastuullisten viranomaisten on tiedotettava selkeästi, mitä kulloinkin tiedetään koulurakennuksen kosteus- ja homeaurioiden terveyshaitoista ja niiden syistä. Yhtä tärkeää on kertoa, mikä asiaa tutkittaessa on epäselvää ja mitä ei tiedetä.

¹³ Ks. esim. eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 5088/4/14.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

8. Perustetaan varhaiskasvatuksen (päiväkodit) ja perusopetuksen sekä toisen asteen oppilaitosten kiinteistöistä julkinen kiinteistörekisteri, johon varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäjän on huolehdittava kyseisiä kiinteistöjä koskevat tiedot. Tiedot sisältäisivät myös tiedon tehdyistä lakisääteisistä terveellisyden ja turvallisuuden tarkastuksista sekä kunnan terveydensuojeluviranomaisen valvontasuunnitelman perusteella suoritettujen tarkastusten päivämäärät ja tarkastuspöytäkirjan diaarinumeron. YM, OKM
9. Vahvistetaan koululääkäarin roolia sisäilmaongelmien käsittelyssä ja tunnistamisessa muun muassa oirekyselyjen tekemisen ja tulokinnan sekä oppilashuoltoryhmään kuulumisen osalta. Varmistetaan, että kunnat tekevät terveydensuojelulain ja terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaiset päiväkotien, koulujen ja toisen asteen oppilaitosten terveellisyden ja turvallisuuden tarkastukset. Koska noin kolmannes kouluista oli vuonna 2013 tarkastamatta, valvontaa ja ohjausta on vahvistettava. YM, OKM, STM
10. Lisätään määräraha varhaiskasvatus- ja koulukiinteistöjen suunnitelmallisen korjaamisen edistämiseen ja korjausvelan vähentämiseen. Julkisen sektorin kiinteän omaisuuden korjausvelka on arvioitu ylivoimaisesti suurimmaksi opetustoimen rakennuksissa. YM, VM, OKM
11. Luodaan kunnille ohjeistus väliaikaisten parakkipäiväkotien ja -koulujen tai muiden korvaavien tilojen välittömästä käyttöönotosta, kun päiväkoti- tai koulurakennuksessa on havaittu sisäilmaongelmia. YM
12. Kehitetään oppilaiden osallistumista opetukseen etäyhteyksien välityksellä tilanteissa, joissa osallistuminen lähiopetukseen ei ole mahdollista. OKM

LOS 19 art.

"Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaanlukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa."

LOS 28 art.

"Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin taatakseen, että kurinpito kouluissa tapahtuu tavalla, joka on lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa tämän yleissopimuksen kanssa."

KOULUKIUSAAMISEEN PUUTTUMISEN KEINOT RIITTÄMÄTTÖMIÄ

Koulu on keskeinen lasten ja nuorten kasvu- ja kehitysympäristö, jossa he viettävät suuren osan ajastaan. Kiusaamiskokemukset ja asiaton kohtelu tapahtuvat usein koulussa. Syrjinnän syyt ovat monet, eikä syrjinnällä aina ole selkeää havaittavaa syytä. Syrjintä on hyvin monimuotoista. Keskimääräistä alttiimpia syrjinnälle ovat eri tavoin vammaiset ja pitkäaikaissairaat lapset ja nuoret, maahanmuuttajataustaiset sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret.

Vuoden 2015 Kouluterveyskyselyssä 65 prosenttia perusopetuksen 8.- ja 9.-luokkalaisista koki, että kiusaamiseen ei ole puututtu koulun aikuisten toimesta. Viikoittain kiusatuksi koki tulleen 6 prosenttia oppilaista. Vuodesta 2006 luku on laskenut kaksi prosenttiyksikköä. Noin 60 prosenttia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista on tullut koulussa kiusatuksi ainakin joskus ja vielä useampi on kokenut koulussa asiatonta kohtelua tai ahdistelua (Alanko 2014). Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla -selvityksen mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 36 prosentilla oli omakohtaisia syrjintäkokemuksia ja 63 prosenttia oli nähnyt näihin vähemmistöihin kohdistuvaa

kiusaamista ja syrjintää koulussaan (Huotari, Törmä & Tuokkola 2011).

Kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat, että oppilaat kokevat koulun aikuisten puuttumattomuuden kiusaamiseen yleisenä. Lapsiasiavaltuutettu pitää oppilaiden arviota vakavana. Huolestuttavaa myös on, että Kouluterveyskyselyssä 49 prosenttia oppilaista arvioi, etteivät opettajat ole kiinnostuneita oppilaan kuulumisista. Vaikka vastaava luku vuonna 2006 oli huomattavasti korkeampi, 65 prosenttia, oppilaiden arvio opettajien kiinnostuksesta oppilasta kohtaan on edelleen huolestuttava. Perusopetuksen oppilaista 27 prosenttia kokee, etteivät opettajat kohtele oppilaita oikeudenmukaisesti. Koulujen oppilaskuntatoimintakin jää vielä usein pienen, valikoidun ryhmän toiminnaksi ilman yhteyttä kaikkia oppilaita koskevaan keskusteluun ja kouluyhteisön kehittämiseen.

Oppilaan voi olla turhauttavaa kertoa kokemistaan ongelmista tai huolista opettajille ja koulun muille aikuisille, mikäli hän kokee aidon kiinnostuksen häntä kohtaan vähäisenä. Tämä voi johtaa lieveilmiöihin, joissa lapsi tukeutuu ongelmissaan toimijoihin, jotka lapsen edun näkökulmasta voivat olla hyvinkin

kyseenalaisia. Lapsiasiavaltuutettu on saanut yhteydenottoja, joissa lapsi on ajautunut saamaan ”apua” kiusaamiseen järjestäytyneen rikollisuuden piiristä, moottoripyöräjengistä.

Poliisin yhteistyö koulujen kanssa on arvostettua ja tärkeä tapa antaa lapsille muun muassa liikenne- ja turvakasvatusta. Poliisilla on nimikkopoliisijärjestelmä, jossa tavoitteena on taata oppilaitoksille mahdollisuus ottaa nimettyyn poliisiin yhteyttä koulua ja sen oppilaita koskevista asioista.¹⁴ Suomen Poliisijärjestöjen Liitto on todennut vuonna 2012, että sen arvion mukaan koulupoliisitoiminta on lakannut lähes kokonaan.¹⁵

Oppilaiden käsitys kiusaamiseen puuttumisesta näyttää eroavan koulun aikuisten arviosta. Kuka ei kuulu joukkoon? -tutkimuksessa verkkokyselyyn vastanneista lapsista kolmannes kertoi joutuneensa ainakin joskus jonkinlaisen syrjinnän kohteeksi. Yläkoulujen rehtorit ilmoittavat tutkimusten mukaan määrällisesti vähemmästä kiusaamisesta kuin oppilaat (Kankkunen ym. 2010).

Lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan koulujen tapa toimia kiusaamistilanteissa vaihtelee. Lapsen oikeusturvan kannalta tämä on ongelma. Esimerkiksi KiVa Koulu -ohjelma on kiusaamisen käsittelyyn kehitetty toimintamalli, jonka vaikuttavuus perustuu kouluyhteisön vahvaan sitoutumiseen kiusaamisen ehkäisyyn. Toimintamallit eivät auta, mikäli ne eivät ole lasten, huoltajien ja henkilökunnan tiedossa ja jatkuvan kehittämisen kohteena.

Lapsiasiavaltuutetun havaintojen perusteella koulujen voi olla vaikea myöntää ja tunnistaa kiusaamisen ilmenemistä ja löytää näin ollen keinoja siihen puuttumiseen. Opettajalle omassa luokassa tai ryhmässä tapahtuvaa kiusaamista voi olla hankala ottaa

puheeksi ja tuoda asiaa esimerkiksi muiden koulun aikuisten tietoon. Huoltajat taas kokevat voimattomuutta, mikäli koulu ei näe ongelmaa asiassa, josta lapsi oireilee. Lapsiasiavaltuutettu tunnistaa, että koulun tueksi tarvitaan ulkopuolista sovittelua, mistä johtuen rikos- ja riita-asioiden sovittelujärjestelmää on kehitettävä vastaamaan koulukiusaamistapausten selvittämiseen. Lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan rikos- ja riita-asioiden kehittäminen toimijaksi koulukiusaamistapauksissa olisi erittäin suuri tuki lapsille, heidän huoltajilleen ja kouluyhteisölle.

Kouluissa, joissa nuorisotyötä on integroitu tiiviiksi osaksi kouluarkea, on saatu myönteisiä kokemuksia koulun yhteisöllisyyden vahvistamisesta. Kiusaamisen ehkäisy vaatii nimenomaisesti oppilaiden ryhmäyttämistä, kaveritaitojen vahvistamista ja koko kouluyhteisön toimintakulttuurin luomista. Oppilaiden toiveena on, että luokkien ryhmäyttämiseen kiinnitettäisiin huomattavasti enemmän huomiota jokaisella vuosiluokalla.

Lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan kouluihin tarvitaan enemmän tukea yhteisöllisyyden kehittämiseen ja tätä kautta kiusaamisen ehkäisyyn. Koulut tarvitsevat toimivia interventiomalleja, joilla kiusaamistilanteisiin pystytään puuttumaan. Lapsiasiavaltuutettu esittää nuorisotyön integroimista osaksi kouluarkea. Tämä tulee varmistaa lainsäädännöllä. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että osana yhteisöllistä oppilas- ja opiskeluhuoltoa Kouluterveyskyselyn tulokset käydään kaikissa kouluissa läpi yhdessä oppilaiden kanssa. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että yhteisöllisen oppilas- ja opiskeluhuollon piirissä kiusaamiseen ja kaveritaitoihin liittyviä asioita käsitellään vähän oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa.

¹⁴ Ks. esim. Vihapuheid ja -rikosten torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskevan työryhmän loppuraportti 14.11.2016: https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/55559_53788_Vihapuheid_tehostettu_torjunta_raportti.pdf?461b1875c65bd488

¹⁵ Ks. tiedote 19.3.2012: http://www.spjl.fi/files/1547/Rikosten_ennalta_estamiseen_ei_ole_rahaa_19032012.pdf

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

13. Lisätään perusopetuslakiin säännökset koulu- kiusaamiseen puuttumisen menettelytavoista ja vastuuhenkilöistä. OKM
14. Lisätään lakiin rikosasioiden ja eräiden riita- asioiden sovittelusta (1015/2005) säännökset koulussa ilmenneeseen kiusaamiseen puuttu- misesta ja sovinnon saamisesta. STM
15. Mahdollistetaan KiVa Koulu -ohjelma valtakun- nallisimpana toimintamallina kouluille mak- suttomaksi. Valmistellaan KiVa Koulu -ohjel- maan varhaiskasvatuksen toimintamalli. OKM
16. Lisätään poliisin resurssointia merkittävästi tavoitteena kehittää ja palauttaa aktiiviseksi koulu- ja oppilaitospoliisitoiminta. SM, OKM
17. Säädetään koulussa tehtävästä nuorisotyöstä säännökset nuorisolakiin, perusopetuslakiin, lukiolakiin (629/1998), lakiin ammatillisesta peruskoulutuksesta (630/1998) sekä lakiin valtion rahoituksesta evankelis-luterilaiselle kirkolle eräisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin (430/2015). OKM
18. Vahvistetaan kuntien edellytyksiä arvioida kou- lujen perusopetuslakiin pohjautuvaa kiusaa- misen ehkäisyä, arvioida tätä koskevat suun- nitelmat sekä varmistaa Kouluterveyskyselyn tulosten käsittely yhteisöllisessä oppilas- ja opiskelijahuollossa. OKM, STM
19. Koulutuksen järjestäjille laaditaan ohjeistus Kouluterveyskyselyn tulosten käsittelystä yh- teisöllisessä oppilashuollossa eli yhdessä op- pilaiden ja opiskelijoiden kanssa. STM, OKM
20. Vahvistetaan Kiusaamisasioiden tuki- ja neu- vontakeskus Valopilkkua vastaamaan valta- kunnalliseen neuvonta- ja koulutuskysyntään. STM, OKM

LOS 9 art.

”Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti paitsi, jos se on lapsen edun vastaista.”

LAPSI HUOLTORIIDASSA

Suomessa solmittiin vuonna 2015 avioliittoja 24 708. Avioeroon päättyi 13 939 avioliittoa. Todennäköisyys, että ensimmäinen avioliitto päättyy eroon, on pysynyt samalla tasolla viime vuosikymmenen ajan ollen tällä hetkellä 39 prosenttia (Tilastokeskus 2015).

Käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin 3600 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa, mikä tarkoittaa 9–10 prosenttia kaikista huolto- ja tapaamisasioista. Niistä suurin osa on riidattomia eli vanhempien yhteisiä hakemuksia tai hakemuksia, joita osapuolet eivät riitautta. Riitaisten huolto- ja tapaamisasoiden määrä käräjäoikeuksissa on vuosittain 1800–2000 tapausta, joista arviolta noin puolessa päästään oikeudenkäynnin aikana sovintoon (Aaltonen 2013).

Lapsen näkökulmasta kaksi keskeisintä asiaa ovat huoltoriidan mahdollisimman nopea saaminen ratkaisuun eli prosessin nopeus ja toisaalta päätöksen toimeenpanon varmistaminen, jotta molemmat vanhemmat ja muut lähisukulaiset voivat olla lapsen elämässä mukana.

Huoltoriitaoikeudenkäynnit ovat pitkiä. Tuomioistuinten asianhallintajärjestelmän tietojen mukaan esimerkiksi Helsingin, Espoon ja Oulun käräjäoikeudessa pääkäsitteilyyn edennyt huoltoriitaoikeudenkäynti on viime vuosina kestänyt noin 12 kuukautta. Keskimäärin sosiaalitoimen olosuhdeselvityksen saaminen on kestänyt kuusi kuukautta, mutta suurissa yksiköissä huomattavasti tätä pidempään. Huoltoriitakierteiden osuudeksi käräjäoikeudessa käsitellyistä huoltoriidoista on arvioitu 25 prosenttia, kun taas hovioikeuksissa niiden osuus on noin kolmannes (Aaltonen 2013).

YK:n lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut toistu-

vasti huolensa Suomelle pitkittyneistä huoltajuusriidoista. Viimeisimmissä määräaikaisraportointiin antamissaan päätelmissä komitea suositteli, että valtio lisää perheneuvontapalveluja eroa suunnitteleville vanhemmille ja varmistaa, että lasten huoltajuusriidat ratkaistaan asianmukaisessa ajassa ottaen huomioon lapsen etu (CRC/C/FIN/C0/4*).

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että keskeinen osa lapsen edun mukaista toimintaa on lapsen mielenpiteen selvittäminen ja sen huomioiminen lapsen kehitystason edellyttämällä tavalla. Sen lisäksi, että lapsella on oikeus ylläpitää suhteitaan vanhempiinsa, lapsella on oikeus muihin läheisiin ja lapselle tärkeisiin ihmissuhteisiin. Tämä tulee varmistaa mahdollisimman hyvin kaikissa olosuhteissa, myös erotilanteissa. Lähtökohtana tulee olla lapsen oma näkemys läheispiiristään ja halu tavata läheistään.

Lapsen etu on dynaaminen periaate ja oikeus, jota on arvioitava aina tilanne- ja tapauskohtaisesti kunkin lapsen kohdalla. YK:n lapsen oikeuksien komitea on julkaissut yleiskommentin nro 14 lapsen edusta (CRC/C/GC/14). Yleiskommentti sisältää komitean tulkintaohjeet lapsen edun arvioimiseksi ja määrittämiseksi, mukaan lukien listan tekijöistä, jotka tässä yhteydessä on otettava huomioon. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että tämän ohjeistuksen mukaisen niin sanotun tarkistuslistan noudattamisesta säädetäisiin lailla. Tarkistuslistan mukainen lapsen edun arviointi olisi tehtävä aina, kun tehdään lapsen huoltoa ja asumista koskevia ratkaisuja. Vastaavan tyyppinen tarkistuslista sisältyy lastensuojelulain (417/2007) 4 §:ään, jossa säädetään lastensuojelun keskeisistä periaatteista.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan lapsen oi-

keusturvan kannalta huoltoriitojen pitkittyneet käsittelyajat ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanon puutteet luovat merkittävän ongelman. Lapsen oikeus läheissuhteisiin, sisältäen molempien huoltajien ohella sisarukset, isovanhemmat ja muut sukulaiset vaarantuu Suomessa. Lapsen kuuleminen huoltoon, tapaamisiin ja asumiseen liittyvissä ratkaisuissa ei toteudu tyydyttävällä tavalla. Lähtökohtaa, jossa on korostettu lapsen ei-osallisasemaa huoltajien välisissä riidoissa, voidaan pitää perusteltuna. Lapsen mielipiteen huomioon ottaminen ja lapsen kuuleminen voivat kuitenkin luoda edellytykset sovinnallisille ja lapsen edun varmistaville ratkaisuille.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lasta on kuultava nykyistä aktiivisemmin, perusteellisemmin ja monipuolisemmin huoltoriidoissa. Riitatilanteissa tuomioistuimien pyytää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n perusteella sosiaalilautakunnalta selvityksen vanhempien ja lapsen tilanteesta. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että 16 §:ään säädetään lapsen mielipiteen selvittämisestä ja lapsen kuulemisesta. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että osuuhdeselvityksiin kirjattaisiin jatkossa ilman eri poikkeusta, miten lasta osuuhdeselvitystä tehtäessä on kuultu ja miten lapsen mielipide on selvitetty.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa tarvetta osuuhdeselvitysten nykyistä nopeampaan valmisteluun. Tähän on maakuntien toiminnan suunnittelussa kiinnitettävä erityistä huomiota. Huoltajien väliset määräaikaiset sovinnot osuuhdeselvityksen ajaksi takaisivat lapsen oikeusturvan toteutumista. Lastenvalvojien vahvistamien tapaamissopimusten ja tapaamispäätösten täytäntöönpanoa on tarpeen tehostaa. Nykyisellään näiden sopimusten noudattamatta jättäminen esimerkiksi toisen vanhemman toimesta on liian helppoa. Lapsen tapaamisoikeuksien takaamiseksi

säädetyt pakkokeinot, joita ovat uhkasakko ja lapsen nouto, eivät näytä turvaavan lapsen tapaamisoikeuksien toteutumista¹⁷.

Pitkittyneissä huoltoriidoissa ongelmana ovat tois-
tuvat ja turhat oikeudenkäynnit, joiden tarkoituksena on toisen osapuolen vahingoittaminen. Lapsiasiavaltuutettu esittää harkittavaksi lastenvalvojan vahvistaman sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen muuttamisen edellytysten tarkempaa harkintaa. Tämä on toteutettava kuitenkin tinkimättä lapsen edun mukaisuudesta.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että lastenvalvojien toimesta vahvistettavien sopimusten alaa laajennetaan. Vanhempien sopimus rajoitetusta yhteishuollosta, vanhemman tiedonsaantioikeudesta, vuoroasumisesta ja oheishuoltajuudesta pitäisi olla mahdollista vahvistaa lastenvalvojan toimesta.

Lapsiasiavaltuutettu saa vuosittain merkittävän määrän kansalaisyhteydenottoja lastensuojelua sekä huoltoriita-asioita koskien. Näistä tehtyjen havaintojen mukaan osassa tapauksia on samaan aikaan vireillä käräjäoikeudessa lasta koskeva huoltoasia ja hallinto-oikeudessa lastensuojeluasia. Lapsiasiavaltuutetulle on syntynyt käsitys, että tuomioistuinten välisen tiedonvaihdon parantamiselle ja tätä koskevien säännösten selkeyttämiselle on tarve. Voimassa olevien säännösten perusteella hallinto-oikeudella lienee oikeus saada tietoa käräjäoikeudessa vireillä olevasta huoltoasiasta, mutta käräjäoikeudella ei ole oikeutta samassa määrin saada salassa pidettävästä lastensuojeluasiasta tietoa hallinto-oikeudelta. Keskinäiseen tiedonvaihtoon liittyvää säännöstöä tai sen tulkintaa tulisi selkeyttää.

¹⁷ Helsingin oikeusaputoimiston lausunto lapsiasiavaltuutetulle, 30.9.2016.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

21. Säädetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin lapsen mielipiteen selvittämisestä ja lapsen kuulemisesta. Kirjataan olosuhdeselvityksiin jatkossa aina, miten olosuhdeselvitystä tehtäessä lapsen mielipide on selvitetty tai lasta on kuultu sekä miten tämä on otettu huomioon. OM, STM
22. YK:n lapsen oikeuksien komitea on julkaissut yleiskommentin nro 14 lapsen edusta. Yleiskommentti sisältää komitean tulkintaohjeet lapsen edun arvioimiseksi ja määrittämiseksi, mukaan lukien listan tekijöistä, jotka tässä yhteydessä on otettava huomioon. Säädetään tätä ohjeistusta noudattava tarkistuslista lain tasolla noudatettavaksi aina, kun tehdään lapsen huoltoa ja asumista koskevia ratkaisuja. Tarkistuslistaa on noudatettava aina, kun tehdään lapsen huoltoa ja asumista koskevia ratkaisuja. OM
23. Tarkennetaan lastenvalvojan vahvistaman sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen muuttamisen edellytysten harkintaa. OM, STM
24. Laajennetaan lastenvalvojien toimesta vahvistettavien sopimusten alaa. Vanhempien sopimus rajoitetusta yhteishuollosta, vanhemman tiedonsaantioikeudesta, vuoroasumisesta ja oheishuoltajuudesta pitäisi olla mahdollista vahvistaa lastenvalvojan toimesta. OM, STM
25. Huolto- ja tapaamis- sekä lastensuojeluasioiden tiedonvaihtoa käräjäoikeuksien ja hallinto-oikeuksien välillä selkeytetään. OM
26. Julkaistaan tuomioistuinten käsittelyajoista huolto- ja tapaamisasioita koskien vuosittain tilasto. OM

LOS 3 art.

"Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin. Sopimusvaltiot takaavat, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa."

LOS 18 art.

"Tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä sekä huolehtivat lastensuojelulaitosten ja -palvelujen kehittämisestä."

LOS 20 art.

"Lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen."

LASTENSUOJELUSSA USEITA OIKEUSTURVAONGELMIA

Lapsen kuulemisesta

Lapselle on lastensuojelulain (417/2007) 5 §:n mukaan turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipide hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Lastensuojelulain 21 §:n mukaan 12 vuotta täyttäneellä on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaa häntä itseään koskevassa asiassa. Lapsiasiavaltuutetun havainnon mukaan lastensuojelussa ei osata aina riittävän hyvin erottaa lapsen mielipiteen selvittäminen ja velvollisuus kuulla 12 vuotta täyttäneeltä lasta hallintolain (434/2003) mukaisesti. Toisin sanoen alle 12-vuotiaan mielipiteen selvittäminen on yhtälailla tärkeää ja se voi olla jopa laajempaa kuin hallintolain mukainen kuuleminen. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lapsen mielipiteen selvittäminen alle 12-vuotiaita koskien tehdään myös tilanteissa, joissa asian käsittelyn aikana syntyy uusia ratkaisuvaihtoehtoja.

Lapsiasiavaltuutetun havaintojen perusteella lapsen kuuleminen tapahtuu monessa kohtaa lastensuojelua heikosti. Lastensuojelulain 24 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista. Lastensuojelulain 29 §:ssä säädetään, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti.

Lastensuojelun käsikirjan mukaan tapaamisten riittävyyttä arvioitaessa tulee pääsääntönä pitää, että lapsi tapaa asioistaan vastaavaa työntekijää henkilökohtaisesti vähintään kaksi tuntia kuukaudessa aktiivisen työvaiheen aikana (THL 2016a). Aktiivisella työvaiheella tarkoitetaan muun muassa lastensuojelutarpeen selvitystä, asiakkaana jo olevan lapsen tilanteen arviointia sekä sijoituksen valmistelua. Lapsiasiavaltuutettu pitää merkittävänä ongelmana, että aktiivisen työvaiheen jälkeistä ”riittävää määrää” ei ole määritelty lainsäädännössä eikä Lastensuojelun käsikirjassa konkreettisesti yhtenäisten toimintatapojen varmistamiseksi ja valvontatyön mahdollistamiseksi.

Valtion talouden tarkastusviraston tekemä tuloksellisuuskertomus lastensuojelusta toteaa yksiselitteisesti, että tarkastushavaintojen perusteella lapsen kuuleminen on kaukana muun muassa lastensuojelun laatusuosituksen tasosta (Hanhinen & Rintala 2012). Tarkastusviraston haastattelemat

lastensuojelutyöntekijät tapasivat sijoitettuna olevia lapsia ja nuoria vähimmillään harvemmin kuin kerran vuodessa ja enimmillään neljä kertaa vuodessa. Sijaisperheissä asuvat lapset tapaavat omaa sosiaalityöntekijäänsä vielä harvemmin kuin laitoksiin tai perhekoteihin sijoitetut lapset. Noin viidennes sijaisvanhemmista sanoo, ettei sijoitetuilla lapsilla ole ollut lainkaan mahdollisuutta tavata sosiaalityöntekijäänsä (Muuronen, Sariola & Varsa 2009).

Lapsen kuulemiseen toteutumiseen lastensuojelussa vaikuttaa merkittävästi sekä sosiaalityöntekijän osaaminen että riittävä henkilöstöresurssi. Lapsiasiavaltuutettu kiinnitti erityisesti huomiota sosiaalityöntekijöiden pätevyyteen vuonna 2015 antamassaan arviossa valtioneuvostolle lastensuojelun kehittämisestä (Lapsiasiavaltuutettu 2015). Lapsen kuulluksi tulemisen suhteen on edelleen kiinnitettävä huomiota lastensuojelun työntekijöiden osaamiseen ja riittävyyteen.

Lapsen osallisuus lastensuojelussa vaatii tosiasialista mahdollisuutta tulla kuulluksi. Hallinto-oikeuksissa tulisi olla lapsen kuulemiseen hyvin soveltuvat tilat. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lapsen kuuleminen tulisi pyrkiä järjestämään useammin tuomioistuimen ulkopuolella puolueettomassa ja neutraalissa ympäristössä. Lisäksi huomio kiinnitetty lapsen saamiin ohjeisiin. Esimerkiksi hallinto-oikeuksien päätöksiin liitetty valitusosoitus on lähtökohtaisesti samanlainen lapselle ja aikuiselle sellaisenaan lapselle erittäin vaikeasti ymmärrettävä.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa lastensuojelun asiakaina olevien lasten oikeutta tietoon omista oikeuksistaan ja oikeusturvasta (THL 2016a). Lapsiasiavaltuutettu on erityisen huolestunut koulukodeissa olevien lasten oikeuksien toteutumisesta. Tätä koskien lapsiasiavaltuutettu uudentaa sosiaali- ja terveysministeriölle 19.4.2016 jätetyn tutkimusaloitteen koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseksi.¹⁸ Lapsiasiavaltuutettu esittää lisäksi arvion tekemistä koulukotijärjestelmän toimivuudesta tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä yhteiskuntaan kiinnittymistä. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että Suomen valtion pitäisi luoda digitalisaation mahdollistama kuulemisen käytänte, jossa sijaishuollossa ja ylipäänsä kodin ulkopuolella olevien lasten kokemustietoa kerättäisiin säännönmukaisesti. Lastensuojelun valvontatyössä valvottavien lastensuojeluyksiköiden henkilöstörakennetta, koulutustasoa ja muita hallinnollisia sisältöjä olisi mahdollista seurata ajantasaisesti sähköisin, digitaalisin, välinein, jolloin valvontatyössä olisi mahdollista painottaa yhä enemmän lasten kuulemista ja mielipiteen selvittämistä.

¹⁸ Aloite on saatavilla osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/04/Tutkimusaloite_koulukotinuorten_kuulemiseksi-19.4.2016.pdf

Asiakassuunnitelmista

Lastensuojelun toteuttamisessa lapsen kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen on yhtä tärkeää kuin esimerkiksi huostaanotosta päätettäessä. Lastensuojelulain 30 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, johon kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä. Huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille.

Lapsiasiavaltuutetun havaintojen mukaan asiakassuunnitelmien sisällöissä on suuret erot kuntien ja yksittäisten työntekijöiden välillä. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuksessa ilmeni, että osassa kuntia asiakassuunnitelmia päivitetään 2-3 kuukauden välein tai tarpeeseen pohjautuen, osassa kuntia muutamia kertoja vuodessa (Hanhinen & Rintala 2012). Erityisesti lastensuojelun avohuollossa asiakassuunnitelmien tekeminen ei toteudu tyydyttävästi. Sama koskee jälkihuollon asiakassuunnitelmia. Lapsiasiavaltuutettu pitää ongelmana, ettei asiakassuunnitelmasta tehdä hallintopäätöstä. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että asiakassuunnitelmasta tehdään hallintopäätös. Lapsiasiavaltuutettu ilmaisee myös huolensa, miten lapsia kuullaan asiakassuunnitelmia tehtäessä.

Rajoitustoimenpiteistä

Lastensuojelulain luvussa 11 säädetään sijaishuollon rajoitustoimenpiteistä. Lastensuojelulain 74 §:n mukaan rajoitustoimenpiteet on kirjattava ja kirjaamisessa on mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteistä päättämistä tai sen toteuttamista sekä kirjattava lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisten sisältö on lähetettävä tiedoksi 13 b §:ssä tarkoitettulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain. Lastensuojelulain 74 §:ssä säädetään, että lapsen kanssa tulee keskustella riittävästi häneen kohdistettujen rajoitustoimenpiteiden syistä ja mahdollisista vaikutuksista hoito- ja kasvatussuunnitelmaan ja asiakassuunnitelmaan.

Lapsiasiavaltuutettu esittää huolensa rajoittamistoimenpiteiden kirjaamisesta ja lapsen kuulemisesta niitä tehtäessä. Tässäkin yhteydessä nousee esille väljä määrittely riittävyydelle. Koska ylipäänsä lastensuojelun asiakkaina olevat lapset tapaavat sosiaalityöntekijöitä liian harvoin, vaaraksi muodostuu, ettei rajoitustoimenpiteistä ja niiden syistä synny keskustelua oman sosiaalityöntekijän kanssa. Kirjaamisten

sisältö lähetetään kuitenkin tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että aina, kun rajoitustoimenpiteitä on tehty, lapsen sosiaalityöntekijä olisi lapsen yhteydessä.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuksessa ilmeni, että sijaishuoltopaikat eivät tunne rajoitustoimenpiteitä koskevia säännöksiä. Tarkastuksissa ilmeni, ettei osa valvonnan kohteena olleista lastensuojeluyksiköistä näknyt tarvetta käyttää rajoitustoimenpiteitä, mutta selkeää käsitystä rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ei toisaalta ollut. Aluehallintovirastojen arvion mukaan rajoitustoimenpiteiden käytössä ilmenee epäselvyyksiä ja epäasiallisuuksia (Hanhinen & Rintala 2012).

Tahdonvastaisen huostaanoton käsittely ongelmallinen

Lapsiasiavaltuutettu pitää tahdonvastaisen huostaanoton hallinnollista menettelyä ja päätöksentekoa monelta osin ongelmallisena. Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottoa tai huostaanottoon välittömästi liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, päätöstä ei voida tehdä sosiaalityötoimessa, vaan sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä muu viranhaltija tekee hakemuksen hallinto-oikeudelle huostaanotosta. Hakemuksen valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Huostaanottoasioiden hakemuksluonteisuus on kuitenkin ongelmallinen hallinto-oikeuden oikeudenkäynneille ja asiaan liittyvälle selvittämiselle. Nykylainsäädäntö ei esimerkiksi mahdollista huonosti valmistellun lastensuojeluasian palauttamista takaisin viranomaiselle uudelleen käsittelyä varten. Lastensuojeluviranomaisten ja asianosaisten ristiriitoihin ei pystytäkään edistämään sovinnon syntymistä hallinto-oikeudesta.

Lapsiasiavaltuutettu ei pidä hallinto-oikeuden käsittelyä huostaanottoasiassa lapsen edun näkökulmasta perusteltuna prosessina. Tästä syystä lapsiasiavaltuutettu ei pidä perusteltuna, että hallinto-oikeus päättää ensiasteena lapsen sijaishuoltopaikasta. Tuomioistuimella ei ole tosiasiallista edellytystä arvioida esimerkiksi eri sijaishuoltopaikkojen paremmuutta. Yksittäisen sosiaalityöntekijän toimivalta hakemuksen sisällössä on suuri, eikä hallinto-oikeuden käsittely luo riittäviä edellytyksiä punnita huostaanoton tarvetta.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että tahdonvastaisessa huostaanotossa päätösvalta muutettaisiin esimerkiksi lapsen etuun ja tarpeisiin erikoistuneelle maakuntahallinnon osana toimivalle moniammatilliselle asiantuntijaelimelle, jonka päätökseen muutosta olisi mahdollista hakea hallinto-oikeudesta. Hallintomenettelyyn olisi mahdollista liittää ulkopuolista sovittelua tilanteissa, joissa lastensuojelun viranhaltijan ja asianosaisten välille on syntynyt henkilötasolla meneviä ristiriitaisuuksia ja epäluottamusta. Lapsiasiaval-

tuutettu esittää selvitettäväksi tuomioistuinten organisoinnin vaihtoehtoisia malleja, joiden tavoitteena on vahvistaa lapsen edun huomioon ottamista sekä huolto- ja tapaamisoikeusasioissa että lastensuojeluasioissa.

Käsittelyajoista

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun käsittelyaikoja koskeva tilastointi antaa tiedot lastensuojelun lakisääteisten määräaikojen noudattamisesta. Tarkasteluajankohtana 1.4.–30.9.2016 Manner-Suomen kunnissa lastensuojeluasiana viireillä olleiden palvelutarpeen arviointien käsittely alkoi lakisääteisen seitsemän arkipäivän kuluessa 98 prosenttisesti (44 475 kpl). Lastensuojelussa palvelutarpeen arviointi valmistui lakisääteisessä kolmen kuukauden määräajassa 94 prosenttisesti (19 244 kpl) (THL 2016b).

Lapsiasiavaltuutetun mukaan lastensuojelun käsittelyajoissa erityiset ongelmat liittyivät varsinaisiin tuomioistuinten päätöksiin. Lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevissa asioissa käsittelyajat on pitkiä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (2012) on kiinnittänyt huomiota ratkaisuissaan muun muassa Korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyaikoihin lapsen huostaanottoa koskevissa valituksissa. Korkeimman hallinto-oikeuden tilastojen mukaan laissa säädettyjen kiireellisesti käsiteltävien asioiden käsittely kesti keskimäärin kauemmin kuin kaikkien asioiden keskimääräinen käsittelyaika oli. Lapsiasiavaltuutettu pitää erityisen tärkeänä taata nopea muutoksenhaunkäsittely kiireellisessä sijoituksessa, joka on voimakas puuttuminen ihmisen yksityisyyteen ja elämään.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että tuomioistuinten käsittelyajoista lastensuojelua koskien on julkaistava vuosittain tilasto.

Lastensuojelu sosiaaliryön ja erikoissairaanhoidon rajapinnassa

Kansallisessa mielenterveys- ja päihdesuunnitelman väliarviossa johtopäätöksenä oli, että lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen nuorten psykiatrisessa hoidossa ei ole vakiintuneita hoitokäytäntöjä (STM 2012). Lastenpsykiatrisen ja nuorisopsykiatrisen erikoissairaanhoidon perustana on lääketieteellinen tarve, kun taas lastensuojelun laitoshoidon periaatteet rakentuvat kasvatuksellisten tarpeiden ja alaikäisen olosuhteiden perustalle.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksissä on vuosia tullut esille psykiatrisen hoidon ja lastensuojelun rajapintaongelmat (Kaltiala-Heino 2003). Lastensuojelussa on havaittu toimintatapa, jossa huostaanotetun lapsen sijoituspaikaksi on toivottu psykiatrista sairaalaa, vaikka lapsella ei ole psykiatrista sairaalahoittoa edellyttävää mielenterveyden häiriötä. Toisaalta sosiaaliryöntekijät joutuvat tilanteisiin, joissa psykiatria ei suostu hoitamaan mielenterveyspalvelujen tarpeessa olevaa lasta ilman huostaanottoa. Perusteluna huostaanottoon saatetaan nähdä lapsen olosuhteiden vakiinnuttaminen, jota ilman terapeutiseen työskentelyyn ei voitaisi ryhtyä.

Valtiontalouden tarkastusvirasto on tuonut esille tarkastushavaintonaan, että erikoissairaanhoido tekee lastensuojelulle sijoitustilauksia ja siirtää lapsia lastensuojeluun. Sijaishuoltoon sijoitetaan väärin perustein lapsia, joilla on psykiatrista hoitoa vaativa ongelma, mutta ei lastensuojelun tarvetta (Hanhinen & Rintala 2012). Lapsiasiavaltuutettu pitää tätä lapsen oikeusturvan kannalta vääränä. Puuttumattomuus vuosikautia jatkuneeseen ilmiöön Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuksen jälkeen on vakava laiminlyönti Suomen valtiolta.

Lastensuojelulaitosten määrittelyä ja valvontavastuita selvennettävä

Lastensuojelun valvontaa heikentää lapsiasiavaltuutetun käsityksen mukaan lastensuojelulaitosten merkittävä sisällöllinen hajanaisuus. Lastensuojelulain 57 §:n mukaan lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksiin rinnastuvia yksiköitä ovat ammatilliset perhekodit, joille tarvitaan luvanvaraisena toimintana aluehallintoviraston lupa, ja toimeksiantosuhteinen perhehoito, johon kunta tekee toimeksiantosopimuksen sijaisperheen kanssa. Toimeksiantosuhteista perhehoitoa valvoo kunta. Ammatillisia perhekoteja valvovat sijoittaja- ja sijoituskunta sekä aluehallintovirasto. Lapsiasiavaltuutettu toteaa lastensuojelun sisällöllisen hajanaisuuden ja epäselvyyden vaikeuttavan huomattavasti valvontaa.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

27. Lapsiasiavaltuutetun havaintojen perusteella lapsen kuuleminen tapahtuu monessa kohtaa lastensuojelua heikosti. Lastensuojelulain 29 §:ssä säädetään, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti. Määritellään ”riittävän usein” tarkemmin lainsäädäntöön tai vähintään Lastensuojelun käsikirjaan. STM
28. Säädetään lastensuojelulakiin lapselle subjektiivinen oikeus edunvalvojaan aina, kun lapsi vastustaa kiireellistä sijoitusta tai huostaanottoa. STM
29. Suunnitellaan hallinto-oikeuksiin lapsen kuulemiseen soveltuvat tilat. Lapsiasiavaltuutettu kuitenkin korostaa, että lapsen kuuleminen tulisi pyrkiä järjestämään useammin tuomioistuimen ulkopuolella puolueettomassa ja neutraalissa ympäristössä. OM, STM
30. Annetaan lapsille hallinto-oikeuden päätöksistä ja muusta lapselle osoitetusta aineistosta lapsiystävällinen, selkokielen versio. Nykyisin esimerkiksi hallinto-oikeuksien päätöksiin liitetty valitusosoitus on lähtökohtaisesti samanlainen lapselle ja aikuiselle eli sellaisenaan lapselle erittäin vaikeasti ymmärrettävä. OM
31. Tehdään lastensuojelulain mukaisesta asiakassuunnitelmasta hallintopäätös. Päätökseen on kirjattava, miten lasta on kuultu tai lapsen mielipide selvitetty. STM
32. Lapsiasiavaltuutettu esittää huolensa rajoittamistoimenpiteiden kirjaamisesta ja lapsen kuulemisesta tässä yhteydessä. Lisätään asiaan liittyvää valvontaa sekä aluehallintovirastojen että kuntien/maakuntien toimesta. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että aina, kun rajoitustoimenpiteitä on tehty, lapsen sosiaalityöntekijä olisi lapsen yhteydessä. STM
33. Selvitetään, että huostaanotosta päätösvalta muutettaisiin lapsen etuun ja tarpeisiin erikoistuneelle maakuntahallinnon osana toimivalle moniammatilliselle asiantuntijajelmällä, jonka päätökseen muutosta olisi mahdollista hakea hallinto-oikeudesta, tai huostaanoton päättämistä käräjäoikeudessa. Perustetaan viipymättä moniammatillinen selvitysryhmä valmistelemaan lapsen huostaanottopäätöksen arviointi-, valmistelu- ja päätöksentekoprosessin uudistamista sekä toteuttamista osana maakuntahallintoa. Tehtävänä olisi myös selvittää uudistuksen tarvitsemat resurssit. OM, STM
34. Selvitetään tuomioistuinten organisoinnin vaihtoehtoisia malleja, joiden tavoitteena on vahvistaa tuomarikunnan osaamista sekä lapsen edun huomioon ottamista huolto- ja tapaamis-oikeusasioissa ja lastensuojeluasioissa.
35. Lapsiasiavaltuutettu toteaa lastensuojelun sisällöllisen hajanaisuuden ja epäselvyyden vaikeuttavan huomattavasti valvontaa sekä esittää tätä koskevien säännösten selkeyttämistä. STM
36. Tehdään arvio koulukotijärjestelmän toimivuudesta lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tuessa sekä yhteiskuntaan kiinnittymisessä. STM
37. Luodaan digitalisaation mahdollistama kuulemisen käytänte, jossa sijaishuollossa olevien lasten kokemustietoa kerättäisiin säännönmukaisesti. STM, VM, THL
38. Julkaistaan tuomioistuinten käsittelyajoista lastensuojelua koskien vuosittain tilasto. OM
39. Lapsiasiavaltuutettu pitää merkittävänä ongelmana, että sijaishuoltoon sijoitetaan lapsia, joilla on psykiatrista hoitoa vaativa ongelma, mutta ei lastensuojelun tarvetta, ja pitää välttämättömänä selvityksen käynnistämistä asiasta. STM

LOS 19 art.

"Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaanlukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä edellä kuvattujen lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi."

NUOREN RIKOKSEN UHRIN ASEMA

Lasten kohtaama väkivalta on Suomessa viime vuosina vähentynyt. Lapset joutuvat aikaisempia vuosia harvemmin rikoksen uhreiksi ja he kertovat kohtaavansa vähemmän väkivaltaa vertaisryhmänsä eli ikätovereidensa kesken sekä huoltajien suunnalta. Lapset arvioivat myös näkevänsä väkivaltaa vähemmän kotona kuin aikaisemmin. Seksuaaliset kokemukset aikuisten kanssa ovat vähentyneet. Tämä koskee myös internetissä tapahtuvaa ehdottelua, häirintää kuin kiusaamistaakin. (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen, Sariola 2014)

Edellä olevasta poiketen lasten kokemat ryöstöt ja varkaudet ovat lisääntyneet. Ryöstöjen kohteeksi vuonna 2008 ja vuonna 2013 joutui 6.-luokkalaisista tyttöistä kaksi prosenttia, pojista neljä prosenttia. Vastaavat luvut 9.-luokkaisista tytöistä olivat vuonna 2008 yksi prosentti ja vuonna 2013 kaksi prosenttia, pojista vuonna 2008 kolme prosenttia ja vuonna 2013

viisi prosenttia. Omaisuusrikosten eli varkauden kohteeksi 6.-luokkalaisista tytöistä joutui 10 prosenttia vuonna 2008 ja 14 prosenttia vuonna 2013, pojista 12 prosenttia vuonna 2008 ja 13 prosenttia vuonna 2013. Vastaavat luvut 9.-luokkaisista tytöistä olivat 12 prosenttia vuonna 2008 ja 17 prosentti ja vuonna 2013, pojista 14 prosenttia vuonna 2008 ja 18 prosenttia vuonna 2013. (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen, Sariola 2014)

Lasten kokeman väkivallan kehityksessä on siis tapahtunut myönteistä kehitystä. Tärkeää on silti tunnistaa, että väkivallan kokemuksissa on nähtävissä tiettyä kumuloitumista yleiseen huono-osaisuuteen. Selkeästi useammin väkivallan kokemuksia on lapsilla, jotka asuvat sijaisperheissä ja lastensuojelulaitoksissa sekä jonkin verran enemmän maahanmuuttajataustaisilla lapsilla.

Vuonna 2012 rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi on vauhdittanut rikoksen uhrin aseman parantamista (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta). Direktiivin 22 artiklassa korostetaan lapsiuhrien erityissuojelua. Lapsilla nähdään olevan kohonnut riski toissijaiselle ja toistuvalla uhriksi joutumiselle, pelottelulle ja kostotoimille. Suomessa direktiivin johdosta tehnyt säädösmuutokset ovat tulleet voimaan 1.3.2016 koskien muun muassa esitutkintalain (805/2011) 11 lukuun säädettyä 9 a §:ää henkilökohdaisen suojelutarpeen arvioinnista. Lapsiasiavaltuutettu toteaa näiden muutosten parantavan lapsen oikeusturvaa ja lapsen edun toteutumista.

Nuoriin rikoksentekijöihin sovelletaan kiireellistä rikosasioiden käsittelyä. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan sama periaate olisi laajennettava koskemaan alaikäistä uhria eli uhrin ollessa lapsi.

On tärkeää, että rikoksen uhrin asemaa vahvistetaan. Samalla seksuaalisen väkivallan uhrien lähettäminen lääketieteellisiin ja oikeuslääketieteellisiin tutkimuksiin todisteita varten on aina tehtävä mahdollisimman nopeasti.

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä esimerkkinä lapsen aseman kehittämisestä palvelujärjestelmässä LASTA-hanketta, joka on valtakunnallisesti ohjattu, alueellisesti johdettu ja toteutettu poikkihallinnollinen kehittämisprosessi, joka toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoimana ja sosiaali- ja terveysministeriön, oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tukemana.¹⁹ Hankkeessa kehitetään toimintamallia tutkia, suojella ja auttaa lapsia, joiden epäillään joutuneen seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksen uhriksi.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

40. Laajennetaan kiireellinen rikosasioiden käsittely koskemaan alaikäistä uhria. OM
41. Varmistetaan riittävät voimavarat Rikosuhripäivystykselle mahdollistamaan vieraskielisten lasten ja nuorten neuvonta ja tuki. OM

¹⁹ Ks. esim. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/lastensuojelu-thl-/tutkimus-jakehittaminen/lastensuojelun-kehittaminen/lasta-hanke>

LOS 9 art.

"Lasta ei tule erottaa vanhemmistaan paitsi, jos se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi. Lapsella on oikeus ylläpitää suhteita ja yhteyttä molempiin vanhempiinsa."

LOS 10 art.

"Lapsen tai hänen vanhempiensa hakemukset, jotka koskevat sopimusvaltioon saapumista tai sieltä lähtemistä perheen jälleenyhdistämiseksi on käsiteltävä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti."

LOS 11 art.

"Lapsella on oikeus suojeluun ja humanitaariseen apuun hänen anoessaan pakolaisen asemaa sekä valtion velvollisuus osallistua perheen jäljittämiseen."

ERITYISTARKASTELUA

LAPSET TURVAPAIKANHAKIJOINA

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimusvaltion velvollisuutena on tarkastella kaikkea kansallista lainsäädäntöä ja siihen liittyviä hallinnollisia ohjeita sen varmistamiseksi, että lapsen oikeuksien sopimusta noudatetaan täysimääräisesti. Komitean antamassa yleiskommentissa "Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella" korostetaan muun muassa perheestään eroon joutuneiden ja ilman huoltajaa olevien lasten oikeutta syrjimättömyyteen ja lapsen edun ensisijaisuutta etsittäessä lyhyen ja pitkän aikavälin ratkaisuja (CRC/GC/2005/6).

Turvapaikanhakijoita ja jo oleskeluluvan saaneita koskevaa lainsäädäntöä on viime vuosina muutettu hallituksen toimesta nopealla aikataululla. Tämä on koskenut muun muassa perheenyhdistämistä, kielteisistä turvapaikkapäätöksistä valittamista ja säilöönottoa. Lainsäädäntötoimien yhtenä tavoitteena on ollut vähentää Suomeen tulevaa turvapaikanhakijoiden määrää. Nämä hankkeet ovat lähes poikkeuksetta heikentäneet maahanmuuttajalasten asemaa. Suomi on omaksunut linjan, joka on vallalla useissa Euroopan maissa – Suomi on päätnyt kilpailuun näyttäytyä ei-houkuttelevana turvapaikkana. Valittu linja on ollut lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan ongelmallinen sekä lapsen oikeusturvan että hyvinvoinnin kannalta.

Edustajatoiminnassa merkittäviä ongelmia

Yksin maahan tulleelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle on määrättävä edustaja. Edustajan tehtävänä on valvoa lapsen edun toteutumista. Edustajatoiminnasta säädetään kahdessa laissa eli laissa kansainvälisestä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011) ja laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikan hakijoiden vastaanotosta (492/1999). Lapsiasiavaltuutettu pitää merkittävänä ongelmana edustajatoimintaa käsittelevän lainsäädännön hajanaisuutta ja sisällöllistä väljyyttä. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että edustajatoiminnasta säädetään ottaen huomioon Ruotsin esimerkin, jossa on säädetty omassa laissaan edustajatoiminnasta (Lag om god man för ensamkommande barn - 2005:429). Lapsiasiavaltuutettu esittää, että muun muassa edustajien kelpoisuudesta, osaamisen päivittämisestä ja tehtäväkuvasta säädetäisiin tarkemmin.

Lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan edustajatoiminnassa ilmenneet heikkoudet muodostavat merkittävän riskin turvapaikkaa hakevan lapsen oikeusturvan toteutumisen kannalta. Kaikille lapsille ei ole voitu määrätä edustajaa riittävän nopeasti ja yhdellä edustajalla voi olla kymmeniä edustettavia. Edustajilla ei ole riittävästi aikaa tavata edustamiaan lapsia. Lapsiasiavaltuutetun vierailukäynneillä alaikäisyksiköihin on tullut ilmi, etteivät lapset tiedä, miten edustajaan saisi yhteyden. Perehdytys edustajien tehtäviin on ollut riittämätöntä. Edustajien pohjakoulutus, edustajakoulutus ja osaaminen vaihtelevat suuresti.

Edustajien osaamiseen ja koulutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Eri-ikäisillä ja erilaisista, usein traumaattisistakin taustoista lähtöisin olevilla lapsilla on tarpeita, jotka edustajaa määrättäessä on otettava huomioon, vaikka edustajan vastuulla ei olekaan lapsen päivittäinen hoito, kasvatusta ja muu huolenpito. Edustajan on hallittava jatkuvasti muutoksen alla oleva turvapaikan hakijoita koskeva lainsäädäntö ja hänen tulee olla perillä kunkin edustamansa lapsen yksilöllisestä tilanteesta, jotta hän voi valvoa tehokkaasti lapsen edun toteutumista. Edustajalla on oltava riittävästi aikaa tavata edustettaviaan ja olla kunkin edustamansa lapsen tavoitettavissa.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että edustajan tehtävä on merkittävä, jotta turvapaikkaa hakeva lapsi saa

ymmärrettävää ja selkeää tietoa omista oikeuksistaan ja turvapaikkakäsittelyn etenemisestä. Edustajatoiminnan ongelmat hidastavat myös oleskelulupapäätösten saamista, kun edustajia ei saada riittävän nopeasti esimerkiksi turvapaikkapuhutteluihin.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että Valtiontalouden tarkastusvirasto arvioi edustajatoiminnan järjestämisen.

Perheenyhdistämiskriteerit äärimmäiset

Suomi on sitoutunut lapsen oikeuksien sopimuksen sopimusvaltiona takaamaan, että lasta ei eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi silloin, kun se on lapsen edun mukaista. Ulkomaalaislain (301/2004) muutos muun muassa toimeentuloedellytysten kiristämisestä vaarantaa tämän oikeuden toteutumisen käytännössä. Toimeentuloedellytys koskee Suomessa myös yksin maahan tulleita alaikäisiä. Ulkomaalaislain hallituksen esityksen (HE 43/2016 vp) yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ”käytännön syistä [toimeentulo]edellytyksen täyttyminen jäisi pääsääntöisesti perheenkokoajana olevan alaikäisen vastuulle. Ratkaisukäytännössä olisi arvioitava lapsen edun toteutumista tilanteissa, joissa alaikäisen lapsen tulisi huolehtia vanhempiensa toimeentulosta. Tällainen ei yleensä ole käytännössä mahdollista”.

Yksin maahan tulleet lapset ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä. Ero perheestä voi vakavasti vaarantaa lapsen terveen kasvun ja kehityksen ja vähimmilläänkin vaikeuttaa ja hidastaa lapsen kotoutumista. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että perheenyhdistämistä tilanteissa, joissa perheenkokoajana tai perheenjäsenenä on alaikäinen lapsi, ei pitäisi säännellä toimeentuloedellytyksillä.²⁰

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että ulkomaalaislain säädäntö on kirjoitettu epäselvästi ja puutteellisesti. Hyvän hallinnon ja lapsen oikeusturvan kannalta perheenyhdistämistä koskevissa päätöksissä ei aidosti pystytä tekemään lapsen edun mukaista arviota. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että ulkomaalaislain muutoksista tehdään jälkikäteisarvio lapsen oikeuksien näkökulmasta ja arvioinnissa tarkastellaan, millaisiin ratkaisuihin tätä koskien on päädytty turvapaikkapäätöksissä ja tuomioistuinratkaisuihin.

²⁰ Lapsiasiavaltuutetun lausunto asiasta saatavilla osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/02/LAPS_lausunto_perheenyhdistaminen_ulkomaalaislaki_19022016.pdf.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

42. Säädetään edustajatoiminnasta ottaen huomioon Ruotsin lainsäädäntö, jossa on säädetty edustajatoiminnasta sitä koskevassa laissa (Lag om god man för ensamkommande barn - 2005:429). Lapsiasiavaltuutettu esittää, että muun muassa edustajien kelpoisuudesta, osaamisen päivittämisestä ja tehtäväkuvasta säädettäisiin tarkemmin. SM
43. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että Valtiontalouden tarkastusvirasto arvioi edustajatoiminnan järjestämisen. VTV
44. Tehdään jälkikäteisarvio ulkomaalaislain muutoksista lapsen oikeuksien näkökulmasta ja arvoinnissa tarkastellaan, millaisiin ratkaisuihin tätä koskien on päädytty turvapaikkapäätöksissä ja tuomioistuinratkaisuissa. SM

LOS 23 art.

” Sopimusvaltiot tunnustavat, että henkisesti tai ruumiillisesti vammaisen lapsen tulisi saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan. Sopimusvaltiot tunnustavat vammaisen lapsen oikeuden saada erikoishoitoa sekä rohkaisevat ja varmistavat avun ulottamisen käytettävissä olevien voimavarojensa mukaisesti siihen oikeutettuihin lapsiin sekä heidän hoidostaan vastaaviin henkilöihin, silloin kun apua on haettu ja kun se soveltuu lapsen tilanteeseen ja hänen vanhempiansa tai muiden hoitajiensa olosuhteisiin. Tunnustaen vammaisen lapsen erityistarpeet apua on annettava tarvittaessa kiinnittäen huomiota vanhempien tai lapsen muiden hoitajien varallisuuteen. Apu on suunniteltava varmistamaan vammaisen lapsen mahdollisuus koulunkäyntiin, koulutukseen, terveydenhoito- ja kuntoutuspalveluihin, ammattikoulutukseen ja virkistystoimintaan siten, että lapsi sopeutuu mahdollisimman hyvin häntä ympäröivään yhteiskuntaan ja että hän saavuttaa mahdollisimman korkean yksilökohtaisen kehitystason, sivistyksellinen ja henkinen mukaan luettuina. Sopimusvaltiot edistävät kansainvälisen yhteistyön hengessä asianmukaisen terveydenhoitoa sekä vammaisten lasten lääketieteellistä, psykologista ja toiminnallista hoitoa sekä yleissivistävää ja ammattikoulutusta koskevan tiedon vaihtoa, mukaan lukien myös tietojen levittäminen ja saanti. Tavoitteena on auttaa sopimusvaltioita parantamaan valmiuksiaan ja taitojaan sekä laajentamaan kokemuksiaan näillä aloilla.”

VAMMAISET LAPSET

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa ohjaavan ja valvovan lapsen oikeuksien komitean mukaan vammaiset lapset kohtaavat vaikeuksia ja esteitä, jotka estävät heitä nauttimasta sopimuksen turvaamista oikeuksistaan niiden koko laajuudessa (CRC/C/GC/9).²¹ Komitea korostaa, ettei esteenä ole itse vamma, vaan pikemminkin erilaisten sosiaalisten, asenteellisten ja fyysisten esteiden kokonaisuus, jonka vammaiset lapset jokapäiväisessä elämässään kohtaavat.

Lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmissä Suomea koskevassa suosituksissaan vuonna 2011 todennut, että valtion tulee taata vammaisille lapsille yhdenvertaiset oikeudet hyvälaatuisiin palveluihin. Tämä koskee laadukkaita terveydenhuolto- ja palveluita, pääsyä julkisiin rakennuksiin ja joukkoliikennevälineisiin sekä oikeutta osallistua yleisopetukseen. Vammaisilla lapsilla on oikeus riittävään määrään avustajia ja kuljetuspalveluja. Valtion velvollisuutena on tukea vammaisten lasten perheitä antamalla heille ohjausta (CRC/C/FIN/C0/4*).

²¹ Komitea on myös määräaikaisraportoinnin perusteella antamissaan viimeisimmissä suosituksissa ilmaissut huolensa siitä, että vammaisten lasten oikeus tulla kuulluksi ei toteudu asianmukaisesti (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2011).

Lapsiasiavaltuutettu tunnistaa monia tilanteita, joissa vammaiset lapset jäävät vaille selkeää tietoa omista oikeuksistaan. Tämä heikentää edellytyksiä lapsen oikeusturvan toteutumiselle. Lapsi ja hänen perheensä näyttävät saavan vähäisesti tukea omiin päätöksiinsä palveluiden käyttäjinä. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että valtio käynnistää valmistelun tuetun päätöksenteon mallin luomisesta, mihin myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista edellyttää. Tuettua päätöksentekoa malli vähentäisi vammaisten henkilöiden epäasiallista kohtelua ja arjen ongelmatilanteissa vähättelyä, kun heidän omat mielipiteet ja näkemykset tulisivat selkeämmin esille. Perheille ja vammaiselle lapselle ei välttämättä kerrota, mitä vaihtoehtoja esimerkiksi palvelujen suhteen olisi tarjolla, vaan viranomaisen päättää yksipuolisesti palveluista vammaisen puolesta.

Lapsen oikeusturvan kannalta on tärkeää, että lapsen arkipäiväisen suoriutumisen kannalta tärkeästä tuesta tehdään aina hallinnollinen päätös, johon on mahdollisuus hakea muutosta ja joka on ymmärrettävä lapselle ja hänen huoltajalleen. Lapsiasiavaltuutettu pitää ongelmana, että vammaisen lapsen lääkinnällisen kuntoutuksen välineiden myöntämisessä ei ole selkeää muutoksenhakutietä. Lapsiasiavaltuutettu pitää myös ongelmana, että varhaiskasvatukseen [36/1973] säädettyyn lapsen oikeuteen tuen tarpeen määrittelyyn ja tätä koskeviin toimenpiteisiin ei voi hakea muutosta, vaan asiasta voi ainoastaan kannella.

Vammaisen lapsen oikeusturvan kannalta laadukas päiväkotij- ja kouluarkea on tärkeää. Kunnissa käytössä olevat sijaiskiellot vaarantavat lapsen oikeuksien ja

hyvinvoinnin toteutumista. Lapsiasiavaltuutettu pitää sijaiskielloja kaikkien lasten kannalta ongelmallisina, mutta usein syrjintä ja lapsen oikeuksien loukkaukset näkyvät välittömimmin haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten hyvinvoinnissa. On arvioita, että Suomen päiväkodeista 24 prosentissa, 31 prosentissa peruskouluista, 30 prosentissa lukioista ja 17 prosentissa ammatillisista oppilaitoksista on voimassa sijaiskielto tai vastaava määräys.²² Lapsiasiavaltuutetun saamien yhteydenottojen perusteella vaikuttaa, että sijaiskiellot tai vastaavat ovat usein luonteeltaan pysyviä kuin tilapäisiä. Sijaiskiellot ovat johtaneet tilanteisiin, joissa esimerkiksi erityisopetus on jäänyt saamatta.

Sijaiskiellot eivät rajaudu opettajiin. Koulussa vammaisen lapsen henkilökohtaisen avustajan tullessa sairaaksi vammaista lasta saatetaan kehottaa jäämään kotiin tilanteessa, jossa lapsella ei ole tarvetta poissaoloon koulusta.²³

Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että valtio tehostaa valvontaa koulutuksen järjestäjiä kohtaan sijaiskiellojen lopettamiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu tuo esille, että vammaisia lapsia koskevat hoidonrajoitukset ovat vielä monelta osin ristiriitainen ja heikosti säännelty asia. Lapsiasiavaltuutetun saamissa yhteydenotoissa on havaittavissa, että vammaisille lapsille tehdyissä hoidonrajoituksissa on epäselvyyksiä. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että sosiaali- ja terveysministeriö käynnistää valmistelun vammaisten lasten hoidonrajoamisten selkeyttämiseksi.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

45. Valmistellaan tuetun päätöksenteon malli, johon myös YK:n vammaisyleissopimus edellyttää. STM
46. Tehdään hallinnollinen päätös lapsen arkipäiväisen suoriutumisen kannalta tärkeästä tuesta, johon on muutoksenhaku mahdollisuus ja jonka lapsi ja hänen huoltajansa voivat ymmärtää. Näitä ovat muun muassa lääkinnällisen kuntoutuksen välineiden myöntäminen ja varhaiskasvatuksessa annettava tuki. STM, OKM

47. Tehostetaan valvontaa koulutuksen järjestäjiä kohtaan sijaiskiellojen lopettamiseksi. OKM
48. Käynnistetään valmistelu vammaisten lasten hoidonrajoamisten selkeyttämiseksi. STM

²² OAJ:n lausunto lapsiasiavaltuutetulle, 3.10.2016.

²³ Invalidiiliiton lausunto lapsiasiavaltuutetulle, 14.9.2016.

LOS 30 art.

"Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään."

SAAMELAISLAPSET

Saamen kielen asema perustuu perustuslaissa (731/1998) säädettyyn saamelaisten oikeuteen ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamen kielillä eli inarinsaamella, koltansaamella ja pohjoissaamella on virallinen asema saamelaisten kotiseutualueella.

Lapsen oikeusturvan kannalta huoltajien ja lapsen mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltään on ensisijaisen tärkeää. Mikäli esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa lapsi ei voi käyttää äidinkieltään, lapsen saama kasvun, kehityksen ja oppimisen tuki sekä lapsen oikeusturva voivat vaarantua. Kansalaisen voi olla vaikea arvioida palvelujen lainmukaisuutta, mikäli asiointi tapahtuu muulla kuin kansalaisen oikeutena olevalla äidinkielellä.

Saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisiä neuvolapalveluja on saatavilla sattumanvaraisesti. Saamenkielisille lapsille tehdään esimerkiksi kielen kehitystä arvioivat testit suomen kielellä. Osa kunnista ostaa tarvittavia palveluita muun muassa yksityisiltä

palveluntuottajilta Norjasta. Lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan saamenkielisten lasten oikeuksien toteutuminen on hyvin vaihteleva kotiseutualueen kunnasta riippuen.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella kunnilla ei ole lakisääteistä veloitetta saamen kielen opetuksen järjestämiseen. Saamen kielen opetusta annetaan perusopetusta täydentävänä kielen opetuksena. Oppiaineen asemaa saamen kielellä ei ole. Kuitenkin noin 70 prosenttia alle kouluikäisistä ja peruskoulukäisistä saamelaislapsista asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että saamen kielen opetukselle luodaan kansalliset edellytykset, tätä edistävä lainsäädäntö sekä rahoitusmalli.

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tilaa selvitetäisiin säännönmukaisesti keräämällä empiirisesti tietoa saamelaislasten hyvinvoinnista sekä kokoamalla tutkimuskatsaus saamelaislapsia koskevista tiedonkeruista. Tämä luo edellytyksiä saamelaislasten oikeusturvan parantamiselle.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

49. Luodaan saamen kielen opetukselle kansalliset edellytykset, tätä edistävä lainsäädäntö sekä rahoitusmalli.

50. Selvitetään saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tilaa säännönmukaisesti keräämällä empiirisesti tietoa saamelaislasten hyvinvoinnista sekä kokoamalla tutkimuskatsaus saamelaislapsia koskevista tiedonkeruista (liite 2). Tämä luo edellytyksiä saamelaislasten oikeusturvan parantamiselle.

LOS 23 art.

"Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään."

VIITTOMAKIELISET LAPSET

Viittomakieltä käyttävän lapsen oikeuksia käsittelee lapsen oikeuksien komitean 23 artiklaan liittyvä yleiskommentti jäsenvaltioille (CRC/C/GC/9). Komitea korostaa viittomakielisten lasten oikeuksia omaan kieleen, jotta lapset kykenisivät sekä ilmaisemaan itseään että saamaan tietoa lapsen oikeuksista. Lisäksi kielelliset oikeudet sisältyvät oleellisena osana useamman muun sopimuksen oikeuden toteuttamiseen, kuten YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016). Viittomakielilaki (359/2015) ei erikseen ota kantaa siihen, miten viittomakieltä tarvitsevan lapsen oikeus saada kieli turvataan. Asia on lapsiasiavaltuutetun mukaan ratkaistava vammaislainsäädännön uudistuksessa ja huomioitava sosiaali- ja terveystieteiden uudistuksessa.

Kuurona tai vaikeasti kuulovammaisena syntyvällä lapsella ei ole mahdollisuutta oppia ympäristössä käytettyä puhuttua kieltä kuulonvaraisesti. Yli 95 prosenttia kuuroista tai vaikeasti kuulovammaisista

lapsista syntyy perheisiin, joissa viittomakieli ei ole kotikieli. Tällä hetkellä lähes kaikki nämä lapset saavat sisäkorvaistutteen terveydenhuollon lääkinällisenä kuntoutuksena. Lapset tarvitsevat kuitenkin kielellisen kehityksensä turvaamiseksi viittomakieltä esimerkiksi siksi, että laitetta ei voi kaikissa tilanteissa käyttää tai siitä ei esimerkiksi taustahälinän vuoksi ole hyötyä. Viittomakieltä ja sisäkorvaistutetta ei pidä nähdä toisiaan poissulkevinä.

Kuurojen tai vaikeasti kuulovammaisten lasten perheille voidaan myöntää vammaispalvelulain (380/1987) mukaisena sopeutumisvalmennuksena viittomakielen opetusta. Tuki on harkinnanvaraista ja kuntien välillä on suurta vaihtelua, millä perusteilla ja minkä verran viittomakielen opetusta myönnetään. Osa kunnista edellyttää lääkärinlausuntoa, mikä on osoittautunut ongelmalliseksi, koska osa korvalääkäreistä ei suosittele viittomakielen käyttöä. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että kuurona syntyvälle lapselle ja hänen läheiselleen myönnettävä vammaispalvelulain mukainen sopeutumisvalmennus säädetään lapsen ja hänen huoltajansa subjektiiviseksi oikeudeksi.

LAPSIASIAVALTUUTETUN ESITYKSET:

51. Säädetään kuurona syntyvälle lapselle ja hänen läheiselleen vammaispalvelulain mukaan myönnettävä sopeutumisvalmennus lapsen ja hänen huoltajansa subjektiiviseksi oikeudeksi.

Edistää ja kehittää

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §):

aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa lasta koskevissa asioissa ja edistää lapsen edun toteutumista yhteiskunnassa

edistää eri tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymän lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) toteutumista

VUOSIKIRJA

Lapsiasiavaltuutettu luovutti 8.4.2016 valtioneuvostolle arvion lapsen oikeuksien toteutumisesta perusopetuksessa (Lapsiasiavaltuutettu 2016). Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti alan toimijoille lausuntopyynnön, jossa pyydettiin arvioimaan perusopetuksen toteutumista tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutettu sai 54 lausuntoa (lausuntoaika 29.10.–4.12.2015, LAPS/35/2015). Vuosikirjan otti vastaan opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen valtioneuvoston juhlahuoneisto Smolnassa järjestetyssä luovutustilaisuudessa. Tilaisuudessa puheenvuoron käytti myös Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Pekka Vihervuori. Tilaisuudessa oli osallistujina laaja joukko opetus- ja kasvatustieteen asiantuntijoita sekä lapsi-, nuoris- ja perhejärjestöjen edustajia.

ALOITTEET

Lapsiasiavaltuutettu tekee tarpeen mukaan viranomaisille aloitteita, joilla kiinnitetään huomiota lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoon viranomaisen toiminnassa.

- 2.5.2016 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä liikenne- ja viestintäministeriölle lapsivaikutusten arvioinnista julkisen liikenteen ja taksiliikenteen suunnittelussa²⁵
- 19.4.2016 Lapsiasiavaltuutetun tutkimusaloite koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseksi²⁶
- 15.4.2016 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä ja vastauspyyntö lapsiperheiden kotipalvelusta²⁷
- 22.2.2016 Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä ja vastauspyyntö opetus- ja kulttuuriministeriölle²⁸

²⁵ Ks. aloite osoitteesta: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/2016-4/lapsiasiavaltuutetun-kirjelma-liikenne-ja-viestintaministeriölle-lapsivaikutusten-arvioinnista-julkisen-liikenteen-ja-taksiliikenteen-suunnittelussa/>

²⁶ Ks. aloite osoitteesta: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/2016-4/tutkimusaloite-koulukoteihin-sijoitettujen-lasten-kuulemiseksi/>

²⁷ Ks. aloite osoitteesta: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/2016-4/lapsiasiavaltuutetun-kirjelma-ja-vastauspyynto-lasten-kotipalveluista/>

²⁸ Ks. aloite osoitteesta: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/2016-4/lapsiasiavaltuutetun-kirjelma-ja-vastauspyynto-opetus-ja-kulttuuriministeriölle/>

LAUSUNNOT

Lapsiasiavaltuutettu antaa lausuntoja lapsen oikeuksiin ja hyvinvointiin liittyen erityisesti ministeriöiden ja niiden alaisten virastojen sekä eduskunnan pyynnöstä. Lapsiasiavaltuutettu voi antaa lausunnon oma-aloitteisesti, kun katsoo sille olevan erityistä tarvetta. Oma-aloitteisia lausuntoja ovat myös arviolausunnot, jotka lapsiasiavaltuutettu tärkeäksi katsomastaan ajankohtaisesta teemasta. Lapsiasiavaltuutettu antoi vuonna 2016 yhteensä 36 lausuntoa):

21.12.2016	Arviolausunto valtioneuvostolle lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin akuuttitilasta	9.11.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle ja valtiovarainministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle maakuntaudistukseksi ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistukseksi
12.12.2016	Lausunto oikeusministeriölle EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 8 artiklan mukaisesta ikärajasta	7.11.2016	Lausunto sisäministeriölle ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskeneen lainsäädäntömuutoksen vaikutuksista sekä uhrien auttamiseen ja tunnistamiseen liittyvistä mahdollisista puutteista
23.11.2016	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista sekä varhaiskasvatuslain 13 §:n ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta	28.10.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle selvitysmiehen raportista Vammaispalvelujen vaihtoehtoiset säästöt
17.11.2016	Lausunto Opetushallitukselle Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnittelu-oppaan päivittämisestä	26.10.2016	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kansaneläkkeen ja eräiden muiden etuuksien vuoden 2017 indeksitarkistuksista sekä laeiksi kansaneläkeindeksistä annetun lain 2 §:n ja toimeentulotuesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta (HE 149/2016 vp)
15.11.2016	Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta (säilöönoton vaihtoehdot)	25.10.2016	Lausunto eduskunnan kunta- ja terveysjaostolle lastensuojelun haasteista, kehittämishankkeista ja resurssien riittävyydestä liittyen hallituksen esitykseen eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2017 (HE 134/2016 vp)
11.11.2016	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi perusopetuslain 29 §:n, lukiolain, ammatillisesta peruskoulutuksesta annetun lain 28 ja 35 a §:n, oppilas- ja opiskelijahuoltolain ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta		

21.10.2016	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle Valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (audiovisuaalisten mediapalvelujen tarjoamista koskevan direktiivin muuttaminen)/ U/50/2016 vp	26.4.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle mielenterveyslain ja päihdehuoltolain uudistamisen esivalmisteluna laadituista arviomuistioista
10.10.2016	Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta peruskoulutuksesta annetun lain, oppilas- ja opiskelijahuoltolain ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta	25.4.2016	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista sekä varhaiskasvatuslain 13 §:n ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta
4.10.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi sairausvakuutuslain muuttamisesta ja elatustukilain 6 ja 8 §:n muuttamisesta sekä eräiksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi	21.4.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksista hallituksen esityksiksi omaishoitolain ja perhehoitolain muuttamiseksi
31.8.2016	Lausunto oikeusministeriölle työryhmän mietinnöstä ”Rikoksen uhrien tiedon- saannin edistäminen”, Työryhmän ehdotus (Mietintöjä ja lausuntoja 23/2016)	13.4.2016	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle lakialoitteesta LA 5/2016 vp laiksi perusopetuslain 32 §:n muuttamisesta
30.8.2016	Lausunto oikeusministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi lastensuojelulain 92 §:n muuttamisesta	24.3.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta tupakkalakia koskevan hallituksen esityksen HE 15/2016 vp täydentämiseksi
19.8.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta	3.3.2016	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta sosiaali- ja terveysministeriön asetukseksi rokotuksista
10.6.2016	Lausunto oikeusministeriölle kielilainsäädännön soveltamisesta	22.2.2016	Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaiksi
6.6.2016	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle omaishoidon tuesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 85/2016 vp)	19.2.2016	Lausunto sisäministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi ulkomaalaislain muuttamisesta (perheen yhdistämisen kriteerien tiukentaminen)
31.5.2016	Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle ulkomaalaislain muuttamisesta (HE 43/2016 vp, perheen yhdistämisen kriteerien tiukentaminen)	17.2.2016	Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle kansalaisaloitteesta lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikon koventamiseksi (KAA 3/2015 vp) sekä lakialoitteesta laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta (LA 21/2015 vp)
31.5.2016	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi perhehoitolain muuttamisesta (HE 86/2016 vp)	15.2.2016	Lausunto oikeusministeriölle lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamiseen liittyvistä muutostarpeista laadittuun muistioon
23.5.2016	Lausunto oikeusministeriölle nimilain uudistamistarpeista koskevasta arviomuistiosta	28.1.2016	Lausunto ulkoasiainministeriölle YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen välikausikyselyyn
12.5.2016	Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle HE 32/2016 vp hallituksen esitys	25.1.2016	Lausunto valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkostolle toisen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman laatimiseksi
12.5.2016	Lausunto sisäministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta koskien säilöönoton vaihtoehtoja		

KANNANOTOT

Lapsiasiavaltuutettu antaa kannanottoja ajankohtaisista aiheista lasten hyvinvointiin ja oikeuksiin liittyen. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää kannanotoilla yhteiskunnan huomiota moniin eri teemoihin, joita lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin edistämiseksi tulisi tunnistaa paremmin.

20.12.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Lapsiasioiden valmistelussa vakavia puutteita	16.6.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Yksin maahan tulleiden lasten edustajatoiminnassa vakavia ongelmia
16.12.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Köyhyydellä ei leikitä – lapsiasiavaltuutetun vuoden 2017 teemana köyhyys	2.6.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Yhteisöllinen kouluterveydenhuolto vaarassa
2.12.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Hallituksen peruttava esitys limuviinoista	28.5.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Lapsiperheiden kotipalvelulle kansalliset laatukriteerit
17.11.2016	Lapsen oikeuksien päivän valtakunnallinen juhla Saariselällä	27.5.2016	Pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut: Pakolaislasten oikeudet on turvattava huomattavasti nykyistä paremmin
16.11.2016	Lapsi mukaan töihin -päivä tekemässä läpimurron Suomeen	3.5.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Julkisen liikenteen suunnittelussa muistettava lapset
16.11.2016	Lapsibarometri: Valtaosa 6-vuotiaista lapsista voi hyvin – osa viestii epäluottamuksesta	8.4.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Suomi taantuu osaamisessa – uudistus kannustavaan kouluun
12.11.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Neuvolat pidettävä kunnissa	18.3.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Lasten saattohoitoon laadittava kansalliset suositukset
3.11.2016	Suomen ja Venäjän lapsiasiavaltuutetut tapasivat Moskovassa – Уполномоченные по правам ребенка Финляндии и России встретились в г. Москве	5.3.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Jokaiselle lapselle vesirokkorokote
30.10.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Suomi keskieu-rooppalaiseen aikavyöhykkeeseen	19.2.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Hallituksen toimet vaarantavat koululaisten turvallisuutta – valmisteluaineisto julkistettava
12.10.2016	Kansallinen Lapsi mukaan töihin -päivä tekee tuloaan Suomeen	12.2.2016	Lasten oikeusturva paranee – yksilövalitukset YK:lle voimaan
7.10.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Syntymäpäiväkiusaamisen loputtava, ryhti liikettä vanhemmilta	10.2.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Alkoholi vaurioittaa lapsuutta – hallitus ei saa heikentää lapsen asemaa
23.9.2016	Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila Euroopan lapsiasiavaltuutettujen puheenjohtajaksi	2.2.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Lastensuojelua ei tehdä Instagramilla
21.9.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Ääri liikkeitä nujeretaan koulussa	20.1.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Maahanmuuttajalasten ongelmat sivuutetaan
2.9.2016	Lapsen parhaaksi -tunnustus palkinto Suomen Taksiliitolle	13.1.2016	Työryhmiä käyntiin lapsen oikeuksien edistämiseksi
31.8.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Intersukupuolisten lasten oikeuksia vahvistettava		
10.8.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Hallitukselta lapsitekoja budjettiin – köyhyyttä vastaan toimia		
15.7.2016	Lapsiasiavaltuutettu: Päihdeongelmaiset lapset ja nuoret jäävät ilman hoitoa		

PYÖREÄN PÖYDÄN KESKUSTELUT

Lapsiasiavaltuutettu järjestää pyöreän pöydän keskusteluja lapsen oikeuksiin liittyvistä ajankohtaisista teemoista. Pyöreän pöydän keskusteluun kutsutaan laaja-alaisesti kulloinkin käsiteltävänä olevan teeman asiantuntijoita, jotka edustavat muun muassa viranomaisia, järjestöjä ja lapsen oikeuksiin liittyvää tutkimusta.

Keski-Suomen lapsiasiafoorumi 19.1.2016

Keski-Suomen Lapsiasiafoorumin tarkoituksena oli pohtia, onko Keski-Suomessa tarvetta maakunnalliselle lapsistrategialle ja voisiko Jyväskylä olla lapsiasioiden pääkaupunki Suomessa tai jopa Euroopassa. Tarkoituksena oli koota yhteen osaamista ja erilaisia toimijoita pohtimaan, mitkä voisivat olla yhteiset tavoitteet lapsiasioiden kehittämiseksi Jyväskylässä ja Keski-Suomessa. Kaikki osallistujat pitivät ajatusta Keski-Suomen lapsistrategiasta ja Jyväskylästä lapsiasioiden pääkaupunkina kannattavana. Keski-Suomessa on jo tehty paljon hyvää työtä lapsiasioiden suhteen, mutta edelleen on tehtävää. Keskustelussa tuotiin esille eri toimijoiden erityisosaamista ja vahvuuksia. Keski-Suomessa on vahvaa osaamista esimerkiksi lasten kehityksen ja kasvatuksen tukemisessa ja niihin liittyvissä palveluissa, alueellisessa ja kaupunkikohtaisessa lasten osallisuustyössä sekä lapsitutkimuksessa. Toimeenpanon kannalta tärkeinä näkökulmina pidettiin ennaltaehkäisyä, haavoittuvassa asemassa olevien lasten hyvinvointia, moniammatillisuutta ja -tieteisyyttä, tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa sekä lapsen oikeuksia ja lasten osallisuutta.

Keskusteluun osallistuivat Raili Haaki Keski-Suomen sosiaalialan kehittämiskeskuksesta, Minna Hakkarainen Jyväskylän kaupungista, Marja Heikkilä Keski-Suomen SOTE 2020 -hankkeesta, Anne Hujala lapsiasiavaltuutetun toimistosta, Timo Koivisto Jyväskylän kaupungista, Mirca Kukkasniemi Suomen ev.lut. kirkosta, Juha-Matti Latvala Niilo Mäki Institutista, Päivi Norvapalo Oppimis- ja ohjauskeskus Valterista, Lea Pulkkinen Haukkalan säätiöstä, Tytti Solankallio-Vahteri Jyväskylän kaupungista, Eeva-Liisa Tilkanen Nuorten Keski-Suomi ry:stä, Pirjo Tuosa Jyväskylän kaupungista, Anu Huovinen Pelastakaa Lapset ry:stä, Mari Vuorisalo Lapset, nuoret ja kasvamisen ympäristöt -osaamiskeskitymä LaNKA:sta. Keskustelun puheenjohtajana toimi lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila ja sihteerinä ylitarkastaja Terhi Tuukkanen lapsiasiavaltuutetun toimistosta.

Lapsen oikeus hyvään kuolemaan – pyöreän pöydän keskustelu lasten saattohoidosta 14.3.2016

Pyöreän pöydän keskustelu lasten saattohoidosta käsittelee lasten palliatiivisen hoidon ja saattohoidon järjestämisen nykytilaa ja hoidon kehittämistä. Kes-

kustelun lopuksi osallistujat päättivät allekirjoittaa yhteisen kannanoton lasten saattohoidon kansallisten suositusten aikaansaamiseksi. Aloite toimitettiin sosiaali- ja terveysministeriölle 17.3.2016. Lasten saattohoidossa on kyse vaativasta moniammatillisesta yhteistyöstä, jossa tulee huomioida kokonaisvaltaisesti lapsen ja hänen perheensä fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset ja hengelliset tarpeet. Keskustelussa tuotiin esiin muun muassa, että lapsen ja perheen osallisuus on keskeinen tekijä hyvän saattohoidon toteuttamisessa. Saattohoidon puheeksi ottaminen ajoissa on tärkeää. Hoitohenkilöstö tarvitsee ohjeistusta puheeksi ottamisesta ja lapsen kuulemisesta eri tilanteissa. Lähes kaikki hoito on mahdollista toteuttaa nykypäivänä kotona, mutta onnistuakseen hyvin se vaatii toimivaa mallia ja ohjeistusta. Lapsen ja perheen turvallisuuden tunteen varmistaminen on keskeistä. Kaikki saattohoitoon osallistuvat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiryhmät tarvitsevat lisää koulutusta yleisesti palliatiivisesta hoidosta ja saattohoidosta sekä lapsen hoidon erityispiirteistä. Lapsen saattohoitoa varten olisi luotava strukturoitu malli hoitolinjauksen tekemisestä jälkihoitoon asti. Kansalliset suositukset ovat tiedolla ohjaamista. Suosituksissa tulisi huomioida lapsen ja perheen sekä tarpeen mukaan laajemmankin lapsen läheisten piirin osallisuuden varmistaminen.

Keskusteluun osallistuivat Anna Liisa Aho Tampereen yliopistosta (terveystiede), Jane Grundström Leijonaemot ry:stä, Markku Heikinheimo Helsingin yliopistosta (Lastenkliniikka), Suvi Holmberg Tampereen yliopistosta (yhteiskunta- ja kulttuuritiede), Pekka Lahdenne HUS:sta (lasten ja nuorten sairaudet), Katja Laine Sydänlapset ja -aikuiset ry:stä, Satu Lehtinen OYS:sta (lapset ja nuoret), Satu Myllymaa TAYS lasten veri- ja syöpätautien yksiköstä, Kirsi Pollari Lastensuojelun keskusliitosta, Anna-Elina Rahikainen Sylva ry:stä, Heli Ranta-aho Perusturva kuntayhtymä Karvisesta, Johanna Tammelin HYKS Lastenklinalta, Anu Usvasalo HYKS Lasten kotisairaanhoidon yksiköstä, Ritva Halila ETENEstä, Juha Hänninen Terhokodista. Keskustelun puheenjohtajana toimi lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila ja sihteerinä lakimies Merike Helander lapsiasiavaltuutetun toimistosta.

Intersukupuoliset lapset ja hoitokäytännöt 12.5.2016

Pyöreän pöydän keskustelun järjestäjänä toimivat lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. Keskustelussa lähestyttiin aihetta sekä hoidollisesta että lapsen oikeuksien näkökulmasta. Keskustelussa todettiin, että intersukupuolisuus on kokonaisvaltainen olotila; juridinen, lääketieteellinen ja sosiaalinen. Keskeistä on miten lapsi kohdataan hienovaraisesti ja huomioiden lapsen persoona ja sen monta ulottuvuutta. Todettiin, että yhteiskunta on muuttunut siitä, kun nykyiset is-hoitokäytännöt otettiin käyttöön. Hoitokäytäntöjen muutoksessa

olisi otettava tieteellisen näytön lisäksi potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistuminen ja yleisemmin ihmisoikeusnäkökulman vahvistuminen. Keskustelussa painotettiin informaation antamista lapselle ja vanhemmille päätöksen teon tueksi, mutta myös is-lasten kanssa työskentelevien ammattiryhmien tiedon lisäämistä. Tulevina lainsäädäntötarpeena nähtiin ainakin väestörekisteriä koskevat muutokset eli nainen/mies jaottelu vaatisi rinnalle kolmannen kategorian sekä henkilötunnuksen muodostaminen siten, että se ei olisi sukupuolisidonnainen, nähtiin tarpeelliseksi muutokseksi.

Keskusteluun osallistuivat Ritva Halila ETENEstä, Tuula Wahlman-Calderara ETENEstä, Mika Venhola OYS:stä, Seppo Taskinen ja Tiina Laine HUS Lastenlinikalta, Jorma Toppari Turun yliopistosta, Aija Salo Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta, tasa-arvovaltuutettu Pirkko Mäkinen, Sari Raassina TANE:sta, Lauri Vuorenkoski Suomen Lääkäriliitosta, Millariikka Rytkönen Suomen Kättilöliitosta, Kirsi Sutton Lastentarhaopettajaliitosta, Hannele Jasu CAH-edustaja, Sanna Haanpää OAJ:stä, Oili Haapanen Suomen Turner-yhdistys ry:stä, Terhi Viikki Trasek ry:stä, Juha Kilpiä Intersukupuolisuus.fi -tiimistä, Maarit Huuska Transtukipiestä, Suvianna Hakalehto Itä-Suomen yliopistosta, Jukka Lehtonen Helsingin yliopistosta, Kia Aarnio ja Juha Jämsä Sateenkaariperheet ry:stä, Riikka Taavetti Nuorisotutkimusseura ry:stä, Senni Moilanen Trasek ry:stä. Keskustelun puheenjohtajana toimi lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila ja sihteerinä lakimies Merike Helander lapsiasiavaltuutetun toimistosta.

Lasten osallisuus 8.11.2016

Pyöreän pöydän keskustelu lasten osallisuudesta keskittyi pohtimaan alle 18-vuotiaiden lasten edustuksellisen osallistumisen merkitystä ja sen suhdetta muihin osallistumisen muotoihin. Keskustelussa nousi esiin monia näkökulmia erityisesti liittyen edustukselliseen osallistumiseen lasten osallisuuden muotona. Näkemykset edustuksellisesta osallistumisesta jakoivat keskustelijoiden mielipiteitä laajasti. Osa keskustelijoista kannatti lasten edustuksellista osallistumista vahvasti ja näki sillä olevan legitimoidun aseman edustamassa kaikkia lapsia ryhmänä. Keskustelussa esille tulleen toisen näkökulman mukaan edustuksellinen osallistuminen on mahdollista vain osalle lapsista, joilla on siihen vaadittavat taidot, tiedot ja resurssit. Muut putoavat auttamatta edustuksellisten muotojen ulkopuolelle. Vallitseva yhteinen näkemys oli se, että edustuksellinen osallistuminen yksistään ei riitä lasten osallisuuden toteutumiseksi, vaan erilaisia muotoja on syytä kehittää rinnakkain eikä lähtökohtaisesti asettaa niitä

toisensa poissulkeviksi. Isoja haasteita nähtiin siinä, miten hallinnossa viedään eteenpäin lasten tekemiä ehdotuksia. Avoin hallinto ja hallinnon ymmärrettävyys nostettiin esille parantamista vaativina seikkoina.

Keskusteluun osallistuivat Satu Elo Opetushallituksesta, Anu Gretscher Nuorisotutkimusverkostosta, Inka Hetemäki Suomen UNICEFista, Katju Holkeri Valtiovarainministeriöstä, Tiina Karhuvirta Kehittämiskeskus Opinkirjosta, Johanna Kiili Jyväskylän yliopistosta, Juha Kinanen Poikien ja tyttöjen keskuksista, Tommi Laitio Helsingin kaupungista, Miia Nivala Tampereen kaupungin nuorisopalveluista, Johanna Olli Turun yliopistosta ja Lastenneurologian hoitajat ry:stä, Tatjana Pajamäki Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, Sonja Perttula Lastensuojelun Keskusliitosta, Kimi Uosukainen Suomen Nuorisovaltuustojen Liitosta, Kirsi Uusitalo Allianssista, Niklas Wilhelmsson oikeusministeriöstä. Keskustelun puheenjohtajana toimi lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila ja sihteerinä ylitarkastaja Terhi Tuukkanen lapsiasiavaltuutetun toimistosta. Lapsiasiavaltuutetun toimistosta osallistuivat myös korkeakouluharrjoittelijat Saara Isosomppi ja Emmi Ronkainen.

YLEISKOMMENTTIEN KÄÄNNÖKSET

YK:n lapsen oikeuksien komitea julkaisee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon tueksi yleiskommentteja, joissa se esittää tulkintaansa sopimuksessa taatuista oikeuksista sekä yksittäisten artiklojen osalta että erilaisissa temaattisissa kysymyksissä. Komitea on tähän mennessä julkaissut 20 yleiskommenttia. Yleiskommenttien paremman saatavuuden varmistamiseksi lapsiasiavaltuutetun toimisto kääntää yleiskommentit suomeksi. Vuonna 2016 käännettiin suomeksi seuraavat yleiskommentit:

- Yleiskommentti nro 6 (2005) Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella
- Yleiskommentti nro 10 (2007) Lasten oikeudet nuoris-oikeudessa
- Yleiskommentti nro 11 (2009) Alkuperäiskansojen lapset ja heidän yleissopimuksen mukaiset oikeutensa
- Yleiskommentti nro 16 (2013) sopimusvaltioiden velvoitteista, jotka koskevat yritystoiminnan vaikutusta lasten oikeuksiin (käännös ulkoministeriössä)

Vuoden 2016 loppuun mennessä käännoiksi oli valmistunut 15 kpl. Kaikki käännökset on julkaistu lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilla²⁹.

²⁹ [Khttp://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/](http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/)

KOULUTUSTA LAPSEN OIKEUKSISTA

Lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti vuosittaisen koulutuksen lapsen oikeuksista keskiviikkona 28.9.2016 Helsingissä. Ministeriöiden valmistelijoil- le suunnattu koulutus sisälsi kattavan tietopaketin lapsen oikeuksista, niiden toimeenpanosta ja käyt- täntöön soveltamisesta Suomessa. Mukana oli pe- rehdyttämistä lapsivaikutusten arvioinnista säädös- valmistelussa ja lakien toimeenpanossa sekä lasten kuulemisesta heitä koskevissa asioissa. Kouluttajina toimivat lapsiasiavaltuutetun toimiston valmistelijat.

Lapsiasiavaltuutettu ja toimiston valmistelijat osal- listuivat aktiivisesti asiantuntijaseminaareihin alus- tajina. Lapsiasiavaltuutetulle puhepyyntöjä tuli useita viikoittain. Lapsiasiavaltuutetun toimisto osallistui Kuntamarkkinoille omalla esittelypisteellään 14.– 15.9.2016. Kuntamarkkinoille tuotettiin esite lapsi- vaikutusten arvioinnista.

LAPSIBAROMETRI

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti vuonna 2016 Lapsibarometrin, jonka tarkoituksena on tuottaa säännöllisesti tietoa suomalaisten 6-vuotiaiden las- ten hyvinvoinnista. Tutkimuksessa kerätään lasten omaa kokemustietoa heidän arjestaan ja elämästään. Vuonna 2016 ensimmäistä kertaa toteutetun Lapsi- barometrin teemana oli luottamus, jota lähestyttiin kolmen näkökulman, ihmissuhteiden, tunteiden ja yhteiskunnan kautta.

Lapsibarometrin aineisto kerättiin puhelinhaas- tatteluilla. Taloustutkimus Oy toteutti kesäkuussa 2016 yhteensä 414 haastattelua. Taustatiedot, kuten vanhempien koulutus ja kotitalouden tulot, kysyttiin lapsen vanhemmalta. Näiden tietojen jälkeen lapsi pyydettiin puhelimeen vastaamaan esitettyihin kysy- myksiin. Lapselta kysyttiin yhteensä 13 kysymystä,

joista osa oli avoimia ja osa suljettuja. Vastaajajoukko painotettiin valtakunnallisesti edustavaksi sukupuol- len ja asuinalueen osalta.

Tulosten perusteella suurin osa 6-vuotiaista lapsista voi hyvin ja heillä on luottamusta läheisiin ihmissuh- teisiin. Lapsista 99 prosenttia nimesi ainakin yhden kaverin ja 90 prosenttia luetteli vähintään kolme ka- veria. Lapsista 80 prosenttia kertoi saavansa kehuja ja 91 prosenttia osasi kertoa, missä he kokevat ole- vansa hyviä. Moni lapsi näki erityisesti liikunnan ja urheilun omana vahvuutenaan. Jopa 96 prosenttia lapsista oli sitä mieltä, että vanhemmat kuuntelevat, jos lapsella on asiaa ja 91 prosentin mielestä näin tekevät myös päiväkodin aikuiset. Lapsista 97 pro- senttia koki, että päiväkodin aikuiset tulevat autta- maan, jos lasta kiusataan. Suurin osa lapsista, 73 prosenttia, pyytäisi myös vieraalta aikuiselta apua joutuessaan kaupassa eroon vanhemmistaan.

Toisaalta tutkimus osoittaa, että 6-vuotiaiden jou- kossa on pieni ryhmä lapsia, jotka eivät tunnista myönteisiä asioita elämässään tai koe saavansa myönteistä palautetta tai apua. Kaikista lapsista 13 prosenttia ja pojista jopa 18 prosenttia ei saa kehuja osakseen. Noin kymmenesosa lapsista ei osannut myöskään sanoa, missä he ovat hyviä. Samoin joka kymmenes lapsi ei osannut vastata, milloin perheen kanssa on kivaa tai mikä tekee heidät iloiseksi. Usein näissä epäluottamuksesta viestivissä ryhmissä pai- nottuu poikien osuus sekä niiden lasten osuus, joiden toisella tai molemmilla vanhemmilla ei ole korkea- koulututkintoa ja joiden perheissä vuositulot jäävät alle 70 000 euron. Eroavaisuudet eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä.

Suurin osa lapsista osoittaa luottamusta läheisiä ihmissuhteita, kuten kavereita ja perhettä kohtaan. Molemmat tuottavat lapsille iloa, vaikka kavereiden puute tai leikeistä ulos jääminen mainittiin myös

surulliseksi tekevänä asiana. Kiusaaminen tai sattuminen on lasten elämässä ylivoimaisesti suurin surua tuottava asia ja siten selvä epäluottamuksen osoitus. Perheen kanssa kivointa on monen lapsen mielestä yhdessä puuhaaminen tai pelaaminen sekä johonkin lähteminen tai meneminen. Ikävintä on se, kun joutuu olemaan erossa perheestä tai kun riidelään. Iloa lapsille tuottavat juhlahetket ja yllätykset, kaverit sekä leikkiminen ja pelaaminen. Surua lapsille aiheuttaa kavereiden puutteen ja kiusaamisen ohella se, ettei saa mitä haluaa tai ei pääse minne haluaa.

Kokonaisuutena Lapsibarometri antaa myönteisen kuvan 6-vuotiaiden lasten elämästä ja luottamuksesta. Keskimääräisyyksien taakse katsottaessa herää kuitenkin huoli eriarvoisuudesta, josta tutkimus antaa pieniä viitteitä. Erityisen huolestuttava on se osa lapsista, joka ei koe saavansa osakseen kehuja. Lapsibarometri toteutetaan seuraavan kerran vuonna 2018, jolloin saadaan seurantatietoa 6-vuotiaiden lasten hyvinvoinnin kehittymisestä.

”Lapsibarometri 2016. Luottamus 6-vuotiaiden lasten kokemana” -tutkimus julkaistiin 16.11.2016 Säätytalossa. Tilaisuudessa julkaisun toimittaja Terhi Tuukkanen esitteli tutkimuksen tulokset, joita olivat analysoimassa julkaisuun artikkelin kirjoittaneet Sami Myllyniemi, Mari Vuorisalo, Elina Nivala sekä Lotta Uusitalo-Malmivaara. Tilaisuudessa kuultiin myös kohderyhmään kuuluneiden 6-vuotiaiden kaksosyttyjen lauluesitys. Tutkimus on julkaistu www.lapsiasia.fi-sivulla ja tutkimusaineisto on kaikkien saatavilla ja hyödynnettävissä Yhteiskunnallisessa tietoaarkistossa.

”Lapsibarometri 2016. Luottamus 6-vuotiaiden lasten kokemana” -tutkimus on julkaistu www.lapsiasia.fi-sivulla. Tutkimusaineisto on kaikkien saatavilla ja hyödynnettävissä Yhteiskunnallisessa tietoaarkistossa.

KANSALAISILTA TULLEET VIESTIT

Kansalaisilta tulleiden viestien kautta lapsiasiavaltuutetun toimistoon välittyy tietoa lasten hyvinvoinnin tilasta ja oikeuksien toteutumisesta. Yhteydenottoista saatua tietoa hyödynnetään toimiston arviointi- ja seuranta-, edistämisen- ja kehittämisen- sekä viranomaisyhteistyössä. Yhteydenotot voivat johtaa viranomaiskanteluun, aloitteeseen tai suositusten antamiseen. Lapsiasiavaltuutetulle tulee vuosittain satoja yhteydenottoja henkilöiltä, jotka toivovat apua ja neuvoja tai kannanottoa lasta tai perhettä koskeviin asioihin. Yhteydenotoissa tuodaan usein esiin yleisemmin lasten elämään liittyviä epäkohtia ja ongelmatilanteita. Lapsiasiavaltuutetulla ei ole toimivaltaa antaa ratkaisuja yksittäisen lapsen tai perheen asiassa eikä lapsiasiavaltuutettu voi muuttaa viranomaispäätöksiä. Vastauksissaan lapsiasiavaltuutetun toimisto pääasiassa ohjaa kansalaisia ottamaan yhteyttä oikeaan viranomaistahoon tai

muuhun toimijaan. Vuonna 2016 lapsiasiavaltuutetun toimistoon tuli 765 yhteydenottoa. Edellisenä vuonna yhteydenottoja oli 677. Sähköpostilla otettiin yhteyttä 326 kertaa (edellisenä vuonna 327), puhelimitse 426 kertaa (ed. vuosi 327), kirjeitse 11 kertaa (ed. vuosi 20) ja kaksi kertaa (ed. vuosi 3) henkilö tuli tapaamaan lapsiasiavaltuutettua toimistolle. Suurin asiaryhmä vuonna 2016 tulleista yhteydenotoista oli kouluun liittyvät kysymykset (135 kpl). Toiseksi eniten yhteydenottoja tuli koskien lastensuojelua (126 kpl).

KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

Lapsiasiavaltuutetun toimiston kansainväliset yhteydet vuonna 2016 suuntautuivat lapsiasiavaltuutettujen Euroopan kattojärjestön ENOCin (European Network of Ombudspersons for Children) ja pohjoismaiseen yhteistyöhön, suhteiden rakentamiseen Venäjään sekä yksittäisiin ja bilateraalsiin maavierailuihin. Lapsiasiavaltuutetulla oli vahva yhteistyö valtioneuvoston ja ulkoasiainhallinnon kanssa monissa kansainvälisissä asioissa.

Suomen lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila ja Ruotsin lapsiasiavaltuutettu Fredrik Malmberg järjestivät bilateraalisia kokouksia, jossa käsiteltiin maahanmuuttotilannetta ja sen kehittymistä. Tilaisuuteen Suomen Tukholman suurlähetystössä 17.5.2016 osallistuivat molempien maiden maahanmuuttovirastojen ja poliisin sekä tutkimuksen ja kansalaisjärjestöjen edustajat. Keskusteluun lapsiasiavaltuutetun toimistosta osallistui Kurttilan lisäksi lakimies Merike Helander.

Pohjoismaiden valtuutettujen yhteiskokous antoi 27.5.2016 yhteisen kannanoton, joka käsiteli pakolaislasten oikeutta parempaan kohteluun.³⁰

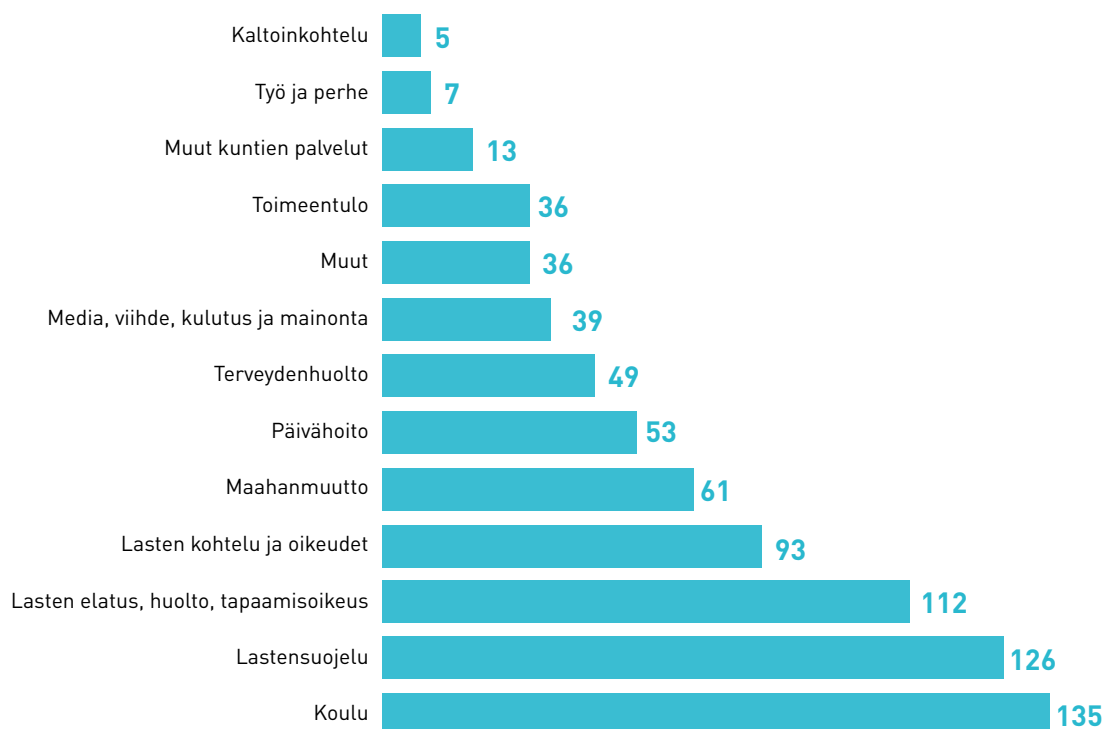
Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila kutsui Pietarin lapsiasiavaltuutettu Svetlana Agapitovan viralliselle vierailulle Suomeen 26.–27.5.2016. Ohjelmaan kuului muun muassa tutustuminen Helsingin lastensuojeluun, Niilo Mäki Instituuttiin, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteriin sekä järjestöjen kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Euroopan lapsiasiavaltuutettujen kattojärjestö ENOC piti vuosikokouksensa Vilnassa, Liettuaissa, 22.9.2016. Järjestön uudeksi puheenjohtajaksi valittiin lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila. Kurttilan toimikausi puheenjohtajana alkaa vuoden 2017 syyskuussa. Lapsiasiavaltuutettujen Euroopan kattojärjestöön kuuluu 41 viranomaisesta, jotka toimivat maissaan itsenäisinä ja riippumattomina lapsen oikeuksien valvojina ja edistäjinä. Liettuan vuosikokous antoi kannanoton laadukkaasta perusopetuksesta Euroopassa.

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila puhui Moskovassa 1.–2.11. Suomen Moskovan suurlähetystössä

³⁰ Ks. kannanotto: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2016-2/pohjoismaiset-lapsiasiavaltuutetut-pakolaislasten-oikeudet-on-turvattava-huomattavastinykyista-paremmiin/>

KANSALAI SYHTEYDENOTTOJEN AIHEET 2016

järjestetyssä seminaarissa Suomen lasten hyvinvoinnista. Lapsiasiavaltuutettu Kurttila tapasi vierailunsa yhteydessä Venäjän federaation uuden lapsiasiavaltuutettu Anna Kuznetsovan, jonka kanssa käyty keskustelivat osoittivat halua rakentaa yhteistyötä. Kurttila esitti Kuznetsovalle vierailukutsun Suomeen. Vierailulle lapsiasiavaltuutetun toimistosta osallistui Kurttilan lisäksi hallinnollinen avustaja Pirkko-Liisa Rautio.

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila teki virallisen vierailun Puolaan 15.–16.12.2016 lapsiasiavaltuutettu Marek Michalakin kutsusta. Kurttila tapasi vierailullaan muun muassa Puolan koulutusjärjestelmän ja opettajainkoulutuksen kehittäjiä, lukiolaisia ja piti Maria Grzegorzewskan yliopistossa luennon Suomen perusopetuksen menestystekijöistä. Vierailulle lapsiasiavaltuutetun toimistosta osallistui Kurttilan lisäksi ylitarkastaja Anne Hujala.

VIRANOMAI S- JA JÄRJESTÖYHTEISTYÖ

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on kysytty yhteistyökumppani moniin hankkeisiin ja viranomaisvalmisteluun. Lapsiasiavaltuutettu päättää tapauskohtaisesti, mihin valmisteluun toimiston valmistelijat osallistuvat. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on erityisesti mukana lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkostossa, jonka työtä koordinoi Lastensuojelun Keskusliitto. Vuoden 2016 aikana lapsiasiavaltuutetun toimisto teki yhteistyötä valtiovarainministeriön avoimen hallinnon hankkeen kanssa muun muassa ollen mukana järjestämässä lapsen oikeuksien ajankohtaistilaisuutta, joka järjestettiin 8.11.2016.

Verkostoi ja viestii

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §):

pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä
saamaansa tietoa päätöksentekoon

välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa
työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle

kehittää yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille

LAPSIASIANEUVOVELUKUNTA

Lapsiasiavaltuutetun tukena toimii lasten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomais yhteistyön edistämistä varten valtioneuvoston asettama lapsiasiavaltuutelukunta, jonka puheenjohtajana lapsiasiavaltuutettu toimii. Lapsiasiavaltuutelukunta piti vuonna 2016 neljä kokousta (17.2., 18.5., 7.9., 16.11.).

Lapsiasiavaltuutelukunnan kokouksessa 17.2. kuultiin johtavan muuttoliikeasiantuntija Pekka Hyvösen, ulkoministeriö, alustus Euroopan pakolaistilanteesta sekä johtaja Hanna Helingin, Maahanmuuttovirasto, alustus Suomen pakolaistilanteesta lapsia koskien. Kuultiin ylitarkastaja Katri Lyijysen, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, Joutsenon vastaanottokeskus, esittely Itämeren valtioiden neuvoston (CBSS) ihmiskaupan vastaisen työryhmän oppaasta "Transnational Child Protection. Practical Guide for Caseworkers and Case Officers". Lainsäädäntöjohtaja Antti Leinonen oikeusministeriöstä alusti alaikäisten avioliitoista. Kuultiin lapsiasiavaltuutetun toimistosta valmistuneesta käännöksestä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentista nro 6, ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella. Kuultiin ja keskusteltiin lapsen oikeuksien sopimukseen tehdystä valitusmenettelystä koskevasta valinnaisesta pöytäkirjasta, joka tuli Suomen osalta voimaan 12.2.2016.

Lapsiasiavaltuutelukunnan kokouksessa 18.5. ylitarkastaja Jarkko Yliruka Etelä-Suomen aluehallintovirastosta esitteli valmistuneen peruspalveluiden valtakunnallisen arviointiraportin tuloksia. Arviointiraportin teemana olivat lasten ja nuorten palvelut.

Tutkija Ville-Veikko Pulkka Kelasta esitteli suunniteltua perustulokokeilumallia ja siihen liittyvää tutkimushanketta. Arviointineuvos Antti Moisio valtioneuvoston kansliasta esitteli uutta lainsäädännön arviointineuvoston toimintaa.

Lapsiasiavaltuutelukunnan kokouksessa 7.9. valmisteltiin muistiota lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin akuuttitilasta Suomessa. Kuultiin lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttilan johdanto aiheeseen ja seuraavat pyydetty puheenvuorot: toiminnanjohtaja Hanna Heinen, Lastensuojelun Keskusliitto ry; erikoistutkija Johanna Lammi-Taskula, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos; budjettineuvos Jouko Narikka, valtiovarainministeriö.

Lapsiasiavaltuutelukunnan kokouksessa 16.11. kuultiin esittely lapsiasiavaltuutetun arvion lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin akuuttitilasta. Kuultiin hankepäällikkö Hanne Kalmarin esittely hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan (kärkihanke) ja sen tuleviin suunnitelmiin. Kuultiin KT Erja Sandbergin esittely 28.5.2016 Helsingin yliopistossa väiteltyn tutkimukseen "ADHD perheessä – opetus-, sosiaali- ja terveystoimen tukimuodot ja niiden koettu vaikutus". Kuultiin lapsiasiavaltuutetun toimiston ylitarkastaja Terhi Tuukkasen esittely 16.11.2016 julkistettuun tutkimukseen "Lapsibarometri 2016. Luottamus 6-vuotiaiden lasten kokemana".

Lapsiasiavaltuutelukunnan yhteydessä toimi kuusi työryhmää, jotka olivat seuraavat:

Lapsen oikeuksien viestinnän ja kansainvälisen lapsipolitiikan työryhmä, joka käsittelee ajankohtaisia

kansainvälistä lapsipolitiikkaa sekä arvioi lapsen oikeuksien kansallisen viestinnän toteutumista;

Lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin työryhmä, joka arvioi ja tukee valtion, kuntien ja työmarkkinajärjestöjen kehittämistyötä liittyen lapsivaikutusten arviointiin ja lapsibudjetointiin;

HLBTI ja lapset -työryhmä, joka arvioi ja tukee perhelainsäädännön kehittämistä tavoitteena vahvistaa perheiden moninaisuuden huomioon ottamista;

Lapsitutkimuksen työryhmä, joka edistää ja innovoi lapsiin liittyvää tutkimusta, ohjaa ja kehittää Lapsibarometria sekä arvioi Lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden sisältöä;

Tulevaisuuden lapsipalvelut työryhmä, joka edistää ja innovoi lapsiin liittyvien yhteiskunnan palveluiden kehittämistä;

Varhaiskasvatustyöryhmä, joka arvioi ja innovoi varhaiskasvatuksen kehittämistä Suomessa.

NUORET NEUVONANTAJAT

Lapsiasiavaltuutetun toimiston tehtävänä on pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa päätöksentekoon. Tätä tehtävää lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa Nuorten Neuvonantajien avulla. Nuorten Neuvonantajien tärkeimpänä tehtävänä on välittää nuorten mielipiteitä, kokemuksia ja näkemyksiä lapsiasiavaltuutetun toimistolle. Nuoret kertovat lasten ja nuorten arjen tärkeistä asioista, jotka aikuisten pitäisi huomioida päätöksenteossa. Nuorten mielipiteitä voidaan kysyä myös lapsiasiavaltuutetun toimiston ajankohtaisia asioita, esimerkiksi vuosikirjan teemaa, koskien ja käyttää niitä pohjana esimerkiksi lausuntoja, aloitteita tai muita kannanottoja valmisteltaessa. Nuorilla tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita.

Nuorten Neuvonantajien toiminta käynnistyi vuonna 2010 kahdeksan nuoren voimin. Vuosien mittaan ryhmä kasvoi 20 hengen edustukselliseksi toimintamalliksi. Vuonna 2016 Nuorten Neuvonantajien toimintaa muutettiin siten, että toimiston sisäinen ja edustuksellinen Nuorten Neuvonantajien ryhmä lakkautettiin. Sen sijaan tiivistettiin yhteistyötä olemassa olevien rakenteiden eli muun muassa lasten ja nuorten parissa toimivien järjestöjen kanssa. Tarkoituksena on tavoittaa suurempi määrä lapsia ja nuoria sekä saada esille erilaisten lasten ja nuorten ryhmien kokemuksia ja mielipiteitä. Uuden toimintamallin mukaan lapsiasiavaltuutetun toimisto tapaa vuosittain noin neljä lasten ja nuorten ryhmää. Ryhmät valitaan sidosryhmien ehdotusten sekä ajankohtaisten ilmiöiden perusteella. Vuonna 2016 lapsiasiavaltuutetun toimisto tapasi viisi erilaista lasten ja nuorten ryhmää.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto tapasi Inarissa 30.–31.3.2016 Vuotson koululaisia sekä Inarin nuori-

risovaltuustoon ja Saamelaiskäräjien Nuorisoneuvostoon kuuluvia nuoria. Tapaaminen järjestettiin yhteistyössä Inarin kunnan ja Saamelaiskäräjien kanssa. Vierailun perusteella Inarissa on lasten ja nuorten näkökulmasta paljon hyvää. Nuoret ovat ylpeitä omasta saamelaisidentiteetistään ja tykkävät asua ja elää luonnonläheisessä Inarissa. Toisen asteen koulutusmahdollisuudet ovat hyvät ja suvun perinteitä esimerkiksi poronhoidossa halutaan jatkaa. Myös nuorisovaltuusto toimii kunnassa hyvin ja nuoret kokevat monessa asiassa tulleen kuulluksi. Toisaalta nuoret toivat esille huolen koskien etenkin mahdollisuuksia työllistyä kotipaikkakunnalla. Harrastusmahdollisuuksia toivottiin lisää etenkin Inariin. Nuoret myös toivoisivat saamelaisuutta koskevan ymmärryksen lisääntyvän, sillä saamelaisuuteen liittyy heidän mukaan paljon ennakkoluuloja ja epätietoisuutta.

Keväällä lapsiasiavaltuutettu tapasi monissa yhteyksissä erityisesti yksin maahan tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Sipoossa 28.4.2016 järjestetyn tapaamisen organisoivat Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. Tapaamisessa tuli esille erityisesti edustajatoimintaan liittyvät ongelmat. Edustajia ei ole riittävästi saatavilla ja yhdellä edustajalla voi olla kymmeniä edustettavia. Edustajilla ei ole riittävästi aikaa tavata edustamiaan lapsia. Lisäksi edustajien pohjakoulutus, edustajakoulutus ja osaaaminen vaihtelevat suuresti.

Kolmantena lapsiasiavaltuutetun toimisto tapasi näkövammaisia lapsia 14.6.2016 Anjalankoskella. Tapaaminen pidettiin osana Näkövammaiset lapset ry:n järjestämää kesäleiriä, joka oli suunnattu 8–14-vuotiaille lapsille. Tapaamisessa tuli esille monia parantamista kaipaavia asioita ja myös heikkonäköisyyteen liittyviä haasteita. Mukavina asioita mainittiin näkövammaisten lasten leirit, kaverit, kivat harrastukset sekä hyvät apuvälineet. Parannusta kaivattiin apuvälineiden saatavuuteen. Esimerkiksi älypuhelin näkemistä auttavat sovellukset ovat liian kalliita. Lisäksi lasten toiveena oli, että rakennuksissa huomioitaisiin paremmin sekä liikunta- että näkövammaiset. Portaita pitäisi olla vähemmän, niissä pitäisi olla liuskat ja selkeästi erottuvat tasot. Ikävänä asiana osa lapsista kertoi joutuneensa kiusatuksi ja nimitellyn kohteeksi. Kiusaamiseen oli lasten kokemusten mukaan puututtu kouluissa. Lapset toivoivat, että opettajat avoimesti selittäisivät muille lapsille, mitä heikkonäköisyys merkitsee, sillä se lisää muiden ymmärrystä heikkonäköisiä kohtaan.

Romanilapsia ja -nuoria tavattiin Jyväskylässä 27.9.2016. Tapaamisen organisoivat Jyväskylän kaupungin romanihankkeen työntekijät. Tapaamisessa pohdittiin muun muassa parantamista kaipaavia asioita. Ensinnäkin nuoret kaipaavat enemmän vapaa-ajan aktiviteetteja. Esimerkiksi kerran kuussa olisi mukava osallistua johonkin yhteiseen toimintaan. Toiminnan pitäisi olla sellaista, johon roma-

nitytötkin voisivat hameineen osallistua. Toiseksi keskustelussa tulivat esille työllistymiseen liittyvät haasteet. Romaninuoret kokevat, että heidän täytyy todistella kaksinkertaisesti osaamistaan muihin nähden, koska monet ihmiset ovat ennakkoluuloisia. TET-harjoittelu on erityisen tärkeä romaninuorille, mutta harjoittelupaikkoja on vaikea saada. Romani-kieli sekä ennakkoluulot romaneja kohtaan puhut-
tivat. Yleisesti romanikieli on uhanalainen ja kieltä puhuvat pääosin vanhemmat ihmiset. Moni lapsi ja nuori olisi kiinnostunut opettelemaan romanikieltä. Haasteena on se, että kieltä on mahdollista opiskel-
la vain koulun jälkeen. Lähes kaikki lapset ja nuoret kertoivat kokeneensa haukkumista ja nimittelyä, ja se on romaneille arkipäiväistä. Ongelman ratkaisemi-
seksi tarvittaisiin enemmän tiedottamista erilaisista kulttuureista esimerkiksi kouluissa.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto tapasi vankien lapsia Helsingissä 20.10.2016. Tapaamisen organisoivat Kriminaalihuollon tukisäätiö ja siihen osallistui lapsia, joiden vanhempi on tai on aiemmin ollut vankilassa. Tapaamisessa keskusteltiin kolmesta teemasta: vankilasta paikkana, tapaamisista ja vanhemman vankilaan joutumisen vaikutuksista lapsen elämään. Kes-
kustelussa tulivat esille muun muassa vankiloiden soittoaajat, jotka vaihtelevat vankiloittain ja vankilan päivärytmin mukaan. Ongelmallista on, että soittoaajat voivat olla lapsille epäsopeviin aikoihin, esimerkiksi koulupäivän aikana. Lapset toivoivat enemmän ja pidempiä tapaamisia vankilassa olevan vanhempansa kanssa. Tapaamisissa merkityksellistä on erityisesti tapaamisympäristö ja ajankohta. Tapaamiset, jotka pidetään ”pleksin” läpi ja puhelimen välityksellä, eivät ole lapsille mieluisia. Sen sijaan perhetapaami-
spaikat ovat mukavia. Kaikkiaan vankien lasten tapaaminen osoitti, että paljon on vielä tehtävää, jotta vankien lasten oikeudet toteutuisivat paremmin. Lapsia kuulemalla vankilakäytännöistä voitaisiin tehdä lapsiystävällisempiä.

Vuoden 2016 lopussa lapsiasiavaltuutetun toimisto lähestyi sidosryhmiä pyytäen heiltä ehdotuksia siitä, mitä lasten tai nuorten ryhmiä lapsiasiavaltuutetun tulisi vuonna 2017 kuulla. Toimisto sai kaikkiaan 15 ehdotusta, joiden perusteella vuonna 2017 päätettiin tavata päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien perheiden lapsia, erityislasten sisarusia sekä kehitysvammaisia lapsia. Neljäs tavattava ryhmä valitaan myöhemmin ajankohtaisten ilmiöiden pohjalta.

LASTEN SIVUT

Lapsiasiavaltuutetun toimiston Lasten sivut (www.lastensivut.fi) on alakouluikäisille lapsille suunnattu verkkosivusto. Sivujen tarkoituksena on tiedottaa lapsia lapsen oikeuksista sekä oikeusturvakeinoista. Sivut perustettiin vuonna 2007 ja niitä on uudistettu vuosien mittaan vähitellen. Vuonna 2016 jatkettiin edellisenä vuonna käynnistettyä Lasten sivujen laajempaa uudistustyötä. Uudistuksen tavoitteena oli selkeyttää sivujen rakennetta ja sisältöjä, suunnata sivujen teemaa enemmän lapsen oikeuksiin ja oikeusturvakeinoihin sekä lisätä uudistuksen myötä sivujen tunnettuutta ja käyttäjämäärää. Tarkoituksena oli tehdä Lasten sivuista ”portaali”, joka kokoaa eri toimijoiden, esimerkiksi järjestöjen, lapsille suuntaamia palveluja yhteen ja toimii keskeisenä opetusmateriaalina alakouluissa toteutettavalle yhteiskuntaopin opintokokonaisuudelle.

Uuden sivuston toteuttajaksi valittiin tarjousten perusteella vuoden 2016 alussa Recommended Finland Oy. Aikaisemmin tehdyn uudistussuunnitelman pohjalta uutta sivustoa lähdettiin sisällöllisesti ja teknisesti toteuttamaan vuoden 2016 keväällä. Testattavaksi uusi sivusto saatiin lokakuussa, jolloin lapsiryhmä kokeili uutta sivustoa ja antoi siitä palautetta. Testauksen jälkeen lasten antama palaute käytiin toteuttajan kanssa läpi ja sivustolle tehtiin tarvittavia muutoksia. Vanhat Lasten sivut olivat käytettävissä

marraskuuhun saakka, jonka jälkeen käyttäjät ohjattiin väliaikaiselle tiedotussivulle. Uutta sivustoa viimeisteltiin loppuvuodesta ja se julkaistiin vuoden 2017 helmikuussa.

Vuoden 2016 lopulla tehtiin Lasten sivujen viestintäsuunnitelma vuodelle 2017. Tavoitteena on viestiä Lasten sivuista erityisesti kouluihin, jotta opettajat ja oppilashuollossa työskentelevät aikuiset ottaisivat Lasten sivut omaksi työvälineekseen lapsen oikeuksien opetuksessa ja lasten ohjaamisessa oikeisiin palveluihin. Viestintäsuunnitelmaan sisältyy Lasten sivujen kääntäminen eri kielille.

Vuoden 2016 keväällä valmistui myös Sisunmaan Sankarit -peli, joka toteutettiin yhteistyössä Jyväskylän yliopiston Agora Centerin kanssa. Pelin tarkoituksena on auttaa lapsia tutustumaan lapsen oikeuksiin sekä ymmärtämään, mitä erilaisissa ongelmatilanteissa voi tehdä. Hankkeelle saatiin vuonna 2014 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitus. Peli löytyy Lasten sivuilta, osoitteesta <https://www.lastensivut.fi/pelit/sisunmaansankarit/index.html>.

LAPSIASIAVALTUUTETTU NÄKYVILLÄ, KUULUVILLA

Lapsiasiavaltuutettu ja lapsiasiavaltuutetun toimiston asiantuntijat olivat vuoden aikana esillä useissa eri aiheissa. Erityisesti vuositeemaan liittyvät koulutuksen ja varhaiskasvatuksen aiheet nousivat laajaan keskusteluun muun muassa Vuosikirjan luovutuksen yhteydessä. Lapsibarometri herätti paljon kiinnostusta sen julkistamisen yhteydessä marraskuussa. Lapsiasiavaltuutettu antoi viikoittain useita haastatteluja valtakunnan ja paikallisissa tiedotusvälineissä.

Lapsiasiavaltuutettu jakoi 2.9.2016 ensimmäisen Lapsen parhaaksi -tunnustuspalkinnon syyskuussa Suomen Taksiliitolle. Lapsiasiavaltuutettu jakaa palkinnon toimijalle tai toimijoille, jotka ovat arkielämässä toimintaympäristössään edistäneet lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin kehittämistä. Perusteluissa Suomen Taksiliiton osalta lapsiasiavaltuutettu korosti taksiautoilijoiden olevan tärkeitä aikuisia ja kasvattajia kymmenille tuhansille lapsille, jotka matkaavat muun muassa kouluun. Suomen Taksiliiton puolesta palkinnon ottivat vastaan puheenjohtaja Jari Lemmetyinen ja toimitusjohtaja Timo Koskinen. Merkinä tunnustuspalkinnosta lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila ja kotiseutuneuvos Kauko Sorjonen luovuttivat taiteilija Sonja Vectomovin veistoksen ”Kantava voima”.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti lapsen oikeuksien päivän valtakunnallisen juhlan 18.11.2016 Suomen suurimmassa kunnassa Inarissa. Saariselällä järjestettävään juhlaan saapui lapsia ja nuoria noin 200 henkeä Inarin, Utsjoen ja Sodankylän kouluista. Tilaisuuden järjestelyistä vastasi paikalliset viranhaltijat tiiviissä yhteistyössä juhlassa mukana olleiden lasten kanssa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston viestinnästä yhdessä henkilökunnan kanssa vastasi SST Oy, jossa tehtävää hoiti asiakkuusjohtaja Minna Aalto tiimeineen.

Lapsiasiavaltuutetun toimistolla on Facebook-sivu ja Twitter-tili, joita käytetään päivittäiseen viranomais- ja sidosryhmäviestintään. Vuoden aikana Facebook-sivulle kertyi noin 2 700 uutta tykkääjää (31.12.2016 tykkääjiä yhteensä 9697) ja Twitter-tilille noin 900 uutta seuraajaa (31.12.2016 seuraajia yhteensä 2502).

Lapsiasiavaltuutetun toimistolla oli oma blogi (blogi.lapsiasia.fi), jossa julkaistiin vuoden aikana 21 kirjoitusta monista eri lapsia koskettavista teemoista. Vuoden aikana blogisivustolle kertyi yhteensä 15 811 käyntiä.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti vuoden aikana neljä uutiskirjettä. Uutiskirjeen tilaajien määrä vaihteli vuoden aikana 1935–2021 välillä.

Syksyllä 2016 toteutettiin ensimmäinen valtakunnallinen Lapsi mukaan töihin -päivä YK:n lapsen oikeuksien viikon perjantaina 18.11.2016. Lapsiasiavaltuutetun toimisto koordinoi kampanjapäivän suunnittelua yhteistyössä oikeus- ja työministerin, Lastensuojelun Keskusliiton sekä työmarkkinajärjestöjen eli Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:n, Korkeakoulutettujen työmarkkinakeskusjärjestö Akavan, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:n, Elinkeinoelämän Keskusliitto EK:n kanssa. Mallia päivään otettiin vastaavista kansallisista päivistä, joita vietetään muun muassa Yhdysvalloissa ja Englannissa. Päivästä on tarkoitus tehdä Suomessakin jokavuotinen.

Päivä sai runsaasti huomiota ja näkyvyyttä jo heti ensimmäisenä vuotenaan. Kampanjasivusto lapsimukaantoihin.fi avattiin 12.10.2016. Ilmoittautumisia päivän viettoon tuli sivuston kautta yhteensä 346 kpl. Mukana päivän vietossa oli paljon myös yrityksiä ja ihmisiä, jotka eivät erikseen ilmoittautuneet kampanjasivustolla.

Lapsi mukaan töihin -päivälle perustettiin 12.10.2016 myös oma tapahtumasivu Facebookiin lapsiasiavaltuutetun fb-sivujen alle. Tapahtuma tavoitti jopa 297 000 fb-käyttäjää, joista 20 000 klikkasi linkkiä ja luki mistä tapahtumassa oli kyse ja 3 400 reagoi tapahtumakutsuun. Pelkästään kampanja-aikana 12.10–20.11.2016 lapsiasiavaltuutetun fb-sivun tykkäykseen määrä kasvoi 461 uudella tykkääjällä. Sekä Facebookissa että Instagramissa ihmiset julkaisivat päivän vietosta satoja kuvia tunnisteilla #lapsimukaantoihinpäivä, #lmpäivä sekä #lapsimukaantoihin.

Osana kampanjaa toteutettiin puolen minuutin kampanjavideo, jota esitettiin viikon ajan tietoisuuskanaavilla 31.10–6.11.2016. Videota ajettiin ulos yhteensä 46 kertaa, ja sen arvioitiin tavoittaneen noin 2,1 miljoonaa kontaktia. Youtubessa video sai 654 näytökertaa.

Toimisto

HALLINTO JA TALOUS

Vuonna 2016 lapsiasiavaltuutetun toimistossa työskentelivät lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila, lakimies Merike Helander, hallinnollinen avustaja Saara Isosomppi (12.12.–15.1.2017), ylitarkastaja Anne Hujala, hallinnollinen avustaja Pirkko-Liisa Rautio, ylitarkastaja Terhi Tuukkanen. Siivouspalvelusta vastasi Eila Paananen (ISS Palvelut Oy). Toimiston atk-tukihenkilönä oli Vesa Asunta (Valtori). Korkeakouluharjoittelijoina toimivat Emmi Ronkainen ja Saara Isosomppi 1.9.2016–30.11.2016. Toimistossa oli TET-harjoittelijana Helmi Sevón 8.2.2016–12.2.2016. Lapsiasiavaltuutetun toimiston työterveyspalvelut tuotti Terveystalo Oy. Lapsiasiavaltuutetun toimitilat olivat Jyväskylässä osoitteessa Vapaudenkatu 58 A, sivutoimipiste oli Helsingissä osoitteissa Vuorikatu 24 ja sieltä muuton jälkeen osoitteessa Ratapihantie 9. Lapsiasiavaltuutetun toimiston palkka- ja toimintamäärärahat sisältyivät valtion talousarviossa oikeusministeriön hallinnonalalle. Vuonna 2016 lapsiasiavaltuutetun toimintamenot olivat yhteensä 617 935,84 euroa. Käytettävissä olevasta määrärahasta säästy 64 000 euroa.

LIITE 1

Vuoden 2017 vuosikirjaan lausunnon antaneet

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriö

Sisäministeriö

Tasa-arvovaltuutettu

Opetushallitus

Helsingin hallinto-oikeus

Hämeenlinnan hallinto-oikeus

Itä-Suomen hallinto-oikeus

Pohjois-Suomen hallinto-oikeus

Valtakunnan syyttäjävirasto

Helsingin oikeusaputoimisto

Varsinais-Suomen oikeusaputoimisto

Turun yliopisto

Tampereen yliopisto

Joutsenon vastaanottokeskus

Kuntaliitto

Saamelaiskäräjät

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)

Valtakunnallinen vammaisneuvosto VANE

Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta Nuora

Etelä-Suomen aluehallintovirasto

Suomen evankelisluterilainen kirkko, kirkkohallitus

Ensi- ja turvakotien liitto

Lapsuudentutkimuksen seura ry

Lastensuojelun Keskusliitto ry

Nuorisotutkimuksen seura ry

Pelastakaa Lapset ry

Pesäpuu ry

Sexpo-säätiö

Suomen nuorisovaltuustojen liitto Nuva ry

Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry

Suomen Vanhempainliitto ry

Väestöliitto

Suomen Asianajajaliitto

Suomen Sovittelufoorumi ry

Opetusalan ammattijärjestö OAJ

Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat OPSIA ry

Suomen Lähi- ja perushoitajaliitto SuPer

Rikosuhripäivystys RIKU

ADHD-liitto ry

Aivoliitto ry

Hengitysliitto ry

Invalidiliitto ry

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Kuurojen Liitto ry

Leijonaemot ry

Lihastautiliitto

Näkövammaisten liitto ry

Jaatinen, vammaisperheiden monitoimikeskus ry

Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto

LIITE 2

Tutkimusaloite saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen selvittämiseksi

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Tässä tutkimusaloitteessa lapsiasiavaltuutettu esittää, että saamelaislasten hyvinvoinnin tilaa selvitettäisiin säännönmukaisesti kolmen vuoden välein keräämällä empiirisesti tietoa saamelaislasten hyvinvoinnista sekä kokoamalla tutkimuskatsaus saamelaislapsia koskevista tiedonkeruista.

Tausta

Saamelaiset on alkuperäiskansa, jonka kotiseutualuetta ovat Utsjoki, Inari, Enontekiö ja Sodankylä. Saamelaisia on Suomessa noin 10 000. He ovat kotiseutualueellaan vähemmistönä lukuun ottamatta Utsjoen kuntaa, jossa saamelaiset muodostavat enemmistön väestöstä (58 %). Perustuslaki (731/1999) takaa saamelaisille oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Saamea puhuu alle puolet saamelaisista. Alle 18-vuotiaita saamelaislapsia on Suomessa noin 2700 (vuonna 2015 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan). Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuu yli 70 prosenttia perusopetus- ja alle kouluikäisistä saamelaislapsista.

Tutkimustarve

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittaa Suomea edistämään ja arvioimaan alle 18-vuotiaiden lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumista. Suomella on velvoite panna täytäntöön lapsen oikeuksien sopimuksen takaamat oikeudet. Tässä edistämisen ja arviointitehtävässä tärkeä väline on lapsia koskeva tutkimustieto. Lapsia koskevaa tietoa kerätään monista eri lähteistä, esimerkiksi rekistereistä ja kyselyin ja haastatteluin aikuisilta. Koska lapset itse osaavat parhaiten arvioida subjektiivista hyvinvointiaan, on erityisen tärkeää kerätä kokemustietoa suoraan lapsilta itseltään.

Lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien tilaa arvioidaan Suomessa monien tutkimusten avulla. Tietoa kerätään säännöllisesti muutamissa, viranomaisten tai yliopistojen toteuttamissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Terveystietokeskuksen ja Nuorisotutkimuskeskuksen Kouluterveyskyselyssä selvitetään kouluikäisten lasten terveyttä ja hyvinvointia. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on käynnistänyt vuonna 2016 alle kouluikäisten lasten hyvinvointia koskevan Lapsibarometrin ja Nuorisobarometrissa selvitetään opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Nuorisotutkimusverkoston johdolla 15–29-vuotiaiden nuorten hyvinvoinnin tilaa. Näiden lisäksi on joukko muita tutkimuksia, joissa selvitetään esimerkiksi lasten oppimista, terveyttä, vapaa-ajan toimintaa ja rikosuhrikokemuksia.

Saamelaislapsia koskevaa tutkimustietoa on saatavilla huomattavan vähän. Saamelaislapset osallistuvat muiden lasten ohella valtakunnallisiin ja säännöllisesti toteutettaviin tutkimuksiin, mutta tietoa erityisesti saamelaislasten hyvinvoinnin tilasta on Suomessa huomattavan vähän. Kouluterveyskysely

sisältää ensimmäisen kerran vuonna 2017 yhden kysymyksen saamelaisuudesta. Kysymyksessä tiedustellaan, kokevatko nuoret olevansa saamelaisia. Lisäksi kysely toteutetaan pohjoissaamen kielellä. Näiden muutosten ansiosta Kouluterveyskyselyssä pystytään nyt ensimmäisen kerran selvittämään erityisesti saamelaiseksi itsensä kokevien sekä saamenkielisten lasten ja nuorten terveydentilaa ja hyvinvointia. Joka toinen vuosi toteutettavaan Kouluterveyskyselyyn vastaavat peruskoulujen 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukioden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Vuodesta 2017 alkaen kyselyyn osallistuvat myös peruskoulujen 4. ja 5. luokan oppilaat ja heidän huoltajansa.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto selvitti vuonna 2008 saamelaislasten hyvinvoinnin tilaa ja heidän oikeuksiensa toteutumista Suomen saamelaisalueella (Rasmus 2008). Selvityksessä tehtiin kysely ja haastatteluja, joissa kartoitettiin saamelaislasten ja -nuorten omia mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä. Tiedonkeruu tehtiin kaikissa Suomen saamelaisalueen yläkouluissa ja lukioissa, eli selvityksen kohderyhmänä olivat 13–18-vuotiaat nuoret. Lisäksi selvityksessä haastateltiin vanhempia ja nuorten kanssa työskenteleviä henkilöitä. Hanke oli yhteispohjoismainen: Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut tekivät vastaavan selvityksen. Kyselyssä tiedusteltiin muun muassa kotiin ja perheeseen, vapaa-aikaan ja asuinympäristöön, kouluun sekä saamelaisuuteen liittyvistä asioista. Vastaavia selvityksiä ei ole sittemmin tehty.

Ruotsissa ja Norjassa on toteutettu joitakin saamelaislapsia koskevia tutkimuksia (esim. Omma & Petersen 2014; Spein 2008; Kvernmo 2004), mutta suurin osa tutkimuksista keskittyy yli 18-vuotiaisiin ja erityisesti mielenterveyden teemaan. Myös oikeusministeriön yhdessä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa toteuttama Saamelaisbarometri keskittyy yli 18-vuotiaisiin (Pasanen 2016). Ensimmäinen puhelinhaastattelu toteutettu Saamelaisbarometri julkaistiin vuonna 2016 ja tarkoituksena on toteuttaa barometri neljän vuoden välein. Vuoden 2016 Saamelaisbarometrissa selvitettiin Suomen saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista saamelaisten kotiseutualueella, erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa. Mikäli Saamelaisbarometri laajentuisi jatkossa koskemaan myös alaikäisiä, sen avulla saataisiin arvokasta tietoa siitä, miten saamelaislasten oikeudet toteutuvat.

Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa Saamelaiskäräjät ja Posken saamelaisyksikkö ovat tehneet selvityksen lasten, nuorten ja perheiden saamenkielisistä palveluista (Lehtola & Ruotsala 2017). Selvitys toteutettiin kyselynä, johon vastasivat työntekijät esimerkiksi kunnista ja saamelaisyhdistyksistä. Lisäksi Kiilakoski (2016) on tutkinut Barentsin alueen nuorten kokemuksia luonnosta ja kotiympäristöstä. Tutkimukseen kerättiin aineistoa sekä Suomesta että Venäjältä ja Norjasta. On myös muita tutkimuksia, joissa kohteena on saamelainen aikuisväestö ja lapsiperheet (esim. Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Pohjola 2013).

Saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista koskevalle tutkimustiedolle olisi suuri tarve tämän ryhmän tarpeiden ymmärtämiseksi ja heidän oikeuksiensa edistämiseksi. Tällä hetkellä keskustelua saamelaislasten hyvinvoinnista käydään pitkälti aikuisten kesken ja ilman tutkittua tietoa siitä, miten lapset itse asiat kokevat. Saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista koskeva, lasten kokemustiedosta koostuva tietopankki toimisi heitä koskevan päätöksenteon perustana.

Tutkimuksen tarkoitus ja toteutus

Tutkimuksen tarkoituksena olisi säännönmukaisesti kolmen vuoden välein selvittää saamelaislasten hyvinvoinnin tilaa ja tarpeita sekä heidän oikeuksiensa toteutumista. Tutkimuksessa kartoitettaisiin saamelaislasten kokemuksia esimerkiksi omasta hyvinvoinnista, arjesta ja erityisistä tarpeista saamelaisena. Tutkimus voitaisiin toteuttaa tutkimuskatsauksena, johon kootaan saamelaislapsia ja -nuoria koskevaa tutkimustietoa olemassa olevien, säännönmukaisesti toteutettavien tiedonkeruiden pohjalta. Nämä tiedonkeruut voisivat olla Kouluterveyskysely sekä Saamelaisbarometri, joka voitaisiin laajentaa koskemaan myös lapsia. Saamelaislasten kokemustiedon lisäksi tutkimukseen on mahdollista

liittää taustaselvitys, jossa analysoidaan saamelaislasten oikeuksia koskevia kanteluita esimerkiksi aluehallintovirastoihin, yhdenvertaisuusvaltuutetulle sekä eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Tutkimuksessa saamelaisuuden määritelmä tulee määrittää tarkkaan, sillä se ohjaa myös kohdejoukon valintaa ja tiedonkeruuta. Yhtenä vaihtoehtona on määritellä saamelaisuus saamelaiskäräjälain kolmannen pykälän mukaan, jonka pääperusteena on saamen kieli. Lain mukaan saamelainen on henkilö, joka pitää itseään saamelaisena edellyttäen, että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään. Tiedonkeruu on syytä kohdistaa koko maahan, sillä valtaosa saamelaislapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Yksi vaihtoehto olisi toteuttaa tutkimus yhteispohjoismaisena yhteistyönä siten, että tutkimuskatsaukseen koottaisiin tietoa kaikkien pohjoismaiden saamelaisista. Laajempi tutkimuskonteksti ja aineistonkeruu loisivat hyvän vertailuasetelman ja pohjan saamelaislapsia koskevalle poliittiselle päätöksenteolle.

Aikaisempien tutkimusten mukaan saamelaislasten elämään liittyy erityisiä piirteitä ja haasteita, kuten etnisyyteen liittyvää negatiivista kohtelua ja ennakoasenteita (Rasmus 2008; Omma & Petersen 2014) ja haasteita saamenkielisten palveluiden saamisessa (Maggä 2010). Saamelaislasten hyvinvointia koskevien tulosten tulkinnaissa on kuitenkin syytä huomioida, että lasten elämä kokonaisuudessaan vaikuttaa heidän vastauksiinsa, ei ainoastaan heidän saamelaiset toimintatapsansa tai saamelainen identiteettinsä. Tutkimuksessa lasten näkemyksiä ja kokemuksia tulisi tarkastella mahdollisimman objektiivisesti, ilman ennako-oletuksia. On tärkeää, että tutkimus tarjoaisi saamelaislapsille kanavan ilmaista omia ajatuksiaan ja näkemyksiään.

Tutkimusetiikka

Eettiset asiat on syytä pohtia tutkimuksessa huolellisesti. Esimerkiksi tutkimusaineiston mahdolliset tunnistetiedot tulee suojata ja tutkimuksen tulokset pitää raportoida siten, että lasten anonymiteetti säilyy. Tämä on tärkeää, sillä henkilötietolain 11 § mukaan kaikki etnistä taustaa koskevat tai sisältävät tiedot ovat arkaluontoisia. Lisäksi tulee huomioida alkuperäiskansojen tutkimuseettiset periaatteet. Tutkimuksesta viestiminen tulee suunnitella siten, että tutkimus ei leimaa saamelaislapsia terveydentilan, kielen tai minkään muun ominaisuuden perusteella. Tutkimuksen eettisenä lähtökohtana tulee olla se, että lasten kokemukset nähdään arvokkaina ja niiden pohjalta voidaan kehittää saamelaislapsille tärkeitä palveluita ja toimintatapoja.

Tutkimuksen toteuttajat ja yhteistyökumppanit

Tutkimuksen toteuttajalta vaaditaan saamelaisuuden tuntemusta sekä tutkimusprosessin ja -menetelmien hyvää hallintaa. On tärkeää tunnistaa lasten tutkimukseen liittyvät erityispiirteet. Erityisesti on huolehdittava tutkimuksen jatkuvuudesta. Jatkuvuus on tärkeää paitsi saamelaislasten hyvinvoinnin arvioimiseksi, myös lasten kuulluksi tulemisen ja heidän hyvinvointinsa edistämiseksi. Tutkimus ei saa olla yksittäinen hanke, vaan saamelaislapsia koskevaa aineistonkeruuta ja analysointia tulisi tehdä säännöllisin väliajoin.

Tämä aloite on valmisteltu Lapsitutkimuksen työryhmässä, joka toimii valtioneuvoston asettaman lapsiasianeuvottelukunnan yhteydessä. Tärkeä yhteistyökumppani aloitteen valmistelussa on ollut myös Lapin yliopiston saamentutkimuksen yhteisö. Tutkimuksen yhteistyökumppaneiksi esitämme Saamelaisten kotiseutualueen kuntia sekä Saamelaiskäräjiä.

Jyväskylässä 23.3.2017

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Terhi Tuukkanen
Ylitarkastaja, lapsiasiavaltuutetun toimisto

JAKELU

Oikeusministeriö

LÄHTEET

- Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Pohjola, A. 2013. Buorre eallin. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Rovaniemi: LUP.
- Kiilakoski, T. 2016. I am fire but my environment is the lighter. A Study on Locality, Mobility and Youth Engagement in the Barents Region. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Kvernmo, S. 2004. Mental health of Sami Youth. International Journal of Circumpolar Health 63 (3), 221-234. Saatavilla osoitteessa <http://www.circumpolarhealthjournal.net/index.php/ijch/article/view/17716>. Viitattu 9.12.2016.
- Lehtola, R. & Ruotsala, P. 2017. Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät ja Posken saamelaisyksikkö. Saatavilla osoitteessa [file:///C:/Users/o932006/Downloads/saamelapeselvitys110117_final%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/o932006/Downloads/saamelapeselvitys110117_final%20(2).pdf). Viitattu 1.2.2017.
- Magga, R. 2010. Saamelaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisen haasteet Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 75 (6), 670-678. Saatavilla osoitteessa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100341/magga.pdf?sequence=1>. Viitattu 9.12.2016.
- Omma, L. & Petersen, S. 2014. Health-related quality of life in indigenous Sami schoolchildren in Sweden. Acta Paediatrica 104 (1), 75-83. Saatavilla osoitteessa <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/apa.12786/full>. Viitattu 9.12.2016.
- Pasanen, A. 2016. Saamelaisbarometri 2016. Selvitys saamenkielistä palveluista saamelaisalueella. OM selvityksiä ja ohjeita 2016: 39.
- Rasmus, M. 2008. "Saamelaisuus on kuin lahja". Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2008. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavilla osoitteessa <http://lapsiasia.fi/aineistot/julkaisut/julkaisut-2006-2008/saamelaisuus-on-kuin-lahja-saamelaislasten-hyvinvointi-ja-heidan-oikeuksiensa-toteutuminen-suomen-saamelaisalueella/>. Viitattu 2.3.2017.
- Spein, A. R. 2008. Substance use among young indigenous Sami – a summary of findings from the north Norwegian youth study. International Journal of Circumpolar Health 67 (1), 124-136. Saatavilla osoitteessa [file:///C:/Users/o932006/Downloads/18248-56448-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/o932006/Downloads/18248-56448-1-SM%20(1).pdf). Viitattu 9.12.2016.

LÄHTEET

- Aaltonen, A-K. (& kokeiluprojektin ohjausryhmä). 2010. Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovit-
telua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–
31.12.2013. Loppuraportti. Oikeusministeriön
mietintöjä ja lausuntoja 25/2013. Helsinki: Oikeus-
ministeriö. Saatavilla osoitteessa
- [http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/jul-
kaisuarkisto/1369039863066/Files/OMML_25_2013_
FOLLO_loppuraportti_132s.pdf](http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/jul-
kaisuarkisto/1369039863066/Files/OMML_25_2013_
FOLLO_loppuraportti_132s.pdf). Viitattu 9.3.2017.
- Alanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille
Suomessa? Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146,
2014. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla
osoitteessa [http://www.nuorisotutkimusseura.fi/ima-
ges/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/ima-
ges/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf). Viitattu 9.3.2017.
- de Godzinsky, V. 2015. Kohti lapsiystävällisempää oi-
keudenkäyttöä. Lakimies 6, 856–878.
- Eduskunnan oikeusasiamies. 2012. Lapsen huos-
taantottoa koskevien valitusten käsittelyaika korkeim-
massa hallinto-oikeudessa. Dnro 2307/4/11. Helsinki:
Eduskunnan oikeusasiamies. Saatavilla osoittees-
sa [http://www.eduskunta.fi/triphone/bin/thw.cgi/
trip/?\\${APPL}=ereoapaa&\\${BASE}=ereoapaa&\\${T
HWIDS}=0.22/1489064182_2542&\\${TRIPPIFE}=PDF.
pdf](http://www.eduskunta.fi/triphone/bin/thw.cgi/
trip/?${APPL}=ereoapaa&${BASE}=ereoapaa&${T
HWIDS}=0.22/1489064182_2542&${TRIPPIFE}=PDF.
pdf). Viitattu 9.3.2017.
- Eduskunnan oikeusasiamies. 2015. Eduskun-
nan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2014
(K 3/2015 vp.). Saatavilla osoitteessa [http://oike-
usasiamies.fi/dman/Document.phx?documentId=
wy15315115910430&cmd=download](http://oike-
usasiamies.fi/dman/Document.phx?documentId=
wy15315115910430&cmd=download). Viitattu 9.3.2017.
- Euroopan neuvosto. 2012. Euroopan neuvoston
ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällises-
tä oikeudenkäytöstä (hyväksytty 17.11.2010). Saa-
tavilla osoitteessa [http://bookshop.europa.eu/fi/
euroopan-neuvoston-ministerikomitean-suunta-
viivat-lapsiystaevaellisestae-oikeudenkaeytoes-
tae-pbDS3112365/?pgid=GSPefJMEtXBSR0dT6jb-
GakZD0000k_as53w7;sid=MM9pRpPLJrIpSctarcv-
34fHAKgwVFt6GLr0=?CatalogCategoryID=c0wKABs-
tC3oAAAEjeJEY4e5L](http://bookshop.europa.eu/fi/
euroopan-neuvoston-ministerikomitean-suunta-
viivat-lapsiystaevaellisestae-oikeudenkaeytoes-
tae-pbDS3112365/?pgid=GSPefJMEtXBSR0dT6jb-
GakZD0000k_as53w7;sid=MM9pRpPLJrIpSctarcv-
34fHAKgwVFt6GLr0=?CatalogCategoryID=c0wKABs-
tC3oAAAEjeJEY4e5L). Viitattu 8.3.2017.
- Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen,
N., Sariola, H. 2014. Lasten ja nuorten väkivaltako-
kemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Po-
liisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere:
Juvenes Print.
- Hakalehto-Wainio, S. 2012. Oppilaan oikeudet ope-
tustoimessa. Helsinki: Helsingin Kamari.
- Hakalehto-Wainio, S. 2013. Lasten oikeusturva lap-
sen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta. Teokses-
sa S. Hänninen ym. (toim.) Muuttuva Sosiaalioikeus.
Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys. 297–330.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle yhdenvertaisuus-
laiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014
vp). Saatavilla osoitteessa [https://www.eduskunta.fi/
FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_19+2014.
pdf](https://www.eduskunta.fi/
FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_19+2014.
pdf). Viitattu 8.3.2017.
- Hanhinen, S. & Rintala, T. 2012. Tuloksellisuustar-
kastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston
tarkastuskertomus 6/2012. Helsinki: Valtiontalouden
tarkastusvirasto. Saatavilla osoitteessa [https://www.
vtv.fi/files/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf](https://www.
vtv.fi/files/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf). Vii-
tattu 9.3.2017.
- Hietanen-Peltola, M. & Korpilahti, U. 2015. Terveel-
linen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos – Opas ym-
päristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen.
Helsinki: THL. Saatavilla osoitteessa [https://www.
julkari.fi/handle/10024/126936](https://www.
julkari.fi/handle/10024/126936). Viitattu 9.3.2017.
- Huotari, K., Törmä, S. & Tuokkola, K. 2011. Syrjintä
koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Eriyistarkastelussa
seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien
nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilai-
toksissa. Sisäasiainministeriön julkaisu 11/2011.
Helsinki: Sisäasiainministeriö. Saatavilla osoitteessa
[https://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/7d1a-
6405c976642a9aa018b4663291f9/1489062273/appli-
cation/pdf/170692/Syrjint%c3%a4%20koulutukses-
sa%20ja%20vapaa-ajalla_web.pdf](https://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/7d1a-
6405c976642a9aa018b4663291f9/1489062273/appli-
cation/pdf/170692/Syrjint%c3%a4%20koulutukses-
sa%20ja%20vapaa-ajalla_web.pdf). Viitattu 9.3.2017.
- Kaltiala-Heino, R. 2003. Alaikäisten tahdosta riippu-
maton hoito. Mitä mielenterveystlain käsite vakava
mielenterveydellinen häiriö alaikäisillä tarkoittaa?
Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:7.
Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla
osoitteessa [https://www.julkari.fi/bitstream/hand-
le/10024/114029/Selv200307.pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/hand-
le/10024/114029/Selv200307.pdf?sequence=1). Viitattu
9.3.2017.
- Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E. ym. 2010. Kuka
ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokemaa syrjintä
Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu 36/2010.
Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Korhonen, E. 2015. Sisäilmasto ja energiatehokkuus
SE 5 -projekti. Kirjallisuus- ja kehittämistarveselvitys.
Helsinki: Kuntaliitto. Saatavilla osoitteessa [file:///C:/
Users/o932006/Downloads/sisailmasto_ebook.pdf](file:///C:/
Users/o932006/Downloads/sisailmasto_ebook.pdf).
Viitattu 9.3.2017.
- Lapsiasiavaltuutettu. 2015. Lapsiasiavaltuutetun vuo-
sikirja 2015. Harvojen yhteiskunta vai kaikkien kan-
sakunta? Hallituskausi 2011–2015 lapsen oikeuksien
näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkai-
suja 2015:1. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
Saatavilla osoitteessa [http://vuosikirja.lapsiasia.fi/
wp-content/themes/lav-vuosikirja/files/lapsiasia-
valtuutettu-vuosikirja-2015.pdf](http://vuosikirja.lapsiasia.fi/
wp-content/themes/lav-vuosikirja/files/lapsiasia-
valtuutettu-vuosikirja-2015.pdf). Viitattu 18.3.2017.
- Lapsiasiavaltuutettu. 2016. Lapsiasiavaltuutetun vuo-
sikirja 2016. Eriarvoistuva koulu? Lapsiasiavaltuute-
tun toimiston julkaisuja 2016:1. Jyväskylä: Lapsiasi-
avaltuutetun toimisto. Saatavilla osoitteessa [http://
lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/04/LA_vuosii-](http://
lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/04/LA_vuosii-)

kirja_2015-2.pdf. Viitattu 9.3.2017.

Muuronen, K., Sariola, H. & Varsa, M. 2009. Sijais-huolto sisältäpäin – tekijät tietäjinä. Helsinki: Talentia ja Lastensuojelun Keskusliitto.

Mäenpää, O. 2003. Hallinto-oikeus (4. laitos). Helsinki: Talentum Media.

Mäenpää, O. 2016. Hallintolaki ja hyvän hallinnon ta-keet. Helsinki: Edita.

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunni-telman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla osoitteessa http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. Viitattu 8.3.2017.

Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Hel-sinki: Opetushallitus. Saatavilla osoitteessa http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuun-nitelman_perusteet_2016.pdf. Viitattu 8.3.2017.

Opetusministeriö. 2010. Lapsi- ja nuorisopolitiikan koordinaation vahvistaminen – Lastensuojelulain ja nuorisolain lasten ja nuorten kasvua ja hyvinvoin-tia edistävien yleisten säännösten kehittäminen ja yhteensovittaminen. Opetusministeriön työryhmä-muistioita ja selvityksiä 2010:15. Helsinki: Opetus-ministeriö. Saatavilla osoitteessa <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75597/tr05.pdf?sequence=1>. Viitattu 9.3.2017.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Väliarviointi ja toteutumisen kannalta erityisesti tehostettavat toimet. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:24. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saa-tavilla osoitteessa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/103109/978-952-00-3382-8.pdf?sequence=1>. Viitattu 9.3.2017.

Tarkastusvaliokunnan mietintö 1/2013 vp. 2013. Ra-kennusten kosteus- ja homeongelmat. Saatavilla osoitteessa <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=trvm+1/2013>. Viitattu 9.3.2017.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Kouluterveys-kysely 2015. Saatavilla osoitteessa <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset>. Viitattu 9.3.2017.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2016a. Lastensuoje-lun käsikirja. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin lai-tos. Saatavilla osoitteessa <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Viitattu 9.3.2017.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2016b. Lastensuo-jelun käsittelyajat 1.4.-30.9.2016. Tilastokatsaus 13/2016. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla osoitteessa <https://www.thl.fi/fi/tilastot/>

tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-so-siaalipalvelut/lastensuojelun-kasittelyajat. Viitattu 9.3.2017.

Tilastokeskus. 2015. Suomen virallinen tilasto: Sivi-ilisäädyn muutokset. Helsinki: Tilastokeskus. Saa-tavilla osoitteessa http://www.stat.fi/til/ssaaty/2015/ssaaty_2015_2016-04-21_tie_001_fi.html. Viitattu 9.3.2017.

Viljanen, V-P. 2001. Perusoikeuksien rajoitusedelly-tykset. Helsinki: Talentum Media.

Wiss, K., Hakamäki, P., Hietanen-Peltola, M. ym. 2016. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen pe-ruskouluissa – TEA 2015. Tilastokatsaus 2/2016. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Opetus-hallitus. Saatavilla osoitteessa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130509/Tilastokatsaus_pe-ruskoulut_2016_nett.pdf?sequence=1. Viitattu 9.3.2017.

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2003. Yleiskom-mentti nro 5. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (4 artikla, 42 artikla ja 44 artiklan 6 kohta). CRC/GC/2003/5. Yh-distyneet Kansakunnat. Saatavilla osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_5.pdf. Viitattu 8.3.2017.

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2005. Yleiskom-mentti nro 6. Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulko-puolella. CRC/GC/2005/6. Yhdistyneet Kansakunnat. Saatavilla osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/up-loads/2015/03/CRC_GC_2005_6.pdf. Viitattu 9.3.2017.

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2006. Yleiskom-mentti nro 9 (2006). Vammaisten lasten oikeudet. CRC/C/GC/9. Yhdistyneet Kansakunnat. Saatavil-la osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/up-loads/2015/03/CRC_C_GC_9_julkaisu.pdf. Viitattu 9.3.2017.

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2009. Yleiskom-mentti nro 12. Lapsen oikeus tulla kuulluksi. CRC/C/GC/12. Yhdistyneet Kansakunnat. Saa-tavilla osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/up-loads/2015/03/CRS_12.pdf. Viitattu 8.3.2017.

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2011. Sopimus-valtioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät Suomal-le. CRC/C/FIN/C0/4*. Saatavilla osoitteessa <http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=82628&-GUID=08815486-C2F7-4348-A1DC-0985FA9542EC>. Viitattu 8.3.2017.

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2013. Yleiskom-mentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta). CRC/C/GC/14. Yhdistyneet Kansakunnat. Saa-tavilla osoitteessa http://lapsiasia.fi/wp-content/up-loads/2015/03/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf. Viitattu 9.3.2017.

